Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial 3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

2(09)

ՍԱՏՈՒ

ՍՈՒՆՏԱՐ ՍԻՆԿՀ

ԻՐ ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ա 1/6463

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ

Յ. Ն. ՂԱՋԱՐՈՍԵԱՆ

Հովիւ Մարսէյլի Հայ Առաք. Եկեղեցւոյ

1927

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՏԻԵԶԵՐԱՍԵՐՈՒԹԵԱՆ
ԳԱՐԵԳԻՆ ՆԺԴԵՀԻ
ԱՅՄԱԴԶԻՆ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

	էջ
Երկու խօսք	
Ներածութիւն	9
ԳԼՈՒԽ Ա. ՍՈՒՆՏԱՐԻ ՆԱԽՆԻՔԸ ԵՒ ԱՆՈՆՑ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ	13
ԳԼՈՒԽ Բ. ՍԱՏՈՒ ՍՈՒՆՏԱՐ ՍԻՆԿՀԻ ԿԵԱՆՔԸ	
ա. Սատուի պատանեկութիւնը	23
բ. Ներքին կռիւներ եւ դարձ	26
գ. Ազում ընտանեկան կապերու	33
դ. Մեռած բայց կենդանի	41
ե. Նուիրական հանդերձին տակ	49
զ. Առաջին միսիոնարական ճամբորդութիւնը	52
է. Միսիոնարական ճեմարանի մէջ	59
ը. Առաքելական շաւիղներու վրայ	61
թ. Սատու Թիպէթի մէջ	70
ա. Վտանգներ խաւար Թիպէթի մէջ	70
բ. Հայրական պաշտպանութիւն ի Թիպէթ	76
ժ. Թիպէթէն վերջ	78
ժա. Հայրական պաշտպանութիւններ	87
ժբ. Ամենաքաղցր պտուղը	100
ժգ. Սատու Եւրոպայի մէջ	101
ԳԼՈՒԽ Գ. ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍԱՏՈՒԷՆ	
ա. Ուրիշ հաւատոյ վկաներ	114
բ. Հաւատոյ վկայութիւններ	125

գ. կեանքի նժանութիւնները 127
դ. կրօնները ու տարբերութիւնը 150
ԳԼՈՒԽ Դ. ՍԱՏՈՒԻ ՆԵՐՔԻՆ ՄԱՐԴԸ 155
ԳԼՈՒԽ Ե. ՍԱՏՈՒԻ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ 164
ՎԵՐՋԱԲԱՆ 189

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

1922ի ամառն էր, երբ բարեկամէ մը Սատու Սունտար Սինկհի պատմական կենսագրութիւնը ընդունեցի: Սատու այն ատեն երկրպագէն նոր կը վերադառնար իր հայրենիքը: Սոյն գրքոյկը (որ հիմա հայատառ թրքերէնի վերածուած է մեր քոյրերէն Օր. Սէնեմ Սահաճեանի կողմէ) բաւ չէր ինձ, ուստի աւելի ընդարձակ հրատարակութիւններ ջեռք ձգելու ջանացի ու վերջապէս 1923 Յունականին Ջուիցերիացի Max Schaererի գրած 120 էջնոց Սատուի կենսագրութիւնը հայերէնի թարգմանեցի, վասնզի չէի ուզեր իմ ազգակիցներէս օտար լեզու չգիտցողները անբաժին թողուլ այն խորունկ ազդեցութիւններէն, զորս Սատուի ընթերցող մը կրնայ ընդունիլ անպայման:

Սակայն հազիւ թէ սոյն թարգմանութիւնը լրացուցած էի, յանկարծ օտար զգացում մը պաշարեց միտքս — կը վախնայի թէ հայ հաւատացեալներէն թերեւս մին կամ միւսը Սատուի կեանքէն ազդուելով անոր նմանելու բաղձանքէն բռնուի, առանց Տէրոջը հրաւէրէն, եւ այսպէս գիրքս ատանկի մը վնասակար լինի: Ուստի հակառակ Action Chrétienne en Orient միսիոնին կողմէ տպագրական ծախքերուն համար տրամադրուած բոլոր դիւրութիւններուն, մերժեցի հրատարակել, սպասելով եւ աղօթելով որ Տէրը այս խորհուրդը փարատէր իմ մտքէս, եթէ իր կողմէն չէր:

Հալէպէն դէպի Ալճաս ճամբորդութիւնս պատճառ եղաւ որ սոյն խնդիրը ինքնին վեց ամսուան համար փակուի, ու թէեւ Սէֆէրեան եւ Պօզօլեան եղբայրներ, Հալէպի եղբայրութեան տպարանին մէջ հրատարակելու տրամադիր էին, այսու ամենայնիւ ձեռագիրներս մասամբ անպատրաստ վիճակի մէջ Հալէպ կը գտնուէին եւ անհրաժեշտ սրբագրութիւններ մը անցնելու էին: Ահա այս եղաւ հրատարակութեան յապաղման ուրիշ մէկ պատճառը:

1924ին, որոշուեցաւ որ այլեւս Սուրիա չվերադառնամ, հապա Ֆրանսայի մէջ հոգեւոր գործ գործեմ, իսկ 1925ին պզտիկ ամսաթերթ մըն ալ «Բանբեր»ը հրատարակելու գաղափարն արթնցաւ մեր մէջ,

որ վերջապէս գործնականացուեցաւ նոյն տարուս Մարտ ամսուն մէջ :

Սատուի մասին կը կարդայի դեռ աւելի կատարեալ ծրագրակազմութիւններ եւ կ'սպասէի Տէրոջը ծրամանին եւ երբ նոր կ'սկսէինք «Բանբերի» առաջին խմբագրականը պատրաստելու, այն ատեն արդէն պարզուած էր մտքիս մէջ թէ, Սատուի կենսագրութիւնը ազատաբար մաս առ մաս «Բանբերի» իւրաքանչիւր թիւին մէջ ծրագրելու էի : Հնազանդեցայ Անոր թէեւ պզտիկ սրտադողով մը :

Սակայն հազիւ 3-4 ամիսներ անցան, «Բանբերի» ընթերցողներ սկսան շնորհաւորել խմբագիրութիւնս Սատուի կենսագրութիւնը ծրագրելուս. ընտրութեան համար եւ երբ տարին կը լմննար, «Բանբերի» ընտանիքը հազարը անցած էր եւ բազում կողմերէ Սատուի մասին կը հարցուէր ասելի ընդարձակ տեղեկութեանց համար. ուստի սոյն բուռն բաղձանքին ընթացք տալու նպատակով կը ծրագրագրեմ զայն գրքի ձեւով, ասելի ընդարձակուած եւ դիտողութիւններով ու խորհրդածութիւններով ճոխացուած, ինչ որ «Բանբերի» նեղ էջերուն մէջ կարելի չէր ընել : Բաց աստի շատերուն պահանջին գոհացում չէինք կրնար տալ, «Բանբերի» առաջին թիւերէն սկսեալ ղրկելով, վասնզի շատոնց սպառած էին անոնք :

Խօսքս վերջացնելէ առաջ պարտք կը համարեմ շնորհակալութիւնս յայտնել տպարանատէր Տիար Արսէն Երէցեանի, որ ծրագրագրական ընթացիկ ծախքերը կամաւ ստանձնած եւ գործին յաջողութեան ամէն դիւրութիւն տուած է :

Կը յուսամ թէ Սատուի կենսագրութիւնը մեր ազգի հոգեւոր աղբատ գրականութեան մէջ կարեւոր պէտք մը պիտի լեցնէ օրհնութիւն մը ըլլալով շատերուս :

Ահա՛, այս է եղած իմ նպատակը, որուս համար միշտ աղօթող պիտի ըլլամ :

ՀԵՂԻՆԱԿԸ

Մարսէյլ
12 Օգոստոս 1926

ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ Է

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀՈԳԵՒՈՐ ԵՂԲԱՅՐՆԵՐՈՒ ԵՒ ՔՈՅՐԵՐՈՒ

ՍԻՐԵԼԻՆԵՐ,

Թոյլ տուէք ինձ Ձեզի, Տէրոջմէ անարժանիս յանձնուածներուդ նուիրել սոյն գրքոյկը, իմ գրական երախայրին : Ձեզի կը նուիրեմ իբր ջնջին երախտիք մը հանդէպ այն եղբայրական սիրոյն, զոր վայելած եմ Ձեզմէ վերջին երկու ու կէս տարիներու ընթացքին՝ իմ կեանքիս ամենէն երջանիկ, հոգեւոր զոհաբերութեանս շրջանին :

Երբ ես երկու ու կէս տարիներ առաջ Մարսէյլ եկայ, իրաւ գտայ կարգ մը հոգեւորներ, որոնք կրակարանի մը մէջ դրուած քանի մը կայծերու կը նմանէին : Անկէ ատկին Տէրը իր Ուննելիովը խառնեց մեր կրակարանը, որուն մէջ պահուած մնացած կայծեր ալ երեւան եկան : Ուրիշներ զանազան վայրերէ գալով զետեղուեցան հոն, որով հոգեւոր ջերմութիւնը աւելի զօրացաւ, ասոնցմէ շատեր բաժնուեցան հեռաւոր քաղաքներ եւ երկիրներ ձգուեցան, հոն ալ տաքցնելու, լուսաւորելու ըստ Տէրոջը հրամանին : Այս եղաւ ահա՛ մեր հոգեւոր գործակցութեան շրջանը հոս :

Յիշողութեանս մէջ կենդանի են դեռ այն քաղցր ժամերը, զորս վայելեցինք միասին, ծնրադրած Տէրոջը ճոխ սեղանին առջեւ, անօթի՝ կերակրուելու Անոր ձեռքէն, կշտանալու : Անոր յայտնութեան սքանչելի տեսարաններուն ընդառաջ որքա՛ն յաճախ մենք ես ըսինք Յակոբի նման. «Իրաւցնէ Տէրը այս տեղ է եղեր ու ես չը գիտցայ» :

Սոյն հոգեւոր խնջոյքներուն մէջ յաճախ յիշուեցաւ

Սատու Սունտար Սինկհի, Տէրոջը ներկայ Հնդիկ առաքեալին անունը, յաճախ այն ատեն մեր սրտերը ուժգին բաբախեցին, վասնզի կը տեսնէինք մարդկային տկար արարած մը անվրդով, երկնային խաղաղութիւնով լի տագնապոտ վայրկեաններուն ընդ առաջ : Հոն մենք միասին ամչցանք, յանդիմանուեցանք, Տէրոջը աւջեւ ապաշխարեցինք, նոր ուխտեր ըրինք :

Այս միջոցները զմեզ օր ըստ օրէ աւելի մօտեցուցին իրարու, դիրար աւելի լաւ ճանչնալու, հասկնալու եւ Տէրոջը բաղձանքին համաձայն մէկ ըլլալու. (Յովհ. ԺԷ. 21):

Յիրաւի Ձեր կոչմէ ըմբռնուած համակրանքն ու սէրը, յարգանքն եւ գնահատութիւնը եւ ոչ մէկ բանով կրցայ փոխարինել, իսկ գուք գիտէք թէ զբաղումներուս շատութիւնը արգելք եղաւ ինձ ցուցնելու այն խէալ սէրը, զոր յայտնելու պարտական եւ առանձնաշնորհեալ է հոգեւոր հովիւ մը :

Արդ, կ'ուզեմ որ իմ ներքին զգացումներուս թարգմանը հանդիսանայ սոյն գրքոյկը եւ միջոց մը ըլլայ, որով մենք աւելի կապուինք, կազմելու իսկական, երկնային եղբայրութեան երջանիկ ընտանիքը այս թշուառ երկրի վրայ, Մարաէյլի մէջ — սատանային աթոռին եղած տեղը — ինչպէս շատերդ սովոր էք ըսել :

Անիկա սկզտիկ միջոց մը թող ըլլայ Տէրոջը գործին յառաջդիմութեան ծառայելու, խթանելու անտարբերները, յանդիմանելու անհոգները, խարազանելու անհնազանդները հաւատքի հնազանդութեան թէ մեր եւ թէ իր երթալիք բոլոր տեղերուն մէջ : Արդէն այս է եղած իր հրատարակման միակ դրդապատճառը, որուն իրականացման համար հաւատքով կ'աղօթէ, խնդրելով նաեւ Ձեր ալ աղօթքները

Ձեր եղբայրը Քրիստոսով՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ն. ԴԱԶԱՐՈՍԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅ

28 Հոկտեմբեր 1926

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ

Քրիստոնէական աշխարհի ներկայ մեծայլ հատուածեղութեան մէջ տասնեակ տարիներէ ի վեր չդիտուած գիսաւոր մը սկսաւ փայլիլ, որ չէ թէ եւրոպացին կամ Ամերիկացին ինչպէս սովոր ենք խորհիլ, այլ հեռուէն՝ շա՛տ հեռուէն, Հնդկաստանի խորերէն եկաւ 1920ին եւ 1922ին, մի քանի ամսուան համար երեւցաւ ու փայլատձաւ եւրոպայի զանազան երկիրներու եւ Ամերիկայի մէջ, ու դարձեալ հեռացաւ գնաց իր խորհրդաւոր հայրենիքը, անկէ տակաւին լոյս սփռելու հոգեւորապէս մուխ ու ցուրտ, կէս ամայացած եւրոպայի վրայ՝ իր մեծ վարդապետին խօսքին համեմատ. «Դուք էք աշխարհի լոյսը» :

Այս մարդը Սատու Սունտար Սինկհին է :

Այս պատուական անձնաւորութիւնը, որ տակաւին նոր թեւակոխած է 37րդ տարիքը, երկրորդ Պօղոս առաքեալ մըն է, որու նման թէ եւրոպայի եւ թէ Ասիայի համար մեծ առաքելութիւն ունի : Ու արդէն այս երկու անձերուն մէջ կեանքի եւ նկարագրի զարմանալի ազգականութիւն մը կը նշմարուի : Սունտար Սինկհ ալ հրաշալի կերպով Քրիստոսի յայտնութիւնով դարձի եկած է : Պօղոսի նման Քրիստոսի մոլեռանդ հետեւորդ մը ըլլալէ յետոյ նա եռանդուն աշակերտ մը եղած է : Պօղոսի նման Սունտար ալ «Աւետարանը մէկէ մը չառաւ, հապա յիսուս Քրիստոսի

յայտնութենէն» Գաղ. Բ. 12: Անոր նման ծովէ ու ցամաքէ անցնելով ազգաց վկայեց իր փրկչին զօրութիւնն ու շնորհաց Աւետիսը իր պարզութեամբը ներկայացնելով, անոր նման ինքն ալ Աւետարանին սիրոյն համար ամէն բանի համբերեց:

Ներկայ դրամապաշտ եւ հաճոյասէր եւրոպայի կուրացած քրիստոնեաներու աչքին Յատու Յունտար սինկհի կեանքը իսկապէս շլացուցիչ ազդեցութիւն մը գործած է: Շատեր որ քրիստոնէական բաները սկսած էին անտարբեր աչքերով դիտել ու քրիստոնէութիւնն ալ ուրիշ մօտաներու նման պատմութեանց շարքն անցնել կ'ուզէին, յանկարծ տեսան որ քրիստոս նոյնն է երէկ, այսօր եւ յաւիտեանս, եւ ճշմարտութիւնը փնտռող Հնդիկի մը իսկ ինքզինքը կը յայտնէ ու զանիկա կը գործածէ իր ձեռքին մէջ որպէս առաքեալ մը: Իր հնդկական ուխտաւորի դեղին հանդերձին ու մեծ փաթթոցին տակ Յատու կը ցուցնէ քրիստոսի պատկերը: Եւրոպայի եւ Ասիայի մէջ գինքը ճանչցող հարիւրաւոր արք ու կանայք նոյն ազդեցութիւնը կրեցին իրմէ: Ֆրանսացի միսիոնար մը կ'ըսէր. «Այս մարդը կենդանի քարոզ մըն է, ես դեռ չտեսայ մէկը որու դէմքէն քրիստոսը այնքան ցոլար որքան Յունտարի: Ըսի որ ան կ'երթար, զարմանքով կը լսուէր հետեւեալ խօսքը. «Ի՜նչպէս ալ քրիստոսի կը նմանի»:

Անգլիոյ մէջ Յատու տան մը դուռը կը զարնէր: Տան ալեհինը երբ բացաւ դուռը եւ տեսաւ իր առջեւ հաստատուն կեցուածքով՝ երկայն դեղնորակ հագուստով եւ խոշոր փաթթոցով հազուագիւտ հիւրը, դիտեց անոր մեղմ աչքերը որ սրտի սքանչելի խաղաղութիւն մը կը մատնէին, եւ լսեց որ հիւրը իր անունը կ'արտասանէր,

Յատու Յունտար սինկհ: Ալեհինը թէեւ չհասկցաւ անունը եւ սակայն ներս վազեց եւ բացագանչեց. «Տիկին, դուռը մէկը կայ որ ջեզի հետ խօսիլ կ'ուզէ, իր անունը չկրցի ըմբռնել, սակայն ինքը ձիշդ յիսուս քրիստոսի կը նմանի»:

Այս անգլիացի աղջիկը, որ հնդիկ Յատուի աչքերուն մէջ քրիստոսի փրկչական սէրը կարդաց, միակը չէ որ առաջին ակնարկով նկատեց սոյն մարդուն աստուածային կոչումին եւ սրբութեան գաղտնիքը:

Այս քրիստոսանման առանց հայրենիքի, գլուխը դնելու տեղ մը չունեցող մարդը (թէեւ հարուստ ազգաստիմէ ծնած) իր մեծ վարդապետին խօսքին տառապէս հնազանդելով, անոր հոգիովը զինուած, քրիստոնէից ու հեթանոսաց իբր վկայ վեր բարձրացուց քրիստոսի դրօշակը եւ յառաջ քալեց: Յունտար իւրաքանչիւր քրիստոնէի համար ազդարարութեան ձայն մըն է որ կ'ըսէ. «Քու Աստուածդ դիմաւորելու պատրաստուէ ո՛վ Իսրայէլ» Ամովս. Գ. 12:

Հայերուս ականջին ալ նոյն խօսքերը արձագանգիչ են. այս պատճառաւ մենք ալ Թոյլ տանք որ Յունտար յաջորդ էջերուն մէջ լսուի մեզի լռին շեշտով կենդանի քրիստոսին՝ աշխարհի փրկիչին մասին, մինչեւ որ այդ փրկիչը ձեւակերպուի իւրաքանչիւր ընթերցողի կեանքին մէջ:

ՀԱՅԿ. ԳԱԱ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԳՐԱԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ

ԳԼՈՒԽ Ա.

ՍՈՒՆՏԱՐԻ ՆԱԽՆԻՔԸ ԵՒ ԱՆՈՆՑ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ

Պաղեստին կրօնքներու միակ օրրանը եղած չէ. Խորհրդաւոր Հնդկաստանը իր զանազան կրօնական ուղղութիւններով եւ անոնց տատնեակ ճիւղաւորումներով թերեւս աւելի շատ կրօնքներու ծնունդ տուած է։ Ինդոսի եւ Գանգէսի միջեւ եղած երկրամասը կարծես ամէնէն նպաստաւոր միջավայրը ստեղծած է աճեցնելու այս կրօնքները։

Բնճաղ, գարնան դրախտանման պատկեր մը ցոյց տուող եւ ամառուան կիզիչ միջօրէականի հնթարկուելով չորցող երկիրը, օրրանն է երկար դարերէ ի վեր իր գոյութիւնը պահող յաղթ ցեղի մը - «Զիկհ»ի։

«Զիկհ» ցեղի պատմութիւնը հետաքրքրական է, թէ քաղաքականապէս եւ թէ կրօնական տեսակէտով։ Սաոու Սունտար Սինկհի պատմութիւնը քննելու պահուն

պէտք չէ աննկատ թողունք իր սերած ցեղը, վասնզի անոր հին իտէալներն են որ Սունտարի ազնիւ կերպարանքին մէջ ի յայտ եկած են, թէեւ այլակերպուած :

«Զիկհ»երը չէին ներկայացներ մասնայատուկ ցեղ մը, այլ զուտ նախկին հնդիկ կրօնական աղանդ մը: Սակայն չդոհանալով իրենց կրօնական դասակարգային դրութենէն, միշտ բարեկարգական ձգտումներով տոգորուած էին : Սակայն Հնդկաստանի բոլոր կրօնքներուն մէջ ալ ճշմարտութիւն մը կը գտնէին եւ չէին ուզեր որ այդ գտնուած ուղղութիւնները միշտ անհաշտ վիճակի մէջ ապրին իրարու կողքին, աւելի յարմար էր զուտ եւ պարզ պաշտամունքներով մէջտեղի կրօնական պատերը քակել եւ հաշտութիւն գոյացնել բոլորին մէջ մէկ կրօնքով մը :

Այս աղանդին հիմնադիրը Նանակ, ծնած է 1469ին Լահօրի մօտ Բայափուրի մէջ : Տակաւին մանուկ հասակին՝ զարմանալի կրօնական արթնութիւն մը երեւցաւ իր մէջ, ու այն աստիճան խորունկ որ, արտաքին ոեւէ գործառնութիւնով պատանին չէր շահագրգռուեր այլեւս :

Նանակի հայրը ի գո՛ւր աշխատեցաւ տղուն մէջի այս արտաքոյ կարգի կրօնական զգացումը խեղդել : Իր բոլոր ճիգերը աւելի նիւթական վնասներու կը յանգէին քան բարոյական յաջողութեան : Օր մը ղրկեց զայն հետու տեղ մը շահաւէտ գործ մը կատարելու. Նանակ վերադարձին այդ մեծ դումարը իրեն հանդիպած ֆաքիրներուն բաժնեց : Փոխան այս բարիքին սակայն Նանակ այդ ֆաքիրներէն մտաւորական պաշարով վարձատրուեցաւ. նա երկար ժամեր նստած եւ իր սրտի բոլոր իղձերը թափած էր անոնց առջեւ, հասկցուցած էր իր ճշմարտութեան

փնտռող մը ըլլալը, եւ վերջապէս հասկցած էր անոնցմէ թէ մէկ Աստուած մը կայ :

Այս ճշմարտութիւններէն խորապէս ազդուած, սրտի անսահման ուրախութիւնով միեւնոյն առեն բոլորովին դատարկ ձեռքերով տուն վերադարձաւ :

Հայրը սակայն, որ այդ ճամբորդութեան նման յաջողութենէն գոհ չէր կրնար ըլլալ, բարկացաւ իր տղուն եւ խիստ յանդիմանութիւններ տեղաց անոր գլխուն : Իսկ երբ Նանակ ինքզինքը արդարացնելու մտքով անկեղծօրէն ինքզինքը կը չքմեղացնէր հետեւեալ խօսքով «Հայր, աշխարհի շահերը վաղանցիկ են, ասոր համար այնպիսի դումարները մեզմէ աւելի պէտք ունեցողներուն տալով երկինքի մէջ գանձ դիզելը աւելի լաւ է», հայրը այլեւս չկրցաւ զսպել իր ցասումը, գաւազանը առած լաւ մը ծեծեց իր որդին : Գաւառապետը սակայն, որ այս պատմութիւնը լսած էր, եւ հետաքրքրուելով հասկցած էր Նանակի մտային վիճակը, արգիլեց հօրը եւ ո՛չ մի անգամ այսպիսի ծեծի փորձ մը ընել :

Նանակ քիչ յետոյ ֆաքիր մը եղաւ : Դէպին հանդերձն հագած քալաբար ընդդրկեց այն բոլոր զրկանքները, որոնք այս պաշտօնին անխուսափելի ընկերակիցներն էին : Այսպէս կարճ ժամանակի մը մէջ Նանակ իբր հանրածանօթ ֆաքիր մը պատուրուիլ սկսաւ, վասնզի իրօք մաքուր հոգւոյ մը իսկական պատկերն էր :

Նանակ ֆաքիրութենէ անցաւ Սատուութեան : Սատուները (ուխտաւոր) այն ժամանակ շատ հազուագիւտ էին : Իբր Սատու մը, որ իր կեանքը Աստուծոյ եւ իր գտած ճշմարտութեանց քարոզչութեան նուիրած էր, սկսաւ պտըտիլ ամբողջ Հնդկաստան : Այցելեց բոլոր Սուրբ քաղաք-

նները, անցաւ Հնդկաստանի սահմաններէն եւ իր դէմքը ուղղեց դէպի Մէքքէ, ո՛չ թէ քա պա ն երկրպագելու նպատակաւ, այլ Մուհամէտի կրօնքը ուսումնասիրելու, վասնզի անոր հետեւորդները իր երկրին մէջ՝ վատասերած կը համարէր:

Բնճաշ Հնդկաստանի այն երկրամասն էր, ուր հնդկական եւ մահմետական կրօնքները խուլ պայքարի մը մէջ կը գտնուէին շարունակ, ուստի իրեն պէս դեկավար ըլլալու կանչուած անձնաւորութիւն մը չէր կրնար պաղարիւնութեամբ դիտել այն ազգային ու ընկերական խոր պատակտումը, որ այս երկու կրօնքներու պայքարէն յառաջ եկած էին: Հարկ էր այս երկու տարբեր ուղղութեանց միջեւ միացեալ բարձրագոյն կէտ մը գտնել, եւ անոնցմէ սերած բոլոր յարանուանութիւններն ու աղանդները նոյն Իսէալին հնազանդեցնել: Այս Իսէալն էր Մէկ Աստուծոյ մը գոյութիւնը եւ Անոր ամենուրեքութիւնը:

Նանաքի պատգամը եւ անոր աւետարանի կորիզը Հնդկաստանի բազմազան կրօնքներուն՝ այս էր:

Ան կ'ըսէ.

—«Զորս վէտաներու հարցուցի,
Այդ գրքերը Աստուծոյ սահմանը չեն կրնար գտնել.
—Մահմետականներուն գրքերուն հարցուցի,
Բայց Աստուծոյ խօսքը անոնց մէջ գրուած չէ.
—Գետակներու եւ հոսանքներու եզերքը ժամանակ անցուցի,
—վաճառն ուխտատեղիներու մէջ լուացումներ կատարեցի.
—երեք երկրամասերու անտառներուն եւ բացատաններուն մէջ ապրեցայ,

A I 6463

—կերայ դառն ու քաղցր բաներ.
—Ներաշխարհի հօթը գաւառները տեսայ,
Նոյնպէս երկինքներէն վերի երկինքը,
Ու ես Նանաք կ'ըսեմ, մարդ այն ատեն իր հաւատքին հաւատարիմ կ'ըլլայ, եթէ Աստուծմէ վախնայ եւ բարի գործեր ընէ»:

Իր վարդապետութիւնները բանաստեղծական բարձրը ոճով գրուած, մանաւանդ գրքի մը մէջ ամփոփեց, որ կոչուեցաւ Ատիկրանտ (սկզբնապիրք) կոչուեցաւ:

Նանաքի նպատակը ո՛չ միայն կրօնական բարեկարգութիւն էր, այլ նաեւ ընկերական.— վերցնել ընկերային դասակարգերն ու պրահմանական տիրապետութիւնը, եւ հաւասարութիւն ու եղբայրութիւն հռչակել: «Չկայ Հնդիկ, չկայ մահմէտական, կը մերժեմ ամէն աղանդ, դիտեմ միայն մէկ Աստուած մը, զոր աշխարհի վրայ կը ճանչնամ, որ նոյնն է երկինքի մէջ եւ ամէն տեղ»:

Հնդիկաւոր մարդ մըն էր Նանաք: Թէեւ ինքնին շատ հեզ բնաւորութեան տէր, սակայն իր վարդապետութեան բացարձակ հնազանդութիւն կը պահանջէր հաւատացեալներէն:

Նանաքի այս աղանդը իր մահուանէն վերջ հաւատացեալներուն կողմէ Զիկհ կոչուեցաւ, որ կը նշանակէ աշակերտ, սորվող, աշակերտ Կուրուի, որ Աստուծոյ ներկայացուցիչն է:

Պապա Նանաք մեռաւ Յ. Տ. 1538ին: Մահուանէն առաջ արդէն երիտասարդաց հոծ բազմութիւն մը հաւաքուած էր իր շուրջը, եւ այսպէս կրօնական հաստատութեան մը կորիզը արդէն դրուած էր:

ՀԱՅԿ ԳՐՔԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ ԱԿՈՒԹԵՄԻԱ

Իրմէ վերջը ինը Կուրուներ (վարդապետ) եկան։ Առաջմէ Կուրու Բամ Տա (1574-1581) «Զիկհ»երու համար կեդրոնական արքավայր մը հաստատեց, Մէքքէ մը,— Հարիմանտայի ոսկեղէն տաճարը, որ Ամրիթսար նուիրական լիճին մէջ կը բարձրանար։

Իր որդին եւ յաջորդը Կուրու Արճուն (1581-1616) բանաստեղծ Կուրու մըն էր, որ Նանաքի գրութիւններուն վրայ շատ մը նորեր աւելցուց եւ այսպէս միջին դարու Սանսքրիթ լեզուով ու գրով հաստատեց մեծ կրանթը (գիրքը), որ «Զիկհ»երու միակ կանոնական սուրբ գիրքն ըլլալու կոչուած էր։ Կուրու Արճու մարտիրոսութեան Հնդկաստանի մահմետականներուն կողմէ։ Անոր որդին Կուրու Հար Կովինա (1606-1638) ի վրէժխնդրութիւն իր հօրը մահուան, մահմէտականներու դէմ կրօնական գաղափարի պատերազմ հռչակեց որ ապա մարմնական կրքոտութեան փոխուեցաւ։ Ահա այսպէս «Զիկհ»երը իսլամութեան անհաշտ թշնամիներ դարձան։ Նանաքի տասներորդ յաջորդը, Հար Կովինայի որդին Կովինա Սինկհ (1675-1708) հօրը հաստատած պատերազմական ոգին աւելի հրահրեց, որով «Զիկհ»երը մարզուած զինուորական ժողովուրդ մը եղան։

Կովինա Սինկհ կը սիրուէր, այո՛ կը պաշտուէր իր ժողովուրդէն։ Անոր եռանդը բոլոր «Զիկհ»երը խանդավառած էր, ու կարծես բոլորին մէջ մէկ գաղափար միայն ներշնչած էր, վտարել մահմէտականութիւնը Հնդկաստանէն դուրս եւ մեծ զինուորական «Զիկհ»ի կառավարութիւն մը հիմնել։ Իր հետեւորդները իրեն արժանավայել անուն մը տուին՝ Սինկհ (առիւծը)։ Կովինա Սինկհ ո՛չ միայն իր հետեւորդները մտայնութեամբ բաժնեց Հնդկաստանի միւս կրօնքներէն եւ ցեղերէն, այլ նաեւ արտաքինով։ Արդիլեց ամէն ինչ որ մահմէտական կամ հնդկական կնիքը կը կրէր

(ուխտադնացութիւն, կրօնական ծէսեր, նշանակրում հընդկական կրօնքին եւ այլն)։ Իբր արտաքին նշան կրելու էին «Զիկհ»երը հինգ «ք»ով սկսած առարկաներ, Քէս մը (երկայն ծոպ), Քալ մը (կարճ անդրավարտիք), Քարա մը (դանակ), Քրիփան մը (դաշոյն), Քանկա մը (սանտր)։ (*)

*
* *

Այսպէս «Զիկհ»ի մաքուր կրօնքին հիմնաքարը դրուելէն հարիւր հօթանասուն տարի յետոյ բոլորովին

(*) «Զիկհ»երը դեռ այսօր Բենճապի գաւառին մէջ կը բնակին։ Բարձրահասակ, առնական երեւոյթով լուրջ, այսու ամենայնիւ չերմ նայուածքով մարդիկ են։ Առանց թըւով առաւելապոյնն ըլլալու, երկրին տէրերն են, վանդիթուի համեմատութեան մէջ չէ իրենց ուժը, այլ անոնց միութեան, կորովին, կրօնական եռանդին ու պատերազմական ճարպիկութեան մէջ։

փոխուեցաւ, նախկին աշակերտները առիւծներ եղան,
հաւատացեալները պատերազմիկներ,
սուրբերն ու մարտիրոսները զինուորներ։

«Օրհնեալ ըլլայ անոր կեանքը, որ իր բերնովը Աստուծոյ անունը կը հոլովէ եւ իր սրտին մէջ պատերազմի գաղափարներ կը անուցանէ»։ Այս էր Կովինտա Սինկհի վերջին կտակը իր հետեւորդներուն։

Կովինտա Սինկհ, վերջին Կուրուն, իր մահուանէն առաջ, հանդիսաւորապէս Կրանթը իբր մնայուն Կուրու հռչակեց։ «Ան որ կը փափաքի իմ ըլլալ, թող Կուրու Կրանթին հնազանդի։ Հնազանդեցէք Սահիպ Կրանթին, անիկա Կուրուին տեսանելի մարմինն է»։

«Ուր որ հինգ Զիկհ ժողովուած ըլլան, ես անոնց մէջն եմ»։ Այս խօսքով Կուրուն աստուածացած երեւոյթ մը կ'առնէ, կամ ուրիշ ձեւով՝ Աստուած անձնաւորուած Կուրուի մէջ։

«Կուրուն Աստուած է եւ Աստուած Կուրու. անոնց մէջ տարբերութիւն չկայ»։

«Կուրուն արարիչն է, առանց Կուրուի բան մը չըլլար, ի'նչ որ ան կ'ուզէ, կ'ըլլայ»։

«Աստուած իմ, Կուրուն աչքերդ ցոյց տուաւ ինձ»։

«Առանց Կուրուի ո'չ մէկ սէր կը բղխի առ Աստուած»։ Նանակ.

«Ճշմարիտ Կուրուն ճշմարիտ Տէրն է, անոր բարեխօսութեամբ կարելի է Աստուծոյ հետ յարաբերութեան մտնել»։ Ամարտաս.

Նանակի համար կ'ըսուի թէ, «Անիկա մարդ մըն է, որու շնորհքովը աշխարհ պիտի փրկուի»։

Այս մէջբերումները եղած են, որ ցոյց տրուի թէ «Զիկհ»ի կրօնքը որքա՛ն բարձր կրօնք մըն է եւ թէ դիւրահաւան մը որքա՛ն շուտով պիտի ըսէր, այսպիսի կրօնք մը ունենալով Աստու, ալ ինչո՞ւ քրիստոնէութիւնը ընդդիմակաց։

Կ'արժէ քիչ մըն ալ «Զիկհ»երու կրօնասիրութեան եւ անոնց ձեւերու մասին խօսիլ։

Հաւատացեալները կրօնական բոլոր հաւաքոյթները յատնկայա կը կատարեն։ Հաւատացեալ Զիկհ մը ո'չ օրական հաւաքոյթները, ոչ ալ ամէն օրուան որոշուած Ա տ ի կ ր ա ն թ ի ընթերցումները զանց ընելու է։ Ծէսերը ամենայն պարզութիւնով կը կատարուին։ Ամրիթսարի ոսկեղէն տաճարին մէջ ո եւ է կուռքի պատկեր չկայ, միայն ներքին խորանին մէջ կը գտնուին աստուածացեալ Կրանթէն հատուածներ, որոնք մետաքսեայ բարձերու վրայ կը հանդչին։ Ոսկեղէն Մեհեանին մէջ գիշեր ցորեկ երգեցողութիւն եւ աղօթք տեղի կ'ունենան, լարէ երաժշտական գործիքներու ընկերակցութեամբ եւ Կրանթիհներու (սուրբ գրպէտ) առաջնորդութեամբ։ Մեծ տաճարէն զատ «Զիկհ»երը ունին նաեւ սինակօկի նման սրահներ նուիրական գիրքերը սորվելու համար։

Այս պաշտամունքի ձէսերէն զատ «Զիկհ»երը ունին երկու խորհուրդ։ Տեսակ մը մկրտութիւն եւ տեսակ մըն ալ հաղորդութիւն։

Պատանիներ երբ որ «Զիկհ»ի համայնքին մէջ մըտնելու տարիքը հասնին, «Խ ա լ սա»ի (Սուրբ համայնք) մէջ կ'ընդունուին, տեղի ունեցած լոգանքէ մը եւ իրենց գլխուն ու մարմնին վրայ խառնուրդ հեղուկի մը թափուելէն յետոյ։ Այս միջոցին մկրտողը կ'երգէ. «Ողջոյն Կուլէն յետոյ։ Այս միջոցին մկրտողը կ'երգէ. «Ողջոյն Կու-

քուի սուրբ համայնքին, յաղթանակ սուրբ Կուրուին» :

Հաղորդութիւնը, որ ամէն հանդիսական պաշտամունքներու մէջ տեղի կ'ունենայ, կը կատարուի ամենայն պարզութեամբ. բոլոր ներկաները մէյմէկ կտոր կարկանդակ կ'ընդունին, որ բաղադրուած է իւղէ, շաքարէ եւ ալիւրէ :

Մասնաւոր կարեւորութիւն կը տրուի ընտանեկան առաքինութեան, պատուաւոր հաւատարմութեան եւ հայրական ու որդիական փոխադարձ յարգանքի եւ մեղմ սիրոյ : Այս մտերիմ յարաբերութիւնն է որ «Զիկհ»ի կրօնքը Հնդկաստանի բոլոր կրօնքներէն աւելի ազնիւ ու բարձր մակարդակի մը վրայ կը պահէ :

Սունտար Սինկհ ի ձայրենի կրօնքը բարձր ու մաքուր կրօնք մըն է. կրօնք մը, որ Հինտուիզմի եւ Իսլամութեան ամենալաւ բաները միայն կը պարունակէ իր մէջ, այսու ամենայնիւ սրտի խորունկ գոհունակութիւն վնտռող Սունտար Սինկհ ի նման հոգիի մը համար բաւական չէր ո՛չ Զիկհ ի կրօնքը ո՛չ ալ աստուածացեալ Կրանթը, ատոնք իրդ կամուրջ միայն ծառայեցին, որու վրայէն Սատու Քրիստոսի անցաւ :

ԳԼՈՒԽ Բ.

ՍԱԴՈՒ ՍՈՒՆԴԱՐ ՍԻՆԿՀԻ ԿԵԱՆՔԸ

Ա.

ՍՈՒՆԴԱՐԻ ՊԱՏԱՆԵԿՈՒԹԻՒՆԸ

Զիկհ ի կրօնքի պատմութիւնը քննած միջոցին նմանութիւն մը տեսայ վերջին Կուրուի եւ Սատու Սունտար Սինկհ ի անուններուն միջեւ—Սինկհ (առիւծ) : Այս նմանութիւնը ճիշդ է. Սատու Սունտար Սինկհ կովինտ Սինկհ ի երանքէն սերող զաւակ մըն է : Իր հայրը Սիրտար (Սէրտար) Շէր Սինկհ, Փաթիալա նահանգին Ռամբուր քաղաքին մէջ իբր հողատէր եւ գաւառապետ մեծ անուն ունէր : Իր երկու որդիքը այսօր ընդարձակ հողերու մշակման գործին կը հսկեն, իսկ միւսները իրենց ընտանեկան աւանդական սովորութեանց համաձայն զինուորական ասպարէզն ընդգրկած են, որոնցմէ Սիրտար Աճաթ հնդկական բանակին մէկ մասնաբաժնին հրամանատարն է, Բենճապի գաւառներէն միոյն մէջ :

Սունտար, որ կրտսերագոյն զաւակն էր, ծնաւ 1889 Մեպ. 3ին : Սունտար ընտանեկան յարկին մէջ ամէն հան-

դատութիւն ու պերճանք կը վայելէր, եւ մարդկային տեսակէտ դատելով՝ անիկա խոստմնալից եւ փառաւոր ապարէզի մը համար կը մեծնար։

Իր մայրը աշխատաքոյ կարգի տաղանդաւոր եւ ճոխ կրթութիւն ստացած կին մը, օժտուած էր ամենափափուկ եւ խորունկ կրօնական զգացումներով։ Անոր շնորհալի էութիւնը կանուխէն խոր ազդեցութիւն մը ըրաւ Սունտարի վրայ, որ իր մօրը կրասերն ու ամենասիրելին ըլլալով, անոր անբաժանելի ընկերն էր. նոյնիսկ նորա հետ ցախատաններու մէջէն ամենավտանգաւոր ճամբորդութիւններուն կ'ընկերակցէր մէկ տաճարէն միւսը, մէկ սատուէն ուրիշի մը քով, վասնզի այդ կինը սրտի մխիթարութիւն ընդունելու համար եւ ո՛չ մէկ տառապանքէ կամ դժուարութենէ կը սոսկար։ Սունտար մօրը եւ սատուներու միջեւ եղած խօսակցութիւնները ժամերով ուշի ուշով մտիկ կ'ընէր առանց ձանձրանալու։

Մայրը սակայն կրօնական կեանքի վարժեցուց իր այս զաւակը։ Երբ Սունտար առաւն կանուխ արթննար եւ կաթ ուզէր, «Ո՛չ, նախ պէտք է հոգեւոր մնունդը ընդունիս, ապա մարմնական»։ Պատանին ակամայ հնազանդելու էր եւ վէտաներ՝ն, Սաթրաէն, Կրանթէն եւ Պակավաճիթայէն կտորներ կարդալու էր, ապա պիտի ընդունէր իր առաւօտեան նախաճաշը։

Մօրը այս խղճամիտ կրօնական դաստիարակութեան շնորհիւ Սունտար եօթը տարեկանին մէջ արդէն սանսքրիթ լեզուով գրուած Պակավաճիթան ծայրէ ծայր գոց գիտէր։ Այս դաստիարակական առաջին շրջանին շատ բան կը պարտի Սունտար։ Նա իր մանկութեան առաջին տարիներուն մէջ խորունկ համոզում գոյացուցած էր թէ

մարդկային հոգւոյ ամենակենսական խնդիրը Աստուծոյ հետ եղած հաշտութեան եւ միութեան մէջ կը կայանայ։

Իր տասնըչորրորդ տարիքին մէջ երբ ներքին կռիւները արդէն նոր ծայր կուտային պատանի սրտին մէջ, Սունտար կորսնցուց իր թանկագին մայրը, որմէ յետոյ կեանքը իրեն համար հրապոյրը կորսնցուցած յորանջող պարապութիւն մըն էր։ Դպրոցը թէեւ իրեն համար ամենագեղեցիկ ժամանց մըն էր, վասնզի շատ դիւրաւ կը սորվէր, բայց իր սրտին պարապութիւնը զգալի չընելու համար յաճախ կատակներով ու տղայական փուճ խօսքերով կ'զբաղէր։ Այսու ամենայնիւ հանդուցեալ մօրը մէկ խօսքը, որ պատգամի մը ազդեցութիւնը ըրած էր իր վրայ, յաճախակի միտքը գալով զինքը կը շանթահարէր. «Սունտար, եղբայրներուդ նման հաճոյասէր եւ անհոգ մի՛ ըլլար, այլ փնտռէ հոգւոյ խաղաղութիւն եւ սրտի բարութիւն, պէտք է քեզ ուշ կամ վաղ Աստու մը ըլլալ»։ Մայրական այս իղձը կառչած մնացած էր Սունտարի սրտին մէջ՝ հետզհետէ հասունալու եւ օր մըն ալ կատարելութեան հասնելու համար։

Բ.

ՆԵՐՔԻՆ ԿՌԻՒՆԵՐ ԵՒ ԴԱՐՁ

Սունտար երբ իր հոգեկան աշխարհի առաջնորդը՝ մայրը կորնցուց, ուրիշ նեցուկ մը վնտռելու կրկնակի եռանդով նետուեցաւ նուիրական գրքերու ուսումնասիրութեան։ Նա մինչեւ կէս գիշերներ կը նստէր, ուսումնասիրելով Մեծ Կրանթը, Ուփանիշատան եւ Քորանը։

Հայրը օր մը հայրական եւ մայրական կրկնակ գորովով մը ըսաւ. «Որդիս, կը վախնամ որ օր մը խելքդ կորնցնես, աչքերդ կուրցնես. դուն տակաւին պատանի մըն ես, ի՞նչ պէտք կայ քեզի վրէդ վեր հոգեկան հարցերով զբաղիլ»։ Սունտար պատասխանեց. «Հայրիկ, հայրիկ, ամէն գնով պէտք է ինձ խաղաղութիւնը գտնել, վասնզի աշխարհի բաները չեն կրնար գոհացում տալ հոգիիս»։

Այս խաղաղութեան հասնելու մտօք հնդիկ ֆաքիրի մը օգնութեամբ, սորվեցաւ ներքին ձգտուած կեդրոնացումով ինքզինքը անդիի վիճակներու փոխադրելու գաղտնիքը, եւ միշտ ալ փորձեր կ՚ընէր, սակայն այս վիճակները զինքը կարճ ժամանակի մը համար կը հանդարտեցնէին։ Հոգեկան խաղաղութեան՝ որու կը ձգտէր այդ մեծ պատանին, ասանկով ալ չէր հասնէր, հապա աւելի ապերջանիկ կ՚ըլլար։

«Փորձեցի խաղաղութեան հասնիլ այն բոլոր միջոցներով զոր հնդկական կրօնքներ — Հինդուիզմը, Պուտտայականութիւնն ու Մահմէտականութիւնը կը Թելադրէին։

ինքզինքս ազատելու համար լրջօրէն եւ շարունակաբար ուսումնասիրեցի մեր նուիրական գրքերը. խաղաղութեան հասնելու համար բարի գործեր ըրի, ըրի ի՛նչ որ զիս այդ կարծեցեալ խաղաղութեան կրնար հասցնել, սակայն հասկցայ որ իմ մէջէս չէի կրնար ստեղծել զայն»։

Այս խաղաղութիւնը ահա՝ իր մայրական կրօնքէն չէր գար։ Միսիոնարական դպրոցին մէջ, ուր կը կարդար, օրին մէկը Նոր Կտակարան մը ընդունեց, զոր նա վեհանձն ցաւումով մը մէկդի դրաւ։ «Ի՞նչ պէտք կայ այդ գիրքը կարդալու, մենք Զիկհ ենք եւ մեր նուիրական գիրքն ունինք—Կրանդը։ Այդ գրքին մէջ կրնայ լաւ բաներ գտնուիլ, բայց մեր Կրանթէն աւելի բարձր չէ, բաց աստի անոր հակառակ գիրք մըն է այդ»։ Իրմէ մեծեր ալ ըսած էին որ քրիստոնեաներու այդ գրքէն զգուշանալու էր, վասնզի անոր մէջ գաղտնի քարշողական զօրութիւն մը կը գտնուէր զինքը քրիստոնեայ ընելու։ Ասոր համար ինքը կատաղի պայքարով միշտ պիտի հակառակէր ատոր։

Աստուածաշունչի եւ քրիստոնէութեան հանդէպ իր ունեցած սաստիկ հակակրութեան շօշափելի ապացոյցը տուաւ նա օր մը պատռելով Նոր Կտակարան մը իր բոլոր դասընկերներուն առջեւ։ Բայց Քրիստոսի մէկ խօսքը այդ խաղաղութեան կարօտը քաշող տագնապալից սրտին վրայ ծովէն փչող թարմ զեփիւռի նման զովացուցիչ դարման մը ըլլալու սկսած էր ծառայել։

Եկէք ինծի բոլոր յոգնած ու բեռնաւորուածներ եւ ես ձեզ պիտի հանգչեցնեմ... եւ ձեր անձերուն հանգստութիւն պիտի գտնէք. Մատթ, ԺԱ. 28-29։

Արդեօք յարմար չէ՞ր աւելի մօտէն ճանչնալ սոյն խոստումներն ընողը։ Աւելի հետաքրքրութեամբ կարդաց նա ուրիշ տեղեր եւս։

Ինչու որ Աստուած անանկ սիրեց աշխարհը, մինչեւ որ իր միածին Որդին տուաւ, որ ամէն ով որ Անոր հաւատայ չկորսուի, հապա յաւիտենական կեանք ունենայ : Յովհ. Գ. 16 :

Բաղդատեց զանոնք իր հնդկական գրքերու պարունակութեանց հետ. Սունտարի նուիրական գրքերուն մէջ, իր Կրանթին մէջ այսպիսի խօսքեր գրուած չէին : Այս խօսքերէն աւելի զանոնք խօսողը սկսաւ հրապուրել դինքը : Այն ալ Սատու մը չէ՞ր մխիթ իր ժողովուրդին մէջ, որ հայր ու մայր, եղբայր եւ քոյր ձգելով՝ իր երկնաւոր Հօրը կամքը կատարելու կը նկրտէր. եւ ի՞նչ քարոզած էր :

Յաւիտենական իմաստութիւն եւ ճշմարտութիւն : *Ի՛նչպէս սիրած էր նա, որքա՛ն բարիք ըրած էր ապերախտներուն առանց անոնցմէ շնորհակալութիւն ակնկալելու, ի՛նչ ծանր էր իր բեռը, ի՛նչ փշալից իր ճամբան, խաչի մահը որքա՛ն դառն էր, ու այս ըրած էր նա միայն իր երկնաւոր Հօրը յարմարելու համար :*

Սունտար, արդեօք մինչեւ հիմա դինքը ծաղրելով անիրաւ չեղա՞ր :

Սունտար կը լռէր յաճախ... : Կը խոկար... :

Այս երկու համարները իր հոգւոյն մէջ օրէ օր խորունկ անդունդներ կը փորէին, մինչդեռ նա միշտ հակառակ փաստեր կը փնտռէր : « Քրիստոս ի՞նչպէս ուրիշները պիտի փրկէր, եթէ ինքզինքը չկրցաւ ազատել խաչէն » : Իր ներքին կռիւները այսպէս իր գագաթնակէտին կը հասնէին. այդ խաղաղութիւն բերել ուզող եւ սակայն իր խաղաղութիւնը բոլորովին կորսնցնող դիրքը — Նոր Կտակարանը պատռեց եւ կրակը նետեց :

Հայրը բարկացաւ անոր. « Տղաս, ինչո՞ւ այդպիսի ժիմարական արարքներու մէջ կը գտնուիս, այդ դիրքն ալ պէշ դիրք մը ըլլալու չէ » :

Աբեւմուտքի կրօնքը սխալ է հայրիկ, ատոր համար պէտք է ոչնչացնել զայն », կը պատասխանէ Սունտար :

Ահա այս ալեկոծ վիճակին մէջ բացարձակապէս յուսահատած, որոշեց օր մը անձնասպան ըլլալ, անդիի աշխարհին մէջ թերեւս այդ փափաքուած խաղաղութեան հասնելու համար : « Եթէ զԱստուած այս աշխարհին մէջ չգտայ, թերեւս հոն կը գտնեմ » : 1918 Դեկտ. 18 երեկոյին հօրը քով գալով հրաժեշտի ողջոյն առաւ. « Հայր, մնաս բարեաւ, վաղը դիս մեռած պիտի գտնես » :

— Ինչո՞ւ գքեզ պիտի մեռցնես տղա՛ս :

— Որովհետեւ Հինտուիզմը այս հոգւոյս գոհացում չկրնար տալ, ոչ ալ ուներ ուած դրամն ու հանգիստ կեանքը, ո՛չ ալ այս աշխարհի մէկ բարիքը : Քու դրամդ իմ մարմնոյս պէտքերը կրնայ գոհացնել, բայց ո՛չ եթէ հոգւոյս կարօտը, ուստի ալ բա՛ւ է ինձ այս խեղճ ու կրակ եւ անկատար կեանքն ապրիլ, անոր վախճան պէտք է տալ, չարժեր այս կեանքը :

Սունտար միտքը դրած էր առտուն կանուխ ժամը 3 ին իր հօրը ապարանքին առջեւէն անցնող ճեպընթացին տակը պառկելով կեանքին վերջ տալ : Առտուն կանուխ ժամը 3 ին Սունտար արթնցաւ, Կրանթի սովորութեան համաձայն պաղ ջրով լոգանք մը վերջ աղօթքի կայնեցաւ : Նա Ալթէխթի մը նման սկսաւ խնդրել. « Ո՛վ Աստուած, եթէ իսկապէս կաս, ցոյց տուր ինձ ուղիղ ճամբան, եթէ ոչ ինքզինքս պիտի սպաննեմ » :

Սունտար աղօթեց ու աղօթեց, սպասեց ու սպասեց-աղաչեց ու խնդրեց Աստուծմէ իր սրտի անորոշութեանն ու անհանգստութեանը վերջ մը տալ եւ սանթ՚ին (խաղաղութիւնը) շնորհել... Բայց անպատասխանի մնաց։ Այսու ամենայնիւ չյուսահատեցաւ նա, խաղաղութիւն գտնելու յոյսը եւ մահուան անորոշութիւնը, իր մէջ Աստուծոյ դէմ մարտնչելու կորով մը արթնցուց։ Ու ահա ժամը հինգ ին մօտերը, իր սենեակին մէջ Սունտար մեծ լոյս մը նշմարեց։ Առաջին անգամ կարծեց թէ իրենց տան մէջ հրդեհ ինկած է, անմիջապէս աղօթքը վերջացուց եւ դուրս վազեց լուր տալու, բայց հրդեհ չկար եւ տան մէջ ամէն ինչ կը նիրհէր խաղաղ։ Ներս մտաւ, դուռը դոցելով սկսաւ շարունակել իր հակումը։ Սունտար գիտցաւ թէ գերբնական ոյժի մը ներկայութեան առջեւ կը գտնուի, ուստի աւելի ջերմօրէն փարեցաւ իր աղօթքին եւ գիտեց որ այդ լուսաւոր ամպին մէջէն սիրազեղ դէմք մը մարդկային՝ նշմարելի կ՚ըլլար։ Սունտար այս տեսիլքին առջեւ շուարած՝ չէր գիտեր ինչ ընելը։ Խորհեցաւ թէ Պուտտան կամ դէթ Քրիշնան է, ուստի պատրաստուեցաւ անոր երկրպագութիւն ընելու։ Սակայն զարմանքով տեսաւ անոր շրթունքներուն շարժիլը եւ ձայն մը լսեց որ հնդկերէն լեզուով կ՚ըսէր. «Մինչեւ ե՞րբ զիս պիտի հալածես, ես քեզի համար մեռայ, իմ կեանքս քեզի համար զոհեցի»։ Այս խօսքերուն նշանակութիւնը Սունտար չէր հասկնար, ո՛չ ալ կրնար անոր պատասխան մը տալ։ Եւ սակայն նշմարեց Յիսուս Նազովրեցիին վէրքերուն տեղերը. այն Յիսուսի, զոր նա իբր երկու հազար տարի առաջ ապրող մարդ մը ընդունած էր եւ զոր սրտովին կ՚ատէր։ Ու այս Յիսուսը բնաւ բարկութեան նշոյլ մը չէր ցուցներ անոր համար որ ինքը երկու օր առաջ Նոր Կտակարանը այրած էր, ընդհակառակն իր մեղմ աչքերէն

քաղցրութիւն ու սէր միայն կը ծորէր։ Ա՛րդ, Յիսուս մեռած չէր, այլ կ՚ապրէր եւ այս իր տեսածը նոյն ինքն էր։

Իր ներքին վիճակը վայրկենական փոխուիլ կ՚սկսէր. Սունտար կ՚զգար թէ՝ Քրիստոս աստուածային հոսանքով մը դինքը կը պարարէր բոլորովին։ Անհնարապրելի խաղաղութիւն մը եւ ուրախութիւն մը իր սիրտը լեցուցին եւ «երկինքը իր սրտին մէջ փոխադրեցին»։

Երբ դարձեալ ուժի եկաւ, Քրիստոս աներեւոյթ եղած էր, եւ սակայն այդ խաղաղութիւնը մնացած էր սրտին մէջ եւ այդ ժամանակէն ի վեր դինքը բնաւ լքած չէր։

Ուրախութեամբ վազեց հօրը եւ պատմեց անոր իր տեսիլքը եւ ծանուց իր քրիստոնեայ եղած ըլլալը։ Հայրը չի կրցաւ հաւատալ. «Դու խելքդ թռուցեր ես տղաս, գնա՛ եւ քնացի՛ր, երէկ չէ միւս օր Աստուածաշունչը վառեցիր, այսօր ալ քրիստոնեա՞յ եղար, այդ գործդ ու այս խօսքը ի՞նչպէս համաձայնեցնելու է իրարու։

— Որովհետեւ մինչեւ հիմա կ՚ըսէի թէ Քրիստոս հասարակ մարդ մըն էր, որ երկու հազար տարի առաջ ապրած է, բայց այսօր դինքն անձամբ տեսայ — կենդանի Քրիստոսը, եւ իրեն ծառայել կ՚ուզեմ։ Ես վայելեցի անոր ոյժը, Անիկա տուաւ ինձ այն խաղաղութիւնը, զոր բոլոր կրօնքներուն մէջ մինչեւ այսօր փնտռեցի ու չգտայ։

— Ինքզինքդ մեռցնե՞լ կ՚ուզես տղայ, կշտամբեց հայրը։

— Ես արդէն ինքզինքս մեռցուցի հայր, այն Սունտարը մեռած է, ես նոր մարդ մըն եմ...։ Խաղաղութիւնը որ ամէն սրտէ ու մտքէ վեր է, երկինքը երկրի վրայ, այս լոգնած հոգւոյն պարգեւուած է Քրիստոսի կողմէ։

—Գնա՛ տղաս, գնա՛ պառկէ, քու ամենամեծ լիմա-
րութիւնդ արդէն այս դէպքին մասին հօրդ պատմելն է,
չանա՛ որ մարդու չըսես :

Ճիշդ այդ վայրկեանին կառախումբը՝ որուն անիւ-
ներուն տակ մնալ որոշած էր, դղրդումով կ՚անցնէր տան
առջեւէն . . . : Ալ պէտք չկար անձնասպանութեան. Սան-
թիին, ա՛խ, սպասուած Սանթիին (խաղաղութեանը) հասած
էր արդէն :

Իր իսկ բերնէն լսուած վկայութիւնները

Իմ տեսածս ցնորք մը չէր, անկէ առաջ Յիսուս Քրիս-
տոսը կ՚ատէի եւ զայն չէի պաշտեր : Եթէ Պուտտայի մասին
խօսելու ըլլայի, թերեւս տեսածս ցնորքի մը արդիւնքն
ըլլար, վասնզի զայն սիրելու ու պաշտելու վարժուած էի :
Երազ ալ չէր, վասնզի պաղ լոգանքէ մը յետոյ մարդ չերա-
զեր :

«Ասիկա իրականութիւն էր :

«կենդանի բա՛նը կրնայ աւետարանի Թշնամին
աւետարանիչի փոխել : Անոր խաղաղութիւնը ոչ թէ մի քա-
նի ժամուան համար տրուեցաւ ինձ, տասնըվեց տարիէ ի
վեր այդ զարմանալի խաղաղութիւնը դիս չլքեց : Ջանիկա
չեմ կրնար նկարագրել, անոր համար կրնամ միայն վկայել :

«Ինչ որ ուրիշ կրօնքներ չկրցան ընել տարիներէ
ի վեր, Յիսուս քանի մը երկվայրկեանի մէջ ըրաւ : Անիկա
սիրտս անվերջ խաղաղութիւնով լեցուց :

«Հինտուիզմը սորվեցուցած էր ինձ թէ երկինք մը
կայ, ու ես կրցածս ըրի մեղքէն ազատելու եւ Աստուծոյ կամ-
քը կատարելու համար : Փորձեցի բարի գործերով անձս
փրկել, հպարտ էի հնդկական կրօնքին եւ փիլիսոփայու-

թեան վրայ, բայց փիլիսոփայութիւնը չկրցաւ մեղքս քաւել:
Յուսահատ, խնդրեցի Աստուծմէ ինձ փրկութեան ճամբան
ցոյց տալ, ու այդ աղօթքիս ի պատասխան, Փրկիչս տեսայ :

«Երբ Նա ինքզինքը յայտնեց, Անոր փառքը տեսայ
ու գիտցայ թէ Անիկա է կենդանի Քրիստոսը» :

Ե.

ԽՋՈՒՄ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԿԱՊԵՐՈՒ

Ներքին կռիւները հազիւ դադրած էին, անոնց կը
յաջորդէր արտաքին կռիւներ: Իր հօրենական տան մէջ
անցուցած յաջորդ ինը ամիսները ցաւերու եւ տառապանք-
ներու շարունակական շղթայում մըն էին :

Սունտար իր ունեցած պատանեկան վառ եռանդովն
սկսաւ սուզուիլ նոր կտակարանի ուսումնասիրութեանց
մէջ, ու որքա՛ն նա կը կարդար, այնքան աւելի կը զգար
իր Տէրոջը վեհութիւնը: Դասընկերները ընդհմարեցին թէ
իրենց դպրոցական անկարգութեանց առաջնորդին — Սուն-
տարի — մէջ յանկարծական փոփոխութիւն մը տեղի ունե-
ցած էր: Ամէն բանէ աւելի անխուսափելի էր անոնց աչ-
քերէն, իր դիրքը հանդէպ այն քրիստոնեայ ուսուցիչներու
զորոնք նախապէս կ՚ատէր ու կ՚արհամարհէր եւ որոնք այժմ
իր անբաժան բարեկամները կ՚սկսէին դառնալ :

Այս քայլերէն ետ պահելու համար, ընկերներու
կողմէ ջանքեր չի խնայուեցան. ոմանք սիրով, ուրիշներ
տղայական հազար չարաճճի խաղերով փորձեցին եւ

սակայն նա անդրդուելի կը մնար: Ընկերները գինքը փո-
ղոցին մէջ տեսնելնուն պէս, խնդուքով եւ քամահրելով իր
կեանքին ամենաթանկագին բարեկամը — Քրիստոսը — կը
ծաղրէին: Իրեն հանդէպ եղած ամենաթեթեւ անուանակո-
չումն էր, ուխտադրուժ, վատ, սինլքոր, երդմնադրուժ,
խաբեբայ:

Սունտարի ամենամեծ թշնամին իրմէ քիչ մը աւե-
լի մեծ եղբայրն էր, որ ամէն իրեն հանդիպելուն տե-
սակ տեսակ հայհոյանքներով ու լուտանքներով միայն կ'ող-
ջունէր գինք:

Քիչ վերջ չկրցաւ դպրոց ալ շարունակել, որովհե-
տեւ իր պատճառաւ գիւղին բոլոր ժողովուրդին մէջ ատե-
լութեան ոգին պոռթկաց ոչ միայն իրեն հապա բոլոր քը-
րիստոնեաներու դէմ, որոնց հանդէպ գիւղացիք մինչեւ այդ
օրը ներող դիրք բռնած էին: Այս ատելութիւնը
կարճ ժամանակի մէջ հալածանքի փոխուեցաւ, այնպէս որ
հոն եղող քրիստոնեաներու հետ ո'չ յարաբերութիւն, ո'չ
ալ առուծախ տեղի կ'ունենար:

Մխիթարներ կայանը վտանգուած տեսնելով ստիպ-
ուեցան լքել զայն. քրիստոնեայ հնդիկներ ձգեցին իրենց
բնակարանները ու ստիպուեցան ուրիշ տեղերու մէջ ա-
պաստան փնտռել:

Սունտար առանձին մնաց . . . :

«Սունտար»ի խաչը ծանր էր, բայց Քրիստոսի խօս-
քըն ալ պարզ ու վճռական էր. «Ան որ իր խաչը չառնէ
եւ ետեւէս գար, ինծի արժանի չէ՛» Մատթ. ժ. 38:

Երբ հայրն ու միւս ազգականները նշմարեցին թէ
Սունտար Քրիստոսի համար վկայելու հաստատակամու-
թեան մէջ անյողդողդ կը մնայ, խնդրեցին իրմէ որ քրիս-

տոնեայ մնայ, սակայն իր կրօնքը միայն իր սրտին մէջ
պահէ եւ այսպէս այս ընտանիքին վրայ եկած մեծ ան-
պատուութեան աւելի գարկ մը չտայ: Ամիսներ անցած
էին. հօրենական խնդրանքներ, ընկերներու ծաղրանք-
ներ, եղբօր լուտանքներ գինքն իր հաւատքէն խախտած
չէին:

Վերջապէս օրին մէկը իր ամենածեր հօրեղբայրը
գինք կանչելով դէպի իր պալատը առաջնորդեց: Հոն այդ
պալատին գետնայարկին դուռը բանալով հօրեղբայրը խըն-
դրեց իրմէ ներս մտնել: Սունտար հնազանդեցաւ, ու երբ
իր ետեւէն զգուշութեամբ դուռը կը գոցուէր, նա անլուր
այս դիտաւորութենէն, այլեւս ինքզինքը մահուան համար
կը պատրաստէր, վասն զի գիտէր թէ քրիստոնեայ եղողնե-
րու վարձատրութիւնը մահն էր որու արդէն ամէն օր կը սպա-
սէր, վասնզի մահը միշտ իր առջին կը տեսնէր, սակայն
անկէ չէր վախնար: Սունտար մինչ այս խորհրդա-
ծութեանց մէջ ինքզինք երկինքի համար կը պատրաստէր,
անդին ծերը բանալի մը հանելով ահագին գդրոց մը կը
բանար, ու երբ ծանրածանր կափարիչը խորհրդաւոր շշու-
կով բացուեցաւ, պատանին տեսաւ իր առջեւ աներեւակա-
յելի մեծ հարստութիւն մը պարգուած.— թղթադրամներ,
որոնք ծրարներով իրարու վրայ շարուած էին, հնչուն դրամ-
ներ, թուղթերու մէջ կլորուած. վաւրուան թանկագին քա-
րեր անհաւատալի արժէքով: Այս շլացուցիչ հարստութիւնը
ցուցնելով, ծերունին խնդրեց իրմէ այլեւս իր ընտանիքը
չանպատուել, եւ ապա ի նշան խոնարհ պաղատանաց իր
մեծ փաթթոցը հանած, դրաւ պատանւոյն ոտքին, ծունկի
գալով անոր առջեւ ու ցուցնելով այն ահագին գանձերը,
բացագանչեց. «Այս ամբողջը քեզի կը վերաբերի, եթէ
դուն մերը մնաս Սունտար . . . »:

Փորձութիւնը մեծ էր . . . ո՛չ միայն իրեն ըլլալիք ապագիսի ակնաշլացուցիչ դանձի մը համար, զոր իր կեանքին մէջ տակաւին տեսած չէր, այլ աւելի զարհուրելի էր իր առջեւ խոնարհող ծերունիին պատկերը, որ ընտանիքին ամենամեծն էր ու ինք ամենապզտիկը։ Ա՛խ երանի թէ ծըննած չըլլայի, տեսնելու այսպիսի անպատուութիւն մը, իմ հօրեղբայրս որ ինծի նման պատանիի մը առջեւ կը խոնարհի։ Մեռնի՛լ, աւելի դիւրի՛ն է մեռնիլ։

Անգամ մըն ալ արագօրէն իր մտքէն վառ լոյսով կ՚անցնէր այն սարսափելի լուտանքներն ու անպատուութիւնը, զոր նա կը հրաւիրէր իր ցեղակիցներու կողմէ իր արտին մօտ եղող հօրենական տան վրայ. դարձեալ մտքին առջեւէն կը սահէր այն ըլլալիք պարագան, որ հայրը բուն իսկ իր ձեռքովը պիտի խոշտանդէր զինքը եւ որու համար շատ աւելի դիւրին էր անձամբ մեռնիլ քան թէ կրտսեր որդւոյն վրայ ձեռք բարձրացնել։ Մեռնիլ աւելի թեթեւ էր քան հօր մը յաւիտենական վիշտը։

Սունտաարի աչքերը մթննալ կ՚սկսէին, սիրտը կարծես լանչքը պատռելով դուրս պոռթկալ կ՚սպառնար, պատանին մոռցաւ ինքզինքը, . . . ինչ ըսելը չէր գիտէր, . . . ու արդէն ի՞նչ կրնար ըսել. վայրկեան մը լռութիւն պահեց ապա գարմանալի կորով մը զգալով իր շրթանց վրայ ակամայ հետեւեալ խօսքերը արտասանեց,

«Ո՛չ, հօրեղբայր, չե՛մ կրնար ցիտուսը ձգել»։

Նա որոշ կ՚զգար թէ Քրիստոս ամենէն մեծ էր եւ աւելի յարգանք պէտք էր վայելէր։

Ան որ հայրը կամ մայրը ինձմէ աւելի կը սիրէ, ինծի արժանի չէ. Մատթ. ժ: 37

Իր եւ Սինկհ ընտանիքին միջեւ բաժանման դրժողութիւնները աչքին առյ կատարուած էին։ Ասկէ յետոյ իր պատուական Ինճիլը (Աւետարանը) կարդալու համար ամէն դժուարութիւն ձեռք առնելու էր թէ տունին ներս եւ թէ դուրս։

Գիւղի բնակիչներու մէջ իր ամենակատաղի թշնամին էր Բաֆմէթուլլաի անուն մահմետական ենթապաշտօնեայ մը, որ միշտ իր եռեւէն ինկած էր։ Օր մը սա ծառի մը շուքին տակ գտաւ Սունտարը իր կտակարանին ծալ խորհուրդներուն մէջ խորասուզուած. մօտենալով կամաց մը անոր քով, քաշեց գիրքը անոր ձեռքէն եւ նետեց մէկ կողմ համճմելով իր խօսքերը սարսափելի հայհոյութիւններով եւ անէծքներով։

Այս դէպքէն մի քանի օր վերջ Սունտար երբ այդ մահմէտականին տան առջեւէն կ՚անցնէր, լսեց թէ սա քօլէրայի բռնուած է։ Սունտար ներս մտաւ եւ իր վիճակին մասին տեղեկանալ ուզեց։ Ու ահա անձկալից երկու աչքեր բացուելով դէպի զինք կ՚ուղղուէին, եւ խլամը դողդոջուն ձայնով կը յարէր. «Ո՛հ, չարչարանքներով լի խորունկ դահավէժ մը կը տեսնեմ եւ չար հրեշտակներ որոնք զիս հո՛ն տանել կ՚ուզեն։ Բայց վերը բա՛րձր ամպերու մէջէն ուրիշ անձնաւորութիւն մըն ալ կ՚ընդնշմարեմ, որ կրնար զիս ազատել, եւ սակայն ես չեմ կրնար օգնութեան կանչել զինք, իմ ժամանակս լրացած է։»

Սունտար անակնկալ, զարմանքով լի հարցուց,

«Եւ ո՞վ է այդ մէկը որ քեզ կրնար ազատել»։

— Ինչո՞ւ կը հարցնես, դու զինքը ամէնէն լաւ կը ճանչնաս, վաղդի անիկա քու Սուրբ Վարդապետդ է։ Ե-

քանի՛ քեզ որ փրկուած ես Սունտար, իմ անսուրբ շրթունքներս սակայն չեն կարող Իր սուրբ անունը կանչելու» :

Ասոր վրայ մահմէտականը անզգայութեան մատնուած, նոյն այդ օրը մեռաւ : Այս դէպքը պատանիին համար, իր ճամբուն շիտակ ըլլալուն երկրորդ անբռնաբարելի փաստն էր :

Սունտարի կեանքը այսուամենայնիւ հետզհետէ անտանելի կը դառնար : Նա ինքզինքը ազատելու համար, իր հօրը տունէն Լուտանիա փախաւ, ուր միսիոնարական կայանի մը մէջ հանգիստ պիտի ընէր եւ նոյն ատեն պատեհութիւն պիտի ունենար բարձրագոյն կրթութեան համար պատրաստուիլ :

Սունտարի փափուկ խղճի տէր, պարտաճանաչ եւ ճշմարտասէր ըլլալը հասկցանք արդէն այն վայրկեանին, երբ նա ճիշդ քրիստոնէութեան դարձի դիշերն իսկ իր սրտի փոփոխութեան մասին հօրը լուր տուաւ : Այժմ, երբ նա Լուտանիա եկաւ եւ առաջին յարաբերութիւնը կ'սկսէր քրիստոնեայ մարդոց հետ, հակառակ իր ակնկալութեան տեսաւ որ անոնք ճշմարտութեան Աւետարանէն լուսաւորուած՝ բացարձակ խղճի եւ լուսոյ համեմատ չէին վարուեր, հապա միայն քրիստոնէութեան անունն ունէին եւ ո՛չ թէ հոգին : Անոնց գայթակղական վարքը, քիչ վերջ առիթ տուաւ որ Սունտար ձգէ միսիոնարական կայանը եւ իր հօրենական տունը դառնայ :

Ազգականները զինք գրկաբաց եւ մեծ ուրախութեամբ ընդունեցին : Իր մտքի վիճակի մասին շատ վերապահութեամբ խօսուեցաւ : Մարդիկ կը խորհէին թէ Սունտար այլեւս հրաժեշտ տուած է քրիստոնէութեան եւ կը շնորհաւորէին հայրն ու ազգականները : Սակայն քանի մը

օր յետոյ իրենց սխալած ըլլալը հասկցան : Սունտար այդ պարագային քրիստոսասիրութեան մէջ աւելի խորունկցած էր. . . : Խնդիրը երթալով լուրջ հանգամանք մը կ'առնէր, լուրը Հայոյի ականջին հասած էր եւ մի քանի օր վերջը Սունտար Տուրպայի (կրօնական ժողով) հաւատաքննական ատեանին պէտք էր յանձնուէր :

Շէր Սինկա (առիւծ-սիրտ) ի՛նչ եղաւ քեզի, ի՛նչպէս կրնաս դասալիք մ'ըլլալ : Այսպէս սկսաւ Մահարաճահ պատանիին ուղղելով իր խօսքերը եւ պարզելով անոր առջեւ այն բոլոր այպանանքը, որ իր մտքի փոփոխութեամբ տեղացուցած էր իր եւ ընտանեաց վրայ, թելադրեց անոր քաջաբար ետ քաշուիլ այդ սինլքոր կրօնքէն եւ խոստացաւ անոր բարձրաստիճան պաշտօն մը տալ անմիջապէս :

Սունտար Սինկհ պաշտպանեց իր հաւատքը ներկվլուղ, պաղարիւն եւ վճռական կերպով, այնպէս որ հակառակորդ ներկանները չկրցան իրենց յարգանքը ծածկել ո՛չ միայն այն պարզ ու ազատ պաշտպանողական դիրքին համար, այլ նաեւ իր պատճառաբանութեանց մէջ ցոյց տուած պերճախօսութեան, որով նա կը մերժէր իրենց կրօնքը եւ կը հաստատէր քրիստոնէութեան ճշմարիտ կրօնք մը ըլլալը :

Երբ տուն վերադարձաւ, պատանիին առաջին գործը եղաւ Զիկհի կրօնական նշանը եղող երկայն մազերը կտրել :

Կրանթ իր հաւատացեալներու կ'արգիլէր կտրել եւ ճշմարիտ Զիկհ մը ամենայն հպարտութեամբ իր մազերու զարդարանքը պէտք էր կրէր : Քրիստոնէութեան դարձող հնդիկի մը համար իր հին սովորութիւնները ձգե-

լու պահուն ամենէն դժուար քայլը մազերը կարելով իր դասակարգէն բաժնուիլն, եւ այս միջոցով բացորոշ Քրիստոսի համար վկայելն էր :

Սունտարի հայրը գայս տեսնելուն պէս, երկար ատենէ ի վեր իր զսպած զայրոյթն ու ցասումը ժայթքեցուց տղուն գլխուն : «Կը յուսայինք թէ դու այդ սխալ ճամբադ ձգելով քու հայրերուդ եւ քեզ սիրողներուն պիտի հնազանդիս, այս վերջին արարքդ կը ցուցնէ թէ' դու մեր վրայ այո՝ քու մայրիկիդ եւ անոր կրօնքին վրայ կը ծիծաղիս : Եթէ դու կրցար այսպիսի մեծ անիրաւութիւն մը ընել մեզի դէմ, պէտք է պարզապէս յայտարարես թէ դու այլեւս մեզի չես վերաբերիր, դու մեզի հետ գործ մը չունիս, իսկ մենք այլեւս պիտի մոռնանք զքեզ, իբր թէ բնաւ ծնած չըլլայիր : Վաղը մեր տունէն պիտի բաժնուիս ու միայն վրադ գտնուած հանդերձներդ առած պիտի երթաս : Այն ատեն պիտի տեսնենք թէ քու Մեսիադ ի՛նչպէս պիտի կերակրէ զքեզ, երբ որ քեզի համար հոգացող հայր մը չըլլայ» :

Սունտար այդ վայրկեանէն ընտանեկան սեղանէն զրկուեցաւ : Տանը առջեւը պատշգամին մէկ անկիւնը խոտէ տոշակ մը զրուեցաւ իբր գիշերուան հանգստատեղի եւ կերակուրն ալ պատուհանին փեղկէն դուրս երկնցուեցաւ :

Սունտար իբր բորոտ մը կը նկատուէր այլեւս :

Ո՛րքա՜ն նուաստացուցիչ էր այս դէպքը իրեն համար : Իր ընտրած այդ խաչին ճամբան շատ խորտ ու բորտ եւ փշոտ կ'երեւէր :

Առտուն կանուխ հայրը եկաւ, արթնցուց զինքը, իր ունեցած բանները առաւ, հանդերձները հանեց եւ միայն պարզ հագուստ մը տալով զայն դուրս վռնտեց :

Սունտար Սինկհ, թափառականի ցուպը ձեռքը' մերկ, անտուն, առանց բարեկամի, աշխարհի վրայ միայնակ, ճամբան ձեռք առաւ : Բայց ո՞ւր երթալու էր : Այդ տեղը ինքն ալ չէր գիտեր :

Դ.

ՄԵՌԱԾ ԲԱՅՑ ԿԵՆԴԱՆԻ.

Մեռնողներու պէս' եւ անյա կենդանի ենք :
(Բ. Կորնթ. Զ. 9)

Աշխարհէս լքուած պատանին դէպի ո՞ւր կրնար ուղղել իր քայլերը :

«Յիսուս աշխարհիը եմ ձգած
«Ու խաչս առի որ առ քեզ գամ
«Մերկ եւ աղքատ ու անարգուած
«Հերիք է ինձ որ քեզ ճանչնամ» :

«Աղուէսները որջեր ունին, երկինքի թռչունները' բոյներ, բայց որդին մարդոյ տեղ մը չունի, ուր իր գլուխը դնէ». (Ղուկ. Թ. 58) : Ահա հոս ալ մեծ Ուսուցչին ճամբան իր առջեւ բացուած էր : Այս վերջին փորձութիւնը նախապէս գուշակած չէր բնաւ վասն զի կը խորհէր թէ հայրը պիտի մեռցնէր զինքը : Իր վրայ յարձակող այդ վիշտերուն առջեւ ընկրկելու արհաւիրքը սարսափելի էր :

Բաւական յառաջանալէ յետոյ, անցորդներու ուշադրութենէն հեռու' լին վայր մը փնտռեց, ուր նա վայրկեան մը իր սրտին վրայ ճնշող բեռը երկնաւոր հօրը տանելով կազդուրուելու պէտքը կ'զգար : Այդ վայրը շատ չանցած գտնուեցաւ եւ վշտահար խորհուրդներով տուայտող պատանին' հեղեղանման արցունքներով ու հառաչանքներով երկնային սեղանին մատուց իր խնդիրքը :

Սունտարի վիշտը հետզհետէ կը հանդարտէր. իրեն այնպէս կուգար՝ իբր թէ «մայր մը իր որդին կը մխիթարէ» (Եսայ. կԶ. 13) եւ հին ժամանակներէ ու հեռու երկրէ մը հնչող կազդուրիչ խօսք մը, որ իր զարմին ամենալուրջ ու խոհուն քահանաներէն իսկ չէր լսած եւ հայրենի բագիններէն չէր քարոզուած. այդ խօսքը իր կուրծքին մէջ արձագանգ գտնելով՝ հոն մխիթարութիւն եւ յոյս կը ներշնչէր:

Տէրը իմ հովիւս է.
Ես բանի մը կարօտութիւն պիտի չունենամ:
Զիս խոտաւէտ արօտներու մէջ կը պառկեցնէ.
Հանդարտ ջուրերուն քով ինծի կ'առաջնորդէ.
Հոգիս կը նորոգէ:
Իր անուանը համար արդարութեան ճամբաներուն մէջ կ'առաջնորդէ ինծի:
Թէեւ մահուան չուքի ձորին մէջ ալ պտրտիմ,
Չարէն պիտի չվախնամ,
վասն զի Դուն ինծի հետ ես.
Քու ցուպդ ու գաւազանդ՝ անոնք զիս պիտի մխիթարեն:
Սեղան կը պատրաստես իմ առջեւս իմ թշնամիներուս դիմաց:
Իմ գլուխս իւղով կ'օծես,
Իմ բաժակս խիստ լեցուն է:
Յիրաւի բարերարութիւնը ու ողորմութիւնը ինծի հետ պիտի գան կեանքիս բոլոր օրերուն մէջ:
Ու շատ օրեր (յաւիտեան) Տէրոջը տունը պիտի բնակիմ:
(Սաղ. ԻԳ.)

Արքայ երաժշտին այս կազդուրիչ խօսքերը իր սրտին մինչեւ խորերը թափանցեցին եւ զինքը մխիթարելով՝ համոզումով ու կեանքի կորովով պարարեցին, անորոշ օտարութեան դէմ կուրծք դնելու: Թէեւ իր առաջին մտադրութիւնն էր փախչիլ ու անկէ Լուտանիա երթալ, բայց այժմ այդ որոշումը փոխելով նա բամփուրէ

վոնտուած իր հին ծանօթ քրիստոնեաներուն քով երթալ ուզեց: Ատոնք մօտակայ Բօփուր քաղաքը կը գտնուէին, քնիկ երէցի մը թեմական հովուութեան տակ:

Սունտարի յոյսը թէ հոն մխիթարութիւն եւ խրատ պիտի ընդունէր, ի դերեւ ելած չէր. պատրաստ ձեռքեր իրեն կարկառուեցան ու հազիւ թէ առաւօրէն շոայլուած սիրոյ խօսքեր, համակրանաց արտայայտութիւններ իր ականջին կը հնչէին..., պատանին յանկարծ ընդարմացած անդամներով դիտապաստ գետին փոուեցաւ...

Սունտար թունաւորուած էր:

Իր հօրենական տան մէջ, վերջին կերակուրին խառնուած ուշ բայց անյեղլիօրէն ազդեցիկ թոյն մը կերցուցած էին, անոր մահովը՝ ընտանիքին վրայ եկած անպատուութիւնը քաւելու համար: Հայրը ուրիշ կերպով չէր կրնար մեռցնել իր որդին եւ անոր մահուան չարչարանքներն ալ չտեսնելու համար զանիկա տունէն դուրս վոնտած էր, բոլոր գաւառացիներուն ցուցնելու իր կրօնասիրութիւնը:

Ահաբեկ բարի ներկաները անմիջապէս վերցուցին զայն ու երէցին տան մէջ պառկեցուցին: Ուրիշներ՝ մօտը բնակող հնդիկ ճարտար բժիշկ մը օգնութեան կանչեցին:

Բժիշկը ծանրացաւ թունաւորուած ըլլալը հաստատեց: «Այս թունաւորումը անխուսափելիօրէն մահուան կ'առաջնորդէ» ըսաւ. ապա քանի մը կարգադրութիւններ ընելէ յետոյ յայտարարեց թէ ատկէ աւելի բան չէր կրնար ընել. «Թերեւս» ըսաւ, «քիչ վերջը չափազանց արիւնահոսում տեղի պիտի ունենայ ի նշան մերձեցող մահուան, վախնամ թէ մինչեւ առաւօտ չապրի: Իսկ եթէ մինչեւ այն ատեն մահուան լուրը չտաք, անգամ մըն ալ կ'այցելեմ»: Հիւանդը մերթ հանդարտ կը շնչէր եւ մերթ ան-

շնչացած բոլորովին կը պաղէր : Բժիշկին մեկնումէն յետոյ հնդիկ անկեղծ քրիստոնեաները երկնային բժիշկին դիմելու համար ծունր կրկնեցին : Ժամանակ մը վերջը նախագուշակութեան համաձայն արիւնահոսումը սկսաւ : Սունտար կ'աղաղակէր. «Աղօթեցէք ինձի համար, ես պէտք չէ՛ որ մեռնիմ, պէտք է ինձ վկայել Տէրոջս համար» : Աղօթքները աւելի ջերմեռանդութեամբ կը շարունակուէին, եւ ահա յանկարծական փոփոխութիւն մը տեղի կ'ունենար. քթի ու բերնի չափազանց արիւնահոսումը յանկարծ կը կտրէր, եւ պատանին տկար ձայնով մը ջուր կը խնդրէր : Իրեն համար ծունկի եկող անկեղծ հաւատքով աղօթող այդ հնդիկները, այս զարմանալի փոփոխութենէն քաջալերուած ամբողջ գիշերը ծունկի վրայ մնացին :

Երբ առտուն բժիշկը նորէն եկաւ, զարմանքով տեսաւ անկողնին մէջ տկար եւ սակայն հանդարտօրէն պառկած պատանին : Գուշակուած մահը վրայ հասած չէր : Սունտարի նուաղուն եւ սակայն սիրավառ լինչ աչքերէն աննկարագրելի կայծ մը ինկաւ բժիշկին սրտին մէջ եւ կարծես նեռի մը նման անոր վէրքին մէջ մխրճուեցաւ : Սա զգաց թէ պատանին պարապ բանի մը համար չէր որ այսպէս կը չարչարուէր, եւ թէ ունենալու էր անպատճառ որոշ փաստ մը : Այս խորհուրդները գինքը ներքնապէս վրդովեցին . . . :

Սունտար դեռ յաճախ օրօրուեցաւ կենաց ու մահուան միջեւ : Անոր համար պէտք եղած բոլոր խնամքները հայրական սիրով կը կատարուէին :

Բժիշկը մանաւոր հոգածութիւն ու համակրանք կը ցուցնէր, վասնզի ամէն այցելութեան կը գտնէր նա ձեռնամած պատանին, սրտի խաղաղութեամբ լեցուած իր

սակնարկը դէպի հեռո՛ւն ուղղած, պզտիկ գրքոյկ մըն ալ ձեռքերուն մէջ, ու մտածկոտ : Բժիշկը հարցուց օր մը երէցին՝ այդ գրքին ինչ ըլլալը, վասնզի կ'զգար թէ պատանին անկէ կ'ընդունէր կեանքի ուժն ու աննկարագրելի խաղաղութիւնը, զոր կը կարդացուէր անոր դէմքին վրայ : Բժիշկը քիչ օրեր յետոյ նոյն գիրքը (Նոր Կտակարանը) գտած, ուսումնասիրելու սկսած էր եւ քանի մը օր վերջը Սուքարի մէջ եղող ժողովուրդին նման կրնար ըսել. «Մենք մեր աչքերովը տեսանք ու հաւատացինք» : Այդ բժիշկը այսօր Քրիստոսի կենդանի վկայ մըն է եւ միսիոնարական հիւանդանոցի մը մէջ օրհնաբեր գործունէութիւն ունի :

Սունտար քանի մը ամիս յետոյ բոլորովին ապաքինած հրաժեշտ կուտար իր հիւրընկալներուն : Պատանի մարտիրոսը համոզուելով թէ գինքն ազա տողը Երկնաւոր Բժիշկն էր եղած, հիմա աւելի վստահօրէն կրնար ըսել թէ նոյն Տէրը պիտի օգնէր իրեն առջեւը դրուած ծանր խաչն ալ վերցնելու :

Լուտանիոյ դպրոցին մէջ, ուր նա դարձեալ ընդունելութիւն գտաւ, հոգ տարուեցաւ որ պատանիին փափուկ զգացումները առաջուան պէս չվիրաւորուէին :

Սունտար հազիւ դարձեալ իր ուսման կը նուիրուէր, ահա նորէն կը սկսէին խոչընդոտները իր ազգակիցներու կողմէն : — Անոնք ամէն տեսակ ծուղակներով եւ խորամանկութեամբ գինքը բռնելու եւ փախցնելու փորձեր ըրին, ու երբ անկարելի եղաւ, օր մըն ալ քաղաքին ամբողջ ժողովուրդը խուժանալին յարձակում մը գործեց միսիոնարական կայանին վրայ, պահանջելով պատանին : Ոստիկանութեան կորովի միջամտութիւնը հազիւ կրցաւ ժողովուրդը ցրուելով քաղաքը խաղաղեցնել :

Օրեր կ՚անցնէին եւ շաբաթներ իրարու կը յաջորդէին : Օր մը երբոր իր սենեակին պատշգամին վրայ նըստած կը մտածէր, յանկարծ նշմարեց որ ծերացած, կորաքամակ եւ հազիւ ինքզինքը փայտին միջոցով քաշկռտող մարդ մը հաստատութեան մեծ դռնէն պարտէզ կը մտնէր : Անոր շարժուձեւերը ծանօթ էին իրեն, թէեւ դէմքը բոլորովի՛ն խեղաթիւրուած, աչքերը խոռոչներն ինկած էին : Սունտարի հայրն էր ան՝ Շէր Սինկան.—առիւծը : Ո՛հ, որքա՛ն փոխուած էր, որքա՛ն տանջուած ըլլալու էր իր բացակայութեան : Սունտար ցատքեց իր տեղէն զսպանակէ մը մղուածի պէս, վազեց հօրը դէմ, ու հայր եւ որդի ողջագուրուեցան : Արտասուաթոր հայրը գրկեց իր սիրասուն որդին, սեղմեց ու սեղմեց զայն իր սրտին վրայ. որքա՛ն քաղցր էր իր որդին, համբուրեց ու համբուրեց իր Սունտարը, առանց կրնալ զսպելու այն մեծ կարօտը, որ կը մխար հօր մը աւերեալ սրտին խորերը . . . :

Վերը պատշգամին վրայ նստեցան : Պահ մը լռութիւն տիրեց. ո՛չ մէկը կարծես կը համարձակէր լռութիւնը խզել : Վերջապէս հայրը սկսաւ պատմել տունէ՛ն, հին ժամանակներէ՛ն, այն երջանի՛կ ժամանակներէն, երբ մայրը տակաւին ողջ էր ու իրենք Հիմալայայի կուրծքին վրայ Սիմլայի մէջ իրենց ամարանոցը կը գտնուէին : Պատմեց մայրիկին կրօնական նուիրման, անոր բարձր մտքին ու հաւատարիմ սրտին մասին . . .

Սունտարի այդ նախկին վայելքները, մանկական կեանքի, մանաւանդ մայրական գուրգուրանքի յիշատակները իր մտքին մէջ կը վերազարթնուին, եւ հետզհետէ իր մտքին մէջ անգամ մըն ալ նշմարելի կ՚ըլլային այն հազարաւոր կապերը, որոնք հօրենական տան եւ սիրելեաց կը կապէին զինքը :

Միթէ նոր հաւատքիս համար այս ամէն բաներէն զրկուելո՞ւ եմ :

Միթէ Աստուծոյ կա՞մքն է որ ես բաժնուիմ իմ սիրելիներէս : կարելի չէ՞ որ քրիստոնեայ մնամ, եւ դարձեալ իմ հօրս տանը մէջ ապրիմ :

Ահա հարցը :

Բայց Նազովրեցիին հետեւիլ ուզող այդ ճշմարիտ աշակերտին մտքին մէջ այդ հարցին լուծումը երկար ատենի չէր կարօտեր : Իր սրտէն կը պոռթկային հետեւէ հետեւ նոյն վարդապետէն ըսուած հետեւեալ խօսքերը.

«Ես խաղաղութիւն բերելու չեկայ, հապա սուր» : Մատթ. ժ. 34 :

«Ով որ իր հայրն ու մայրը ինծմէ աւելի կը սիրէ, ինծի արժանի չէ» : Մատթ. ժ. 37 :

«Ո՛չ մէկը որ ձեռքը մաճին վրայ կը դնէ ու ետին կը նայի, Աստուծոյ Թագաւորութեանը յարմար է» : Ղուկ. թ. 62 :

Միթէ լաւ չէ՞ր ըլլար որ այս համարները կատակարանի էջերուն մէջ լուռ կենային : Աւելի լաւ չէ՞ր ըլլար որ իր մտքին մէջ քնացած մնային անոնք, բայց Սունտար կը հասկնար թէ իր ուղին առջեւէն գացող եւ իր խաչը կրող Յիսուսի ուղին էր . . . :

Սունտար յաղթած էր . . . : Վեր վերցուց իր աչքերը եւ սիրալիր դիտեց իր հայրը, իր ամբողջ էութեամբը փորձեց անոր ցուցնել այն սէրը, որ որդիական հնազանդութիւնը դիտցող եւ գնահատող պատանի մը պիտի ցուցնէր եւ գորովալից սրտով ու արտասուալից աչքերով եւ սակայն վճռական շեշտով յարեց.

«Այո՛, հայրիկ, ամէն ինչ որ կը պատմես իրական է, եւ ես կ՚ընդունիմ թէ իմ քրիստոնեայ ըլլալս ձեզմէ ահագին զոհողութիւն կ՚ենթադրէ, բայց եւ այնպէս ըսելու եմ քեզ թէ՛ ես Քրիստոսի վրայ ունեցած հաւատքիս մէջ մնալու եմ եւ պիտի մնամ.....»:

Երբ հայրը եկած ճամբայէն դարձեալ յուսահատ կը վերադառնար, ու երբ որդին արտասուալից աչքերով այդ սիրելի անձին հետզհետէ աներեւութանալը կը դիտէր, երբեմն այնպէս կուզար իրեն որ բարձրաձայն կանչէ իր հայրը. «Հայրի՛կ, հայրի՛կ, սպասէ՛ կուգամ, ալ բա՛ւ է քու քաշած տառապանքներդ դիտեմ...»: Բայց անտեսանելի զօրաւոր ձեռք մը կարծես զինքը կեցած տեղը գամեց:

Այդ օրէն սկսեալ իր կեանքը բացարձակապէս վտանգի մէջ էր. ուստի միսիոնարական կայանէն ղրկուեցաւ նա ուրիշ քաղաք մը Սապաթու:

Հոն Հիմալայայի ստորոտը քանի մը շաբաթներ ալ սպասելէ յետոյ, 1905 Սեպտեմբեր 3 ին տասնըվեցերորդ տարեդարձի օրը, օրինականապէս կրօնափոխ ըլլալու տարիքին մէջ դառնալով՝ Սունտար Սինկհ վեր. Րէնտմանէն ընդունեց Ս. Մկրտութիւնը:

Պատանի քրիստոնեան իր լեզուովը երգ մը կ՚երգէր, որ շինուած էր Ի Գ. Սաղմոսի վրայ եւ սաղմոսերգուին հաւատոյ միահողոյն ներդաշնակութեան լիուլի կը համաձայնէր:

«Տէրը իմ հովիւս է, ես բանի մը կարօտութիւն պիտի չունենամ»:

Ե.

ՆՈՒԻՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԵՐՁԻՆ ՏԱԿ

Սունտարի երթալիք ճամբան որոշ կերպով գծուած էր իր առջեւ: Այս ճամբան զինքը հօրենական տունէն վերջնականապէս հեռացուցած էր: Այժմ կը մազլցէր նա այդ դժուարել զառիվերը, որ շատ մը կերպերով իր առջեւ տարածուող հսկայական՝ այսու ամենայնիւ բազմաբոյր Հիմալայաի ոլորտապտոյտ ճամբուն կը նմանէր: Այո՛, քարոտ էր նա, եւ յաճախ հարկ կ՚ըլլար անցնիլ ձիւնի անապատներու վրայէն, որոնք հազարաւոր վտանգներու վայրն էին, եւ սակայն միեւնոյն ատեն շատ մը կարելիութեանց դրուները կը բանային իր առջեւ անմահ հոգիներու՝ մոլորեալ մարդկութեան ճշմարիտ ճամբան ցուցընելու:

Արդ, կ՚արժէր այդ ճամբան ձեռք առնել. ու եթէ երբեմն շատ նեղ կուգար այն, զառիվեր ու ամայի, այսու ամենայնիւ պատանի հնդիկն ունէր ուղեցոյց մը որու բոլոր խոստումներուն բացարձակ վստահած էր:

«Աիա՛, ես ձեզի հետ եմ մինչեւ աշխարհի վերջը»:

Արդ, այդ փրկչին ծառայելու կերպն ի՞նչ ըլլալու էր: Յիսուս այդ եղանակն ալ ցուցուցած էր իր աշակերտաց. «Ձեզի հետ ճամբու բան չառնէք, ո՛չ գաւազան, եւ ո՛չ պարկ, ո՛չ հաց եւ ո՛չ ստակ, ո՛չ ալ կրկին հանդերձ ունենաք». Ղուկ. Թ. 3:

Սունտարի մտքին մէջ իր մօրը վերջին կտակն ալ անթառամ մնացած էր. «Որդիս ուշ կամ վաղ պէտք է սուրբ Սատու մը (ուխտաւոր) ըլլաս: Արդեօք այդ հեթանոս բայց ճշմարտութիւնը փնտռող մօրը եւ իր փրկչին ցոյց տուած գործելու եղանակը իրարու չէի՞ն համաձայներ:

Սունտար, թէեւ հօրենական տունէ վռնտուած մը եւ առանց դասակարգի, դարձեալ իր ազգատոհմին եղին իբր մէկ անդամը կը նկատէր ինքզինքը, նման Քրիստոսի, որ իր ազգին կապուած էր որ թէեւ իրեններուն եկաւ, բայց իրենները զինքը չ'ընդունեցին:

Արդ, պատանին հոգին իր վարդապետին կը վերաբերէր եւ սիրտը ազգին:

Այդ ժողովուրդը սակայն դասակարգային օրինաց տակ ճնշուած էր անհատնում խորշե-րով լի բաւիղի մը մէջ բանտարկուածներու նման. մէկ դասակարգը միւսին չէր կրնար հասնիլ, բանտին պատերը շատ հաստ էին. յարաբերութիւն միայն բանտի պատերու վրայ բաբախելով կարելի էր: Միայն մէկ անձ կրնար այդ փակ դռներէն եւ խորշերէն անարգել մտնել ու ելլել, միայն մէկ հանդերձի — ուխտաւորի հանդերձի — առջեւ կրնային նոյնիսկ Ջէնանաներու (հարէմ) դռները բացուիլ, վասնզի ուխտաւորներ առանց քահանայական դասակարգի վերաբերելու, իրենց կեանքը բարութեան նուիրած մարդիկ էին:

Սունտար որոշեց Սատու (*ուխտաւոր*) մը ըլլալ:

Պատանին քնաւ լսած չէր թէ քրիստոնեայ մը դեղնորակ Սատուի հանդերձը հագած ըլլար: Թերեւս հալածուէր իբր խաբեբայ մը, սակայն այդ կրկնակ հալածանքին ալ ենթակայ ըլլալու պատրաստ էր:

Եթէ կար մի կարելիութիւն այդ բոլոր դասակարգերու հաւասարապէս Քրիստոսի աւետարանը յաջողութեամբ քարոզելու, այդ ալ Սատուի հանդերձին տակ պէտք էր ըլլար, ուստի

Սատու հինդիկ մնաց հինդիկներուն համար:

1905 Հոկտ. 6ին, մկրտութենէն երեսուն եւ երեք օր վերջը, իր սակաւապետական ինչքը նուիրեց չ'ունեցողներու, հագաւ սատուի դեղնորակ հանդերձը եւ իջաւ ասպարէզ առանց գաւազանի, առանց պարկի, առանց հացի ու դրամի: Արտաքնապէս մուրացիկ մըն էր, ներքին հարստութեանց տեսակէտով՝ նա ամենամեծ թագաւորներէն եւ կայսրերէն աւելի հարուստ էր — Քրիստոսի լման հետեւող մը:

Իրաւ այս մեծ քայլը տասն եւ վեց տարեկան պատանիի մը համար տղայական յանդգնութիւն կ'երեւէր, սակայն այդ որոշումը հզօր համոզումով գոյացած էր: Ամուրի ու առանց արհեստի՝ Քրիստոսի բարի աւետիսը իր մեծ հայրենիքին Հնդկաստանի բերել.—

Աւիա իր նպատակը:

Թէ անցնէր նա Հիմալայի ապառաժուտ սառնապատներէն, ուր իր վիրաւոր ոտքերու արիւնը սառին վրայ կարմիր հետքեր թողուր, թէ թափառէր նա Սէյլանի կիզիչ արեւին տակ, իր կորսուած հայրենակիցներու ետեւէն, հիւսիսի ու հարաւի այս երկիրներուն մէջ նա միեւնոյն հանդերձը կը կրէր եւ նոյն ուրախութեամբ կը յառաջանար: Իր ամբողջ հարստութիւնն էր բուրդէ ծածկոց (ֆանէլա) մը՝ զինքը գիշերուան սառնամանիքէն պահպանելու, ու Աւետարան մը՝ իր մայրենի լեզուով (Ուրտու) գրուած: Եւ ի՜նչ սիրելի կուգար իրեն այս աղքատ հան-

դերձը, որ իրեն դիւրութիւն կուտար հասնելու ամէն դասակարգի, այնքան սիրելի որ՝ նա կը բացագանչէր. «Ա՛ն օրուընէ ի վեր որ ես Սատու եղայ, այս հանդերձը ինձ ընկերակից ընտրեցի, եւ որքան որ իմ կամքէս կախեալ ըլլայ չպիտի բաժնուիմ անկէ» :

Ի.

ԱՌԱՋԻՆ ՄԻՍՈՆԱՐԱԿԱՆ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս Յիսուս իր առաջին քայլերը դէպի իր մայրենի գիւղերն ու քաղաքները ուղղեց, նոյնպէս նաեւ Սունտար Սինկհ : Բայց ոտքով ճամբորդելու անվարժ պատանիին փափուկ առողջութիւնը շուտով խանգարուելու ենթակայ էր : Իր այս կոչման մէջ ի՛նչքան դժուարութիւններ կային. պիտի կրնա՞ր արդեօք անոնց ամէնուն ալ յաղթել : Այո, ո՛րքան դառն էին այն փորձութիւնները երբեմն, երբ երկար ճամբորդութենէ մը յետոյ պարտասած, վիրաւոր ոտքերով նա գիւղ մը հասած՝ առանց իր հանդիստին վրայ խորհելու՝ կը սկսէր քարոզել, եւ սակայն փոխան բարեկամական սիրալիր խօսքի մը, կամ գոնէ ձեռքի մեղմ սեղմումի մը, մարդիկ դժկամակօրէն քիչ մը չոր հաց ու թաս մը անմաքուր ջուր կ'երկնցնէին իրեն, անդիտակ թէ Սունտար մեծահարուստ հնդիկի մը զաւակն էր : Քիչ անգամ իրեն քնանալու տեղ կը տրուէր, անոր փոխարէին հանգստատեղին ընդհանրապէս բացօդեայ տեղեր,

ժայռերու տակ էին, իսկ հեռաւոր ճամբորդութեանց ատեն խոռոչներ ու քարայրներ :

Մի՛շտ դէպի արեւմուտք ճամբորդելով նա վերջապէս հասաւ Աֆղանիստանի սահմանը եւ տեսնելով թէ միւս կողմը հեթանոսական մթութիւնը շատ աւելի խոր է քան իր հայրենիքը, որոշեց հոն մտնել :

Անխոնջ քայլերով՝ բարի լուրը քաղաքէ քաղաք եւ գիւղէ գիւղ ճամբորդներու եւ բնակիչներու աւետելով նա վերջապէս հասաւ Ջալալապատ :

Հոն իբր լրտես քաղաքէն դուրս վռնտուեցաւ. նոյնիսկ քանի մը երիտասարդներ գիշերուան մութին զինքը խողխողել որոշեցին : Բայց բնիկ մը որ Սատուին մէջ միայն մաքուր եւ անբիծ սիրտ մը տեսած էր, գիշերով ետեւէն վրայ, զգուշացուց պատահելիքէն, այնպէս որ պատանին իրիկուն չեղած մօտակայ գիւղ մը ապաստան փնտռեց: Բայց կ'երեւի թէ այդ կասկածը իր մասին հոն ալ տարածուած էր, այնպէս որ հոն ո՛եւէ ապաստան մը չգտաւ : Վերջապէս հեռուն ճամբուն եզերքը խարխուլ պանդոկ (խան) մը նշմարեց, ուր նա իր գիշերուան հանգիստը առնել խորհեցաւ : Բայց այս տեղը մանր միջատներու, թունաւոր մժեղներու եւ ասիական այլեւայլ հիւանդութեանց թխասարան մը, մահ սպառնացող ամենաահռելի վայր մըն էր, ուր մտնողը առողջ դուրս չէր գար :

Երբ յաջորդ առտու արթնցաւ ու պատրաստուեցաւ դուրս ելնել այդ վտանգաւոր հիւանդութեանց որջէն, զինքը կը դիմաւորէին մի քանի անձնաւորութիւններ, բայց ո՛չ թշնամական այլ բարեացակամ վերաբերումով եւ սիրալիր դոչելով. «Ո՛հ, դու, իսկապէս Ալլահի մէկ ընտրեալն ես. դու սոսկումի վայրը գացիր եւ հոն ո՛չ սառեցար, ո՛չ ալ

հիւանդացար, այլ ողջ առողջ դուրս կուգաս» : Անոնք գինքը գիւղերնին առաջնորդեցին եւ խնդրեցին իրմէ ժամանակ մը հոն մնալ : Ամէն օր մեծ եռանդով Աւետարանը կը կարդար անոնց ու կը մեկնէր :

Աֆղանները կարճ ժամանակուան մէջ կապուեցան անոր, սկսան սիրել պատանին, անոր լաւ ընդունելութիւն ցոյց տուին եւ միշտ աւելի ունկնդրել կը փափաքէին : Իր հրաժեշտի օրը շատ արտաճմլիկ էր. Սատու ակամայ ստիպուած էր անոնց սէրը չկոտրել եւ մատուցուած գլխու փաթթոց մը ու նոր ծածկոց մը ընդունիլ :

Սունտարի ալ այս գիւղացիք շատ սիրելի եղած էին, այնպէս որ նա միշտ համակրանքով կը խօսէր Ճալալապատի իր բարեկամներուն եւ հոն անցուցած շաբաթուան մասին :

Ամիսներ տեւող այս առաջին ճամբորդութենէն յետոյ նա Քօթկարի մէջ (Սիմլայի մօտ) դադար մը ըրաւ : Հոն՝ իր մկրտութենէն յետոյ՝ դեռ Բենճապ, Աֆղանիստան, Քաշմիր, Պէլուճիստան չգացած, կարճ ժամանակ մը քարոզչական գործունէութիւն ունեցած էր :

Այս տեղը իր կեդրոնական ու գլխաւոր կայարանն էր, ուակից նա իր յարձակումները դէպի հարաւ եւ դէպի հիւսիս (Թիպէթ) պիտի սկսէր : Վանդի Քօթկար Հնդկաստանէն Թիպէթ առաջնորդող եւ խոր դաշտագետիններէն դէպի զառիվերը, դէպի Հիմալայի ամեհի լերկ բարձունքները տանող ճամբուն վրայ կը գտնուէր : Այս կողմերը միայն ստորին դասակարգի հնդիկները կը բնակէին, սակայն Սունտարի համար հոս ալ նոյնքան ընդարձակ դաշտ կար աւետարանը քարոզելու որքան ուրիշ տեղեր :

Լոյսը պէտք էր տարուէր, ուր որ անկ էր :

Քօթկարի մէջ Սունտար անակնկալ բարեկամի մը եւ ուղեկիցի մը հանդիպեցաւ յանձին հարուստ ամերիկացի Մր. Սթօքսի, որ իր հարստութիւնը միսիոնարական գործի յատկացնելէ յետոյ անձամբ կը ծառայէր, Սատուի հանդերձին տակ :

Բարձրաստիճան հնդիկն եւ բարեկիրթ ամերիկացին իբր Քրիստոսի զոյգ աշակերտներ, միասին սկսան գիւղէ գիւղ շրջիլ : Անոնք երջանիկ կ'զգային ինքզինքնին, երբոր վայրի անտառներէ հեռու տան մը ճեմելիքին վրայ գիշերելով՝ առտուն չոր հացի կտոր մը կ'ընդունէին բարեբար ձեռքէ մը :

Սակայն այսպիսի անօրինակ պայքարի մը ընդդէմ փափկասուն Սունտարի պատանի ուժերը չէին բաւեր : Երբոր անոնք օր մը վատառողջ գիւղի մը մէջ գիշերելով դուրս կուգային, պատանի հնդիկին վրայ չերմի նշանները երեւցան, որոնց կ'ընկերանային նաեւ ներքին ցաւեր : Պատանին քալեց որքան որ կրնար, եւ վերջապէս ճամբուն ճիշդ մէջտեղը գետին փոուեցաւ անկենդան : Սթօքս իր հիւանդ բարեկամը կռնակն առած քալեց մի քանի քիլոմէթր, մինչեւ որ հասաւ եւրոպացիի մը ապարանը : Սա հոգեւորապէս շատ անտարբեր մէկն էր : Սունտար հոն լաւ խնամք վայելեց. Սթօքս պատմեց պատանիին գիւցազնական ուղիին վրայով, որմէ հիւրընկալը իսկապէս զգածուեցաւ ու յանդիմանուեցաւ իր եւրոպացի մը ըլլալով Քրիստոսի հանդէպ այսքան անտարբեր ըլլալուն համար : Սունտար հոն բաւական ապաքինելէ յետոյ երկու աշակերտները դարձեալ շարունակեցին իրենց ճամբան :

Պօղոսի եւ Բառնաբասի նման անխոնջ առաքեալները շրջեցան այդ ամբողջ գաւառը : Խաւար ու դժբաղդ

տեղերու մէջ լոյս սփռելու համար ամենավտանգաւոր եւ յանդուգն քայլեր առնել իրենց համար ամենօրեայ ուրախալի գբաղում մըն էր : Սապաթուի հիւանդանոցին բոլոտներուն եւ Լահօրի ժանտախտի հիւանդներուն մէջ շաբաթներով գործեցին : Հիւանդներու շարքերուն մէջ պատկելով անոնց հետ ընկերի նման կը վարուէին եւ իրենց կեանքովն ու խօսքերովը կը յայտնէին քրիստոնէական հաւատքին գաղտնիքները :

Հետեւեալ տարին, Մր. Սթօքս, որու առողջութիւնը բոլորովին քայքայուած էր, Ամերիկա վերադարձաւ հանգչելու եւ աւելի ուժեր բերելու : Այսպէս պատանի Սատու դարձեալ առանձին մնաց :

Սատուի սրտին մէջ գաղտնի եւ սիրուն փափաք մը կը նիրհէր, որ ատէպ կ'արթննար եւ զինքը նոր որոշումի մը կը մղէր : Այս էր Պաղեստին երթալ եւ Քրիստոսի կոխած սուրբ տեղերը այցելել : (Այժմու Երուսաղէմը կարծեմ աւելի ակնածոտ ու յարգալիր խաչակիր մը չպիտի հիւրընկալէր, քան այդ բարձրաստիճան հնդիկը) : Այս մտադրութեամբ նա դէպի հարաւ չուեց, մինչեւ որ հասաւ Քարաքի : Երուսաղէմ երթալու դժուարութիւններն ու արգելքները այնքան շատ ու անհրեւակայելի էին, որ նա այդ ծրագրէն հրաժարիլ ստիպուած էր եւ սակայն յամենայն դէպս յարմար սեպեց իր ճամբան շարունակելով վերջապէս Պօմպէյ հասնիլ : Բայց պէտք է նկատել թէ նա այդ հարաւային երկրի ո'չ լեզուին տեղեակ էր ո'չ ալ ճամբաներուն : Ինքնայատուկ երկաթէ կամքով հարիւրաւոր քիլոմէթր երկայն ճամբաները կտրելով եկաւ նպիք որ Պօմպէյէն միայն 140 քիլոմէթր հեռու է : Անօթի ու ծարաւ, արիւնոտած ոտքերով նա տեղւոյն մէջ գտնուած միսիոնա-

րական կայանը մտաւ : Դռնապան ծառան խնդրեց սպասել մինչեւ որ նա միսիոնարին լուր տար : Կարճ խօսակցութենէ մը յետոյ, որու մէջ պատանին կը յայտնէր միսիոնարին քրիստոնեայ Սատու մը ըլլալը, միսիոնարը գլուխը թօթուելով կարծեցեալ թափառաշրջիկ մուրացիկ ֆաքիրը քննելու յողնութիւնն իսկ աւելորդ կը սեպէ — թէ արդեօք իրաւ քրիստոնեայ մըն է կամ նպաստ խնդրող մուրացիկ մը — եւ կը մերժէ անոր դիշերուան ապաստան մը շնորհել : Սունտար անհրեա չէր, քաղաքավար բարեւ մը տալով ճամբան շարունակեց, գրեթէ նուաղելու մօտ եւ սակայն առանց նեղանալու : Հազիւ թէ քանի մը հարիւր քայլ առած էր, միսիոնարին ծառան ետեւէն վազելով կանգ առնել խնդրեց, եւ բերելով հետը ծրար մը հարցուց թէ իրե՞ն կը վերաբերէր, ճիշդ այդ օր սուրհանդակով իրենց հասցէովը եկած էր : Պատանին իր անունը կարդաց — անծանօթ դիր մը — սակայն իր անունն ըլլալուն համար առաւ եւ ճամբան շարունակեց եւ քանի մը հարիւր քայլ յետոյ գետեղերքը ծառի մը տակ ինկաւ : Ձափազանց յողնած էր. ոտքերը վիրաւոր, սաստիկ կը ցաւէին. գրեթէ անկարող էր խորհելու : Միսիոնարին սակաւ առաջնչական վերաբերումը հոգեկան տագնապ մըն ալ կ'աւելցնէր իր մարմնոյ յողնածութեան վրայ : Սունտարի աչքերը քիչ յետոյ փակուեցան : Ժամանակ մը յետոյ երբ որ արթնցաւ, տեսաւ իր առջեւի ծրարը, զոր նա տակաւին բացած չէր : Կէս հետաքրքրքիր այդ անծանօթ ձեռքով խնամքով կապուած ծրարին կապերը քակեց, բացաւ թուղթերը եւ գտաւ իր առջեւը մի քանի տեսակ չոր ուտելիքներ եւ վերջապէս ամենուն մէջտեղը դարձեալ թուղթի մը մէջ փաթթուած բան մը : Դրամ չըլլա՞յ այն : Այո' ոսկի մը, որով նա մի քիչ ժամանակ ճեպընթացը առնելով իր յողնած ոտքե-

բուն հանգիստ կրնար տալ: Խորապէս զգածուած այս շնորհալի առաջնորդութենէն, որ իսկապէս Աստուծոյ հայրական Սէրէն կը ճառագայթէր, Սունտար ծալլեց իր ձեռքերը եւ վառ շնորհակալութեան աղօթք մը արտասանեց:

Այս զարմանալի դէպքը Սունտարի կեանքին մէջ միայն մէկ անգամ չէ պատահած: Երբ որ օր մը Քէնեօմի մէջ կը քարոզէր, դիմադրութեան եւ թշնամական արգելքներու հանդիպած, առանց ո՛եւէ բան ուտելու եւ խմելու ամալի անտառը ապաստանիլ ստիպուեցաւ: Յոգնած ու պարտասած ծառի մը տակ քնացաւ: Կէս գիշերին մօտ մէկը զինքն արթնցուց, ուրիշ մ'ալ սափոր մը ջուր եւ կերակուր բռնած էր իր ձեռքերուն մէջ: Մութին մէջ նշմարեց Սատուն որ ասոնք բնիկներու կը նմանէին, թերեւս գաղտնի քրիստոնեաներ, կամ թէ իր խօսքերէն ազդուած հեթանոսներ: Պատանին կէս քունի մէջ, կէս մըն ալ զարմացած, բնաւ չհարցուց անոնց ո՛վ ըլլալը:

Ճամբուն մէջ երբեմն անակնկալ դժուարութիւններու եւ երբեմն ալ ուրախալի յաջողութիւններու կը հանդիպէր Սատու: Ամբողջ շաբաթ մը նա ձուպուլլիօրի պազարին մէջ քարոզեց, աստ անդ մարդիկ ազդուեցան եւ ակսան անհանգիստ ըլլալ: Օր մըն ալ երբ կը քարոզէր, մահմէտական մօլլա մը ճեղքեց ժողովուրդը եւ մօտենալով ապտակ մը իջեցուց իր երեսին. Սատու առանց դէմքի անախորժ շարժում մը ցոյց տալու միւս երեսը դարձուց: Մահմետականին բարկութիւնը իջած էր այս անակնկալին առջեւ: Սակայն գիշերը մօլլան չէր կրնար քնանալ: Կէս գիշերին ատենները տեղւոյն բնիկ քարոզիչին դուռը կը զարնուէր. եւ հոն Սունտարին ուր ըլլալը կը հարցուէր. անիրաւը ներողութիւն խնդրելու եկած էր:

Միւս առտու երբ Սունտար իր սովորութեան համաձայն դարձեալ պազարը կ'իջնէր, քարոզիչը պատահած եղելութիւնը պատմեց իրեն եւ երկուքը մէկտեղ մօլլան այցելեցին, որ քաղաքավարութեամբ իրմէ ներողութիւն խնդրեց:

—oo—

Է.

ՄԻՍԻՈՆԱՐԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Պատանի Սատուին համբաւը եւ քարոզութեանց յաջողութիւնը բոլոր միսիոնարական ընկերութեանց ուշադրութիւնը գրաւեց: Պատանին այնպիսի հուժկու խօսելակերպ մը ունէր որ բնիկները անոր բերանէն կը կախուէին: Սունտար պէտք չէր այսպէս ամէն տեղ քարոզէր, այլ մանաւանդ դաշտ մը ունենալու էր գործելու համար, եւ անկէ առաջ հարկ էր հիմնական նախապատրաստութիւն մը այս գործին համար. ուստի կանչուեցաւ Լահօրի Ս. Յովհաննէս աստուածաբանական ճեմարանը ուսանելու: Իր քննութիւնը տալէ յետոյ առանց դժուարութեան Բ. կարգին հետ խառնուեցաւ: 1909 եւ 1910 տարիները այսպէս գիտական եւ աստուածաբանական ուսումով անցան, արձակուրդներու մէջ Սունտար քարոզչութեամբ կ'զբաղէր:

Քրիստոնեայ Սատու մը այն ժամանակ բոլորովին նոր բան մըն էր: Ոմանց մտքին հակառակ կուգար իր

կերպը. ոմանք զինքը տեսած ատեններին գլուխնին կը շարժէին, ուրիշներ ոչ համակրական դիտողութիւններ կ'ընէին իրեն հանդէպ բայց ո՛չ մէկ քննադատութիւն զինքը ետ կը պահէր իր որոշումէն: Ուստի դեռ չաւարտած Սունտար քարոզիչ կարգուեցաւ նոյն գաւառին մէջ: Բայց սա ալ երկար չտեւեց, վասնզի անտեսանելի ոյժ մը զինքը դէպի խաւարն Թիպէթի կը քաշէր: Ուստի դարձեալ Քօթկար վերադարձաւ՝ Հիմալայայի ստորոտները: Ճան Ուէյսլի ըսած է. «Ամբողջ աշխարհ իմ թեմական ժողովուրդս է»: Ճիշդ նոյն սկզբունքով կ'ապրէր նաեւ Սունտար, վասն զի ուր որ պատեհութիւն մը գտնէր՝ հոն կը քարոզէր: Սակայն այսպիսի քարոզչական կերպ մը միսիոնարներու գործին չէր գար. եթէ նա իբր քարոզիչ ձեռնադրուէր, պէտք էր այս գործելակերպին վախճան տար, բայց միթէ Սունտար պիտի կրնա՞ր իր սկզբունքները ոտնակոխ ընել: Իսկ եթէ յամառէր իր այս կերպին վրայ, ճեմարանէն դուրս պիտի ղրկուէր: Պատանին խորունկ քննութենէ մը յետոյ հասկցաւ թէ ո՛չ մէկ միսիոնարական տնօրէնութեան կրնար տրամադրել ինքզինքը, հապա Տէրոջը կողմէ իրեն տրուած սատուի պաշտօնը պէտք էր կատարէր: Այսպէս Սատու շրջուն քարոզիչ մը եղաւ իր երկնային վարդապետին հնազանդելով: Նոյն միսիոնարութեան եպիսկոպոսը Լէֆրոյ, որ Հնդկաստանի անկլիքան եկեղեցւոյ Արքեպիսկոպոսն է այժմ, եւ որ լայնսիրտ անձնաւորութիւն մըն է, պատանիին բացարձակ ազատութիւն տուաւ:

Որոշումը տրուած էր: Սատու անկախ էր.

Անկախ ամէնուն ծառայելու:

Այս ժամանակները, իր բարեկամը Սթօքս արդէն

վերադարձած էր Ամերիկայէն եւ նոր ոյժերով գործի կ'սկսէր:

Ը.

ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՇԱՒԻՂՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

1911-1912 տարիներուն մէջ Սունտար Սինկհը կը տեսնենք Հնդկաստանի հիւսիսային երկիրներու (Կատալ, Նէփալ ու Բէնճապ) եւ Թիպէթի մէջ: Այդ ուղեւորական կեանքէն հետեւեալ դէպքերը միայն կ'ուզենք ներկայացնել, ինքն իսկ արդէն այն ճամբորդութիւններէն շատ բան չպատմեր. Սատու ինչ որ կը պատմէ իր անձին մասին, ակամայ սեղմուելով կը պատմէ: Անիկա ինքզինքը չէ որ կը քարոզէ այլ Քրիստոսը եւ ամենէն աւելի փրկութեան մեծ հրաշքին վրայ կ'ուզէ խօսիլ:

Երբ որ անգամ մը բարձրաբերձ լեռնաշղթաներէն կ'անցնէր, հեռուէն նշմարեց երկու անձեր, որոնցմէ մին յանկարծ անհետացաւ եղաւ: Սունտար խորհեցաւ թէ գողեր էին, սակայն անոնցմէ վախնալու պատճառ մը չունէր. երբ որ վերջապէս տեղին մօտեցաւ, դիտեց ցնցոտիներու մէջ փաթթուած մեռեալ մը եւ անոր կողմը ողբացող բարեկամը: Սունտար երբ հետաքրքրուեցաւ, մարդը գոչեց. «Ա՛խ, ընկերս յանկարծ ինկաւ մեռաւ, եւ ես դրամ չունիմ գանիկայ մօտակայ գիւղը տանելու եւ հոն թաղելու համար»: Սունտար անոր տուաւ քովն ունեցած երկու պղինձէ դրամները, զորս բարեկամներէ ստացած էր՝ իր առջեւ հանդիպելիք կամուրջներուն տուրքը վճարելու համար, եւ թելադրեց անոր շուտով դագաղ մը բերել եւ իր ընկերը վեր-

ցընել: Հազիւ թէ Սունտար քանի մը րոպէ հեռացած էր այդ տեղէն, եռեւէն պոռացող ձայն մը զինքը սթափեցուց: Նոյն լացող օտարական մարդն էր, որ այժմ աւելի ժժգոյն եւ սարսափահար կ'երեւէր քան իր բարեկամին դիակին առջեւ: «Բարեկամս իսկապէս մեռած է, առէք ձեր դրամը: Ա՛խ որքա՛ն կը վախնամ վասն դի մենք Աստուծոյ բարկութիւնը հրաւիրեցինք մեր վրայ՝ այդ դրամը ձեռքէ առնելով. դուք անպատճառ սուրբ մը ըլլալու էք»: Սատու հասկցաւ որ այս երկուքը ճամբուն վրայ կեցած, փոխն ի փոխ «մեռած մարդ» ձեւանալով՝ նոյն ձեւով դրամ կը մուրային, բայց այս անգամ բարեկամը իսկապէս մեռած էր ու չէր արթննար: Խեղճը ո՛րքան կ'ուրախանար որ «մեռած մարդ» ձեւացողը ինքը չէր, եթէ ոչ թերեւս նոյն բաղդին ինքը արժանացած ըլլար: Սունտար պատմեց երկնային վարդապետին վրայ, որու առջեւ սուտը, խաբէութիւնը բնաւ չանցնիր, եւ որ ամէն զղջացողի առաջ սիրով իր բազուկները կը տարածէ: Մարդը կ'ուզէր աւելի լսել այդ Փրկչի մասին, իսկ Սունտար առաջնորդեց զայն յաջորդ միսիոնարական կայանը, ուր նա ժամանակ մը քրիստոնէական դաստիարակութիւն առնելէ յետոյ մկրտուեցաւ:

Հետեւեալ դէպքը կը ցուցնէ թէ Սատուած ի՛նչպէս արտաքին անախորժ դէպքերն իսկ կը գործածէ յօգուտ մարդկան: Լեռնային ու անել ճամբաներէ անցնելով՝ Սատու եկաւ տեղ մը, ուր ճամբան երկուքի կը բաժնուէր: Առանց երկար մտածելու՝ ճամբաներէն մին ձեռք առնելով հասաւ գիւղ մը, ուր հասկցաւ որ իր գացած ճամբան սխալ էր եւ թէ իր առաջադրած գիւղէն ալ 17 քիլոմէթր հեռացած էր, ուստի ուրիշ ճար չկար, այլ նոյն ճամբէն նորէն ետ դառնալ: Վերադարձին մարդու մը հանդիպեցաւ, որ

նոյն ճամբէն կ'երթար եւ շուտ մը խօսքի բռնուեցաւ անոր հետ: Մարդը իր ծոցէն Նոր Կտակարան մը հանեց, որու մէջէն քիչ առաջ կարդացած էր, ու զինքը տեսնելով՝ վախէն պահած էր. եւ ալ հիմա ինքզինքը երջանիկ կը զգար որ պատեհութիւն կ'ունենար իր մտքին շատ մը մութ կէտերու մասին լուսաբանութիւն ընդունելու: Սատու տարակուսողը զօրաւոր կերպով հաստատեց իր անձնական փորձառութենէն պատմելով, ու երբ որ երկուքը իրարմէ բաժնուեցան, այն ատեն հասկցաւ թէ Սատուած զինքը սխալ ճամբու առաջնորդած էր, որպէս զի քիչ մը ուշ մնալով՝ այդ տարակուսող մարդուն օգնէր խաւարէն յաւիտենական լոյսի:

Հիւսիսային Հնդկաստանի թերթերուն միջոցաւ յայտնի եղաւ դէպք մը, որ կը ցուցնէ մեզ թէ շատ մը քրիստոնեաներու համար դժուար եկող Յիսուսի պատուէրը «Սիրեցէք ձեր թշնամիները, օրհնեցէք ձեզ անիծողները» Սունտարի համար օրական կեանքի մէկ մասը կազմած էր:

Մարքունտա գիւղին մօտերը քանի մը մշակներ հունձք կը հնձէին: Սատուն անոնց մօտեցաւ եւ իրենց դադարի պահուն, անմիջապէս խօսակցութեան դուռ մը բացաւ: Երկրաւոր որաներէն անցաւ երկնաւոր որաններուն, եւ զանոնք կապել ուզող երկնային հնձողին եւ Անոր բերած խաղաղութեան աւետարանին:

Մարդիկ նախ անտարբեր վերաբերմունք մը ցուցուցին, սակայն երբ նկատեցին թէ ինքը քրիստոնեայ մըն է, այն ատեն անտարբերութիւնը փոխուեցաւ հակակրութեան: «Մենք նոր կրօնքի մը պէտք չունինք» ըսելով սկսան ղինքը քամահրել ու ծաղրել, ապա երբ ինքը տակաւին կը տնտնար սպառնացան անոր, վերջապէս մին

քար մը առնելով իբրեւ Սատուի պլխուն։ Ասիկա արդէն վարժուած էր քարերու։ Անմիջապէս վիրաւորուած տեղը փաթթեց ու դարձեալ շարունակեց իր աւետարանը։ Քիչ յետոյ յարձակում գործող մշակին վրայ սաստիկ պլխացաւ ու նուաղման նոպաներ եկան, այնպէս որ նա ստիպուեցաւ գործը ձգելով պառկիլ։ Յարձակում կրող Սատուն անմիջապէս մանգաղը ձեռքն առնելով հիւանդ մշակին տեղն անցաւ ու սկսաւ հնձել, չանալով իր կարգը պահել միւսներու հետ։ Առանկով գործաւորը իր օրականէն չպիտի ելլէր։ Լարուած չիղեր քանի մը վայրկեանէն հանդարտած էին։ Երբ մութը կոխեց, հնձողները գայն տուն հրաւիրեցին եւ հիւրասիրեցին գայն։ Հոն Յիսուսի Բեթանիոյ բարեկամներու քով անցուցած իրիկուան նման իրիկուն մը անցաւ, ուր կեանքի աղմուկներն ու օրուան գործերը՝ լուրջ եւ սուրբ խօսակցութեանց տեղի տուին։

Սատուին մեկնելէն յետոյ հնձողները կալին քերքէն այդ տարի ոեւէ ուրիշ տարիէ մը աւելի արդիւնք հանեցին, այնպէս որ սկսան խորհիլ թէ գիրենք այցելող անձը անպատճառ սուրբ մը ըլլալու էր։ Սատուին եռեւէն գացին գայն գտնելու եւ իրենց բերելու համար, բայց ի զո՛ւր։ Ասոր վրայ որոշեցին թերթերու մէջ ծանուցանելով գինքը գտնել եւ անոր մասնաւոր յարգանքներ ընել։

Սատուին շրջիկ կեանքին պատմութիւններն ու դէպքերը եթէ համրենք, անհամար են, եւ մեզ շատ հեռուները պիտի տանին, բայց միայն մէկ դէպք մ՚ալ յիշելով պիտի անցնինք։

Գանգէսի եզերքը Բիլքէլի մօտ լոգցողներ եւ լուացման արարողութիւններ կատարող բազմութիւն մը կար, որուն մէջ՝ ի մէջ այլոց շատ մը հեթանոս Սատուներ կը

կենային։ Սունտար Սինկհ այդ բազմութեան մէջ նետուած՝ աւետարանն ի ձեռին, կը մեկնէր Յիսուսի պատգամը։ Ոմանք թշնամական ոգւով կը լսէին, ուրիշներ սկսան ծաղրել, ուրիշ մը յանկարծ գետինը ծռելով՝ ափ մը աւազ առած անոր երեսին նետեց։ Սունտար, աչքերը մանր աւազով լեցուած՝ խարխափելով գետեզրը կը փնտռէր աչքերն ու երեսները լուալու համար։ Լուացուած եւ աչքերը բացած ի զարմանս իր, տեսաւ որ քիչ առաջ իր առջեւը նստող եռանդուն ունկնդիր մը, այդ չարագործը ոստիկանութեան ձեռքը կը յանձնէր։ Սատու անմիջապէս անոնց քով հասած՝ կը միջամտէ գայն ազատ ձգելու, ինչ որ տեղի կ՚ունենայ, յետոյ հանդարտ կը նստի իր տեղը եւ կ՚սկսի դարձեալ աւետարանել, իբր թէ երբեք բան մը պատահած չըլլար։ Լուսթիւնը խանգարողը այժմ իր ամենէն եռանդուն ունկնդիրներէն մին եղաւ. քիչ ետքը ծունկի եկած ներողութիւն խնդրեց իր ըրած չարութեան համար եւ փափաք յայտնեց աւելի լսել այդ աւետարանէն։

Ժամանակ մը Սունտարի ընկերացաւ անոր քարոզչական ճամբորդութեանց մէջ եւ այլեւս իրեն իսկ դժուար չէր Յիսուսի համար գրկանք կրել։

Պաղեստինի մէջ Յիսուսի ապրած տեղերը տեսնելու փափաքին հետ, Անոր նման նաեւ քառասուն օր ծոմ պահելն ալ Սունտար Սինկհի սրտի ներքին գաղտնիքներէն մին էր։ Ինք սա համոզումը ունէր թէ այդ կերպով իր գործին մէջ մասնաւոր լոյս եւ գիտակցութիւն պիտի ընդունէր վերէն։

Արդ, 1912 ի վերջերը իրեն հրաւէր մը եկաւ, որուն մէջ կը խնդրուէր (առաջին հրաւէրը 1908 ին եղած էր արդէն) Քանատայի մէջ գտնուող հազարի մօտ Չիկհ ազգա-

տոհմի վերաբերող ժողովրդոց մէջ միսիոնարական գործ ընել :

Այս առաջարկը գինքը խորապէս անհանդիստ ըրաւ, Սունտար սկսաւ խորհիլ թէ արդեօք ժամանակը եկած չէ՞ր որ իր երկար ատենէ ի վեր տածած փափաքը գործնականացնէր, յուսալով թէ այս միջոցաւ իր վերջնական որոշումը տալու համար վերէն կատարեալ լոյս պիտի ընդունէր :

Հնդիկին կեանքին մէջ ներհայեցողութիւնը շատ աւելի մեծ դեր կը կատարէ քան արեւմտեան անհատի մը, որ միայն մի քանի վայրկեաններու կամ մի քանի ակնթարթի մէջ կատարելու ստիպողականութեան տակ կը գտնուի : Բալինտրանաթ թակօր անգամ մը միսիոնարի մը ըսաւ թէ իր հայրը ժամանակ ժամանակ մինչեւ 8 օր առանձնութեան կը քաշուէր, եւ հոն առանց ո եւ է մէկուն հետ յարաբերութիւն մշակելու անձնաքննութեան եւ ինքնամփոփման ժամանակ կուտար : Երբոր նա մեր քով կը վերադառնար, մեզի հետ խօսելու ատեն բառեր գտնելու դժուարութիւն կը քաշէր : Բայց նա ունէր խաղաղ երեւոյթ մը որ Աներեւոյթին հետ ունեցած ներքին միաւորութենէ ու յարաբերութենէ միայն յառաջ կուգար :

Արդեօք ատեն չէ՞ արեւմուտքի եւ արեւմտամոլութեան ախտէն բռնուած հայ ժողովուրդին' անդրադառնալ այն իրողութեան թէ քրիստոնէական կամքն ու ոյժը ինքնամփոփման ու ներքին լուսազարթումի ուղիէն միայն կախեալ է եւ հարկ է ետ դառնալ :

Ե՛տ դէպի հին հաւատքը :

Իր երկնային վարդապետին նման 40 օր ծոմ պահելու այս փափաքը վերջնականապէս իրագործելու համար ճամբայ ինկաւ յարմար վայր մը գտնելու :

Սունտար Սինկհ այս փնտռտուքի պահուն ծանօթացաւ ֆրանչիսկեան բժիշկի մը Տօքթ. Սուիֆթի հետ որ նոյնպէս դէպի հիւսիս կը ճամբորդէր :

Մօսակցութեան պահուն երկու ճամբորդները այնքան մտերմացած էին, որ Սատու իր ծոմապահութեան գաղտնիքը բժիշկին յայտնեց :

Տօքթ. Սուիֆթ, թէեւ քրիստոնեայ, սակայն իբր բժիշկ բացարձակապէս հակառակ խօսեցաւ այս մտադրութեան, համոզուած ըլլալով որ Սատուի ֆիզիքական կարողութիւնները այդ չափազանց ուժաթափութեան չպիտի կրնային դիմանալ : Սատու անդրդուելի կը մնար : Տօքթորը որքան կը ջանար հակառակը փաստել, Սատու այնքան աւելի կը հաստատուէր իր գաղափարին վրայ. վերջապէս' երբ ալ մօտեցաւ գիրենք բաժնող ժամը, տօքթորը խնդրեց իրմէ ամենամօտ բարեկամներու հասցէները, որպէսզի կրնար գէթ անոնց լուր մը տալ թէ, Սատուի վերջին անգամ հանդիպողը ինք եղած էր :

Երկու ճամբորդները իրարմէ բաժնուեցան :

Սունտար Սինկհ ճամբայ ինկաւ նոյն կայարանէն դէպի Հարտարի եւ Տեհրատանի մէջ գտնուող ցախաստան անտառը, ուր նա իր ծոմապահութեան վայրը գտաւ :

Օրեր անցան. . . , առաջին, ապա երկրորդ շաբաթն ալ գլորուեցաւ իսկ մեր աղօթարարը երեւան չէր ելլեր : Տօքթոր Սուիֆթ. այս գաղտնիքէն տեղեկութիւն ունեցող միակ անձը, գաղտնապէս Սատուի ետեւէն փնտռտուքներ ընելէ եւ անոր մասին ո եւ է տեղէ մը լուր չկրնալ քաղելէ

յետոյ՝ անոր մահուան բացարձակապէս վստահ, սկսաւ հեռագրել բարեկամներու թէ Սատու վայրի անտառներու մէջ մեռած ըլլալու է։

Անցնող օրերն ու շաբաթները Տօքթորին գաղափարին ճշդութիւնը կը հաստատէին միայն։ Զանազան թերթեր սկսան Սատուի մասին կենսագրութիւններ հրատարակել եւ ողբալ Քրիստոսի վաղամեռիկ աշակերտին վրայ։ Ընդհ. սգահանդէս մը տեղի ունեցաւ Հնդկաստանի բոլոր յարանուանական եկեղեցիներուն մէջ, իսկ Սատուի ամենէն շատ սիրած Սէմլայի եկեղեցիին մէջ իր անուան յիշատակարանի մը կառուցման համար հանգանակութիւն մը բացուեցաւ...։

Մինչ՝ այս բանները կը կատարուէին զանազան քաղաքներու մէջ, Սատու պառկած էր ամայի անտառին մէկ խորշը առանց անունդի եւ խորասուզուած աներեւոյթ Անհունութեան մէջ։ Իր ֆիզիքական ոյժերը հետզհետէ կը նուազէին, այնպէս որ իրեն 40 օրուան համար իբր օրացոյց ծառայող այն քառասուն քարերէն, զորոնք գըրպանը դրած էր ամէն օր հատ մը դուրս նետելու, միայն այնքանը հանուեցան, որքան որ Սատուի ոյժերը կը զօրէին։ Անշարժ մնացած էր Սատու. իր տեսողութեան եւ լսողութեան կարողութիւնները հետզհետէ կը դադրէին։ Ասոնց ամենայնիւ իր հոգին (այսպէս կը պատմէ ինք) օրէ օր աւելի շարժունութեան կ'սկսէր։ Անմահութիւնը իրեն նոր ու զարմանալի լուսոյ մը մէջ կ'երեւէր։ Սատուի վրայ ներքին մեծ արթնութիւն մը եկած էր եւ իր կեանքին մէջ երկրորդ անգամն ըլլալով նա իր Տէրն ու Փրկիչը տեսաւ։ Վա՛հ, սո՛ւրբ կամեցողութիւն մը իր ամբողջ էութիւնը կը պարարէր ու նա կ'զգար իր փրկչին մօտ ըլլալու քաղցր երանութիւնը։ Սատու այս անգամ աւելի մօտէն վայելած

էր իր Տէրը եւ ըմբռչխնած անոր Սէրը, մանաւանդ նաեւ արմատական վստահութիւն գոյացուցած էր թէ, իր զացած ճամբան իր Տէրոջը կողմէ գծուած ճամբան էր եւ թէ յառաջիկային ուրիշ նոր ճամբայ մը բռնելու պէտք չունէր։ Երկնային Վարդապետին կամքը այս էր իրեն համար...։

Օր մըն ալ, հնդկեղէք կտրող քանի մը բնիկներ երբ իր գտնուած տեղէն կ'անցնէին, զինքն եղէգներուն մէջ գտան եւ խորհելով թէ աղքատ Սատու մըն է որ անօթութենէն նուաղած ինկած է հոն, օգնել ուզեցին եւ փոխադրեցին Րիլ-Քել, անկէ ալ Տէհրատուն, ուրկէ կառքով Անֆիլտ տարուեցաւ։

Քրիստոնեայ բարեկամներ նախապէս չի կրցան ճանչնալ զայն, վասն զի շա՛տ փոխուած էր, բայց կրնային վստահ ըլլալ անոր անբաժանելի ընկերէն, Նոր Կտակարանէն, զոր նա տակաւին իր քովը կը կրէր, թէ ինք իսկապէս Սատու Սունտարն էր, վասն զի անոր մէջ իր անունը գրած էր։ Անխոնջ հոգածութեամբ այդ քրիստոնեայ եղբայրները իրենց թանկագին հիւրը խնամելով վերստին դիտակցութեան բերին։

Հետեւեալ տարուան Մարտին, անիկա դարձեալ սկսաւ շրջագայիլ ու առաջին անգամն ըլլալով Սէմլայի մէջ լսեց թէ մարդիկ որքան ողբացած էին իր ենթադրական մահը։

Թ.

ՍԱՏՈՒ ԹԻՊԷԹԻ ՄԷՋ

(Ա.) ՎՏԱՆԳՆԵՐ ԽՍԻԱՐ ԹԻՊԷԹԻ ՄԷՋ

Հիմալայայի ստորոտը՝ Սէմլաի հիւսիսային կողմը կը գտնուին Բամփուր, Ռուլու, Զէնկի եւ Փօ քաղաքները, որոնք ծովուն մակերեսէն 2400-3300 մէթր բարձր դիրքերու վրայ կառուցուած են։

Հնդկաստանի ամենահիւսիսային բարձրերը, Թիպէթի սահմանագլուխին վրայ կը գտնուի Փօյ ուր 2 Գերմանի շէնհիւթի միսիոնարներ՝ Մարքս եւ Ռունիք ծաղկեալ գործունէութիւն մը ունէին։ Սունտար իր Թիպէթեան առաջին ճամբորդութեան այս քաղաքը եկաւ եւ շաբաթ մը վերոյիշեալ միսիոնարներուն քով մնալով, անոնցմէ սովրեցաւ տեղւոյն բնիկ լեզուի մասին կարգ մը դիտելիքներ։

Միսիոնարները, որոնք արդէն կը ճանչնային իրեն սպասող բոլոր արհաւրալի վտանգները, պատրաստեցին զայն հանդէպ այդ վտանգներուն։ Երբ Սունտար կը բաժնուէր անձնուէր միսիոնարներէն, օգնական առաջնորդ մըն ալ կ'ընդունէր, որուն հետ նա երկու ամիս ճամբորդելէ վերջ, առանձին մտաւ Թիպէթեան անանցանելի փակ դռնէն ներս։ Թիպէթ աշխարհի մէջ օտարներու հանդէպ ամենաթշնամական դիրք բռնող եւ բացարձակ քահանայապետական ըլլալով, անմատչելի երկիր մըն է մինչեւ հիմա։

Ամենապլխաւորը կրօնապետը, որ կը գտնուի Լասասայի մօտ՝ փոթալա վանքին մէջ, Տէլէյլամա, Պուտտայի հոգւոյն մարմնացումը կը համարուի։ Ասոր մեռնելէն վերջը, իր պաշտօնն ու տիտղոսը իր տեղը բարձրացող քահանային կը տրուի։

Թիպէթի Պուտտայականութիւնը, կրնանք ըսել թէ կրօնքէ աւելի աւելորդապաշտութիւն է. նոյնիսկ աղօթքը խաբէանկար մըն է, որ յաճախ բնիկներէն իսկ չը հասկցուիր եւ «Օմ մանէ փատմէ հում» տոմսակներու վրայ գրուելով՝ հողմաղացներու եւ ջրաղօրիքներու անիւին վրայ կը փակցուի, այնպէս որ մարդկային շրթունքները զայն կրկնելու յոգնութենան իսկ պէտք չունին, այդ անիւները իրենց գործը կը տեսնեն։

Ճշմարիտ հաւատքի ամենամեծ թշնամիները են անհաւատութիւն եւ աւելորդապաշտութիւն։ Իսկ հարաւային Թիպէթի Պուտտայականութիւնը այս երկուքին միջինը ըլլալ կը կարծուի։ Ամէն պարագայի տակ աւելի ազատ եւ քրիստոնէութեան համար ո'չ անմատչելի ուղղութիւն մը մուտ գտած է Անգլիոյ հովանաւորութեան տակ գտնուող Թիպէթի արեւմտեան մասին եւ անոր կից երկիրներու մէջ, Սատուն դիտէր ասիկա։

Երբ որ նա 400 ենթալամաներու վրայ հսկող գլխաւոր Լամայի մը թեմը՝ Թալիքանի եկաւ, հոն լաւ ասպնջականութիւն գտաւ, կերակրուեցաւ եւ նոյնիսկ հրաւիրուեցաւ քարոզելու ալ։ Լամայի կողմէ կանչուած հոծ բազմութիւն մը ականջ կտրած մտիկ կ'ընէր Սատուի կողմէ քարոզուած նոր վարդապետութիւնը, զոր նոյնիսկ ընդունելու համար շատեր ոտքի ելած նշան տուին։ Լաման մի քանի օր վերջը լաւ յանձնարարականով մը իր աստի-

ճանը ունեցող ուրիշ Լամայի մը դրկեց զայն։ Սա ալ մեծ պատիւներով ընդունեց Սատուն՝ ըսելով թէ իրենց մէջ առաջին քարոզող միսիոնարը եղած չէ ինք, թէ ատկէ քանի մը տարիներ առաջ ուրիշ միսիոնարներ գալով քարոզած էին հոն, մի քանի անձեր ալ քրիստոնեայ եղած էին անոնց միջոցաւ, բայց գործը առաջ տարուած չէր։ Սատու որքան հաստատուն գետին գտնէր, այնքան քաջալերուած առաջ կը նետուէր դէպի ներքին գաւառներ, ուր սակայն իր ճամբորդութիւնը յաւէտ չարչարանք մը եղաւ։ Հոն վտանգներ վտանգներու յաջորդեցին, եւ սակայն ան-անոնց կը հետեւէին միշտ աստուածային զարմանալի պահպանումներ։ Այս դէպքերէն միայն երկուքը մէջ բերելով կ'ուզենք բաւականանալ։

Երբ Սունտար Թիպէթի աւելի ներքին գաւառները մխրճուած, բասարի մէջ կը քարոզէր, կարգ մը մարդիկ յարձակելով իր վրայ, տարին տեղւոյն Լամային ներկայացուցին գինքը, ամբաստանելով թէ առանց թոյլտուութեան իրենց երկիրը ոտք կոխած, հոն նոր վարդապետութիւն մը կը քարոզէր։ Այս կրկնակի քրէական յանցանքները բաւականաչափ պատճառներ էին գինքը անմիջապէս մահուան դատապարտելու։ Մահուան պատիժը այդ երկրին մէջ երկու տեսակ էր. ա) դատապարտեալը նոր մորթուած եզի մը մորթին մէջ ուժգին մը փաթթած կը կարէին, ու զայն արեւին տակը կը դնէին։ Մորթը արեւին ազդեցութեան տակ չորնալով հետզհետէ կը կծկուէր։ Իսկ դատապարտեալին ոսկորները մէկիկ մէկիկ փշրուելէ յետոյ՝ տաժանելի չարչարանքներ կը կրէր։ Խեղդամահ կ'ըլլար ան։ Երկրորդ մահապատիժը, նոյնքան ահռելի, հետեւեալ կերպով կը կատարուէր։ Դատապարտեալը ողջ ողջ անջուր խորվիրապի մը մէջ կը նետէին, ուր նա մահուան

պիտի սպասէր. Սունտարի համար այս վերջին պատիժը որոշուեցաւ։ Խորվիրապին յօրանջող բերանը կը բացուէր ու անպաշտպան երիտասարդը վար կը նետուէր, ուր նա իննկաւ նեխած մարդկային ոսկորներու վրայ, ալ թեւէն կոտրած։ Սունտար վեր նայեցաւ ու տեսաւ որ վիրապին կափարիչը կը դոցուէր ահագին ճռնչումով։ Սունտար կենդանի թաղուած մըն էր։ Դիակներու գարշելի հոտը նոյնքան աւելի անտանելի էր իրեն որքան այն դիտակցութիւնը թէ ոեւէ մարդկային օգնութեան սպասել կարելի չէր, եւ միայն մահը կը տեսնէր իր առջեւ։

Այսպէս Սունտար, իր եղերական կեանքի վախճանը աչքին առջեւ ունենալով՝ ինքզինքը յաւիտենականութեան համար կը պատրաստէր։ Ժամեր կ'անցնէին, Սունտար ա՛լ չէր զգար, անոր համար ժամանակը գոյութիւն չունէր այլեւս։ Երրորդ գիշերն էր. անօթի ու ծարաւ, կոտրած թեւին ցաւէն չարչարուած, դեռ կը նստէր այդ սարսափելի հոտած տեղը։ Մահուան ցուրտ շունչը կ'զգար իր ճակտին։ Այս անմխիթար վիճակին մէջ յանկարծ հառաչ մըն էր որ արձակուեցաւ անոր բերնէն, խաչին վրայ իր փրկչին խօսած խօսքը, «Աստուած իմ, Աստուած իմ, ինչո՞ւ զիս թողուցիր»։

Ջերմ եռանդով սկսաւ աղօթել եւ ինքզինքը հոգիներուն Հօրը ձեռքն յանձնել, եւ ահա սուրբ խաղաղութիւն մը իր սրտին վրայ հովանի կ'ըլլար, այդ մահուան ցուրտ ձորին մէջ նա Տէրոջը կրկնակի մօտակայութիւնը կ'զգար. Ա՛ն, խոր վիրապն ալ կրնայ Քրիստոսի ներկայութեամբ դրախտի վերածուիլ. Սունտար մոռցած էր իր ցաւերն ու ներկայ վիճակը, Աստուծոյ ներկայութեան ուրախութեամբը կը անանէր եւ ահա յանկարծ վերէն գուբին կափարիչը կը բացուէր, ու հաստատուն շեշտով մարդկային

ձայն մը կ'ըսէր իրեն. «Սունտար, սա պարանը բռնէ որ վեր ելլես»: Սատու իր կիսկատար ուժերը հաւաքած՝ այդ հր սանդին կը հնազանդի, եւ կ'զգայ թէ իսկապէս վեր կը քաշուի: Այժմ վերն է գուբին բերանը եւ ժամերէ ի վեր առաջին անգամն ըլլալով թարմ օդ կը քաշէ իր թոքերէն ներս, կազդուրուելու համար: Նա զգաց թէ կափարիչը կը գոցուէր եւ ձեռք մը իր կոտրած թեւին կը դպչէր: Երախտապիտական զգացումէն արթննալով, երբ եաին կը դառնար իր ազատիչին շնորհակալութիւն յայտնելու համար, Սունտար մէկը չգտաւ հոն, իսկ իր թեւն ալ առողջացած էր: Պատանին քաշկռտուելով ամենամօտ պանդոկը գնաց ու հոն գիշերուան մնացած ժամերը անցուց: Քանի մը օր վերջը կազդուրուած՝ դարձեալ սկսաւ քարոզել: Ժողովուրդը ալ աւելի զարմացած գինքը լսամին քով առաջնորդեց: Ամբողջ քաղաքը իրարանցումի մէջ էր: Մեռեալ կարծուածը կ'ապրէր եւ դարձեալ նոյն աւետարանը կը քարոզէր: Լսման բարկութենէն փրփրեցաւ: Վիրապին միակ բանալին իր գովէն ո՞վ գողցած ըլլալու էր, ան պէտք էր տուժեր իր մահովը...: Բայց բանալին ամէն օրուան տեղւոյն լսմայի տան մէջ գտնուեցաւ: Լսման գունատ, երկիւղալի եւ սարսափահար կը խնդրէ Սունտարէն անմիջապէս հեռանալ քաղաքէն, մի գուցէ Սատուի Աստուածը իր վրայ մեծ հարուած մը ղրկէր:

*
* *

Թիպէթի ուրիշ գիւղ մըն ալ մտնելու ի գուր ջանացած էր Սունտար, այնպէս որ գիւղացիներու թշնամական դիրքին տեղի տալով, պարիսպէն դուրս քարայրի մը մէջ գիշերել ստիպուեցաւ: Իրիկունը, հազիւ թէ արեւը մարը մտած էր, Սունտար յանկարծ նշմարեց որ պարիսպին դէմ

նէն ահագին բազմութիւն մը դուրս կ'ելնէր բիրերով ու լախտերով՝ եւ դէպի իրեն կուգար: Սունտար հասկցաւ թէ յարձակում պիտի կրէր, ուստի իր հոգին կը պատրաստէր Տէրոջը ձեռքը աւանդելու: Խումբը մատերու բաժնուեցաւ, մարդիկ կ'ուզէին նախ քարայրը պաշարել, որպէս զի աւելի վստահօրէն իրենց որսը ձեռք ձգէին: Սունտար կ'աղօթէր: Յանկարծ ժողովուրդին մէջ անօրինակ բան մը կը պատահէր, ամէն մէկը իր տեղէն աւելի առաջ չկրնալով գալ, սկսան ետ ետ երթալ եւ իրարու դէմ հակաճառիլ: Անդին աղմուկէն Սատուի անուան կանչուըռտուքէն, Սունտար դուրս ելաւ քարայրէն հասկնալու թէ ի՛նչ կ'ուզէին: Վերջապէս մի քանի հոգի խօսք հասկցուելու աստիճան մօտ գալով հարցուցին իրեն. «Ըսէ՝ մեզի, քու քովդ կեցող այդ փայլուն հանդերձներով մարդը ո՞վ է, նաեւ անոնք որ գքեզ կը շրջապատեն»: Սունտար քաջաբար իր առանձին ըլլալը յայտարարեց, վասնզի ինքը չէր տեսներ: Մարդիկը կը պնդէին թէ քարայրին բերանը կայնող ճերմակ հանդերձներով մեծ բազմութիւն մը կը դտնուէր: Երբ Սունտար դարձեալ նոյն պաղարիւնութեամբ կը պատասխանէր, մարդիկ զարմացած եւ սակայն ակնածանքով իրեն մօտեցան. անոնց բարկութիւնը անցած էր, նոյնպէս նաեւ ճերմակ հանդերձներ հագնողները անյայտ եղած էին:

Այս խօսակցութեանց արդիւնքը սա եղաւ որ, Սատուի անվտանգ մէկին ըլլալը հասկնալով, անոնք խնդրեցին իրենց հետ գալ եւ պատմել այն Աստուծոյն վրայ որ Իրեն հետեւողները կը պահպանէ իր ներկայութեամբ եւ իր հրեշտակներուն միջոցաւ:

(Բ.) ՀԱՅՐԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ Ի ԹԻՊԼԻՍ

Մուխ ձմեռնային կէսօրէ վերջ մըն էր, երբ անհիւրընկալ Թիպլէթի լեռնաշղթայէն սառ հիւսիսային հովը սուրալով կ'ալէր բարձրերէն եւ կը սառեցնէր ամէն ինչ որ կեանք ունէր։ Սաստկաշունչ հովը երբ որ վերջապէս կը հանդարտէր օդին ցրտութիւնը աւելի զգալի կ'ըլլար. ճամբան դժուարաքայլ եւ վտանգաւոր էր։ Սունտարի եւ իր Թիպլէթցի ուղեկիցին ճամբան այս անգամ անդնդախոր ապառաժեայ կիրճերէ կ'անցնէր։

Երբ որ երկու ճամբորդները քիչ մը յառաջացած էին, յանկարծ նշմարեցին սեւ բան մը ձիւնին վրայ եւ երբ մօտեցան, տեսան թէ ուրիշ ճամբորդ մըն էր սառելու մօտ։ Սունտար ծնրադրեց կիսամեռ մարդուն առջեւ, քննեց անոր առողջութիւնը, եւ տեսնելով թէ թերեւս պիտի կրնար ազատել զայն, խնդրեց իր ուղեկիցէն օգնել իրեն, կիսամեռը կռնակն առնելու։ Ուղեկիցը «Այս ցուրտին ու բուքին ուրախ պէտք է ըլլաք դիւղը հասնելով ինքզինքնիդ ազատել» մրմնջելով՝ առանց այլեւայլի շարունակեց իր ճամբան, թողելով միւս երկուքը բաղդին ձեռքը։

Սունտար շատ ճգնեցաւ, քաշեց քաշքշեց մարդը ու վերջապէս յաջողեցաւ զայն իր կռնակն առնելով ճամբան շարունակել։

Գորշ ձիւնի ամպեր լեռներուն կատարներէն վար կը կախուէին ու կը սողոսկէին սեփ սեւ ապառաժներու երկայնքն ի վար, քիչ վերջը բաթիլ բաթիլ ձերմակները օդին մէջէն հոլանի պարերով կ'ուղային աւելի խիտ հիւսելու պատանքը Թիպլէթեան շղթաներու անշնչացած բնութեան։

Սառու ձիւնին մէջէն շատ դժուար կրցաւ իր ճամբան գտնել, որովհետեւ մարդկային ոտքերու հետքերը արդէն գրեթէ անհետացած էին։ Շուտ յառաջացում կարելի չէր երթեք։ Սառ ցուրտը իր ձեռքերը կ'ընդարմացնէր եւ Սառու գրեթէ չէր կրնար իր բերը բռնելով անոր հաւասարակշռութիւնը պահել իր կռնակին վրայ։ Յաճախ կը կայնէր շունչ մը առնելու եւ տաք շունչով մըն ալ իր ձեռքերը տաքցնելու։ Բայց քանի ժամերը կ'անցնէին, քանի կը ճգնէր Սունտար իր բեռին ծանրութեան տակ, այնքան աւելի տաքնալ կ'սկսէր, եւ հետզհետէ քրտինքի փայլուն մարգարիտները կը կուտակուէին իր ճակտին վրայ։ Սակայն այս տաքութիւնն ալ միակողմանի չէր։ Կիսամեռը, իր ազատիչին կռնակէն եկող յարատեւ տաքութենէն ինքզինքին գալով իր աչքերը կը բանար, ի'նչ որ Սառուի մէջ աւելի նոր եռանդ մը արծարծեց աւելի քաջութեամբ եւ ուրախութեամբ հաստատուն քայլերով յառաջ երթալու, հասնող երեկոյեան մթնշաղին մէջէն։ Թէեւ ձիւնի անապատը անծայրածիր կ'երեւէր, սակայն չորցած ծառեր եւ ուրիշ նշաններ ցոյց կուտային թէ դիւղը այլեւս շատ հեռուն ըլլալու չէր։

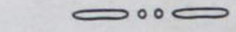
Բայց տես ի՞նչ է ան, ձիւնին վրայ սեւ անշարժ երեւոյթ մը կը տեսնուի։ Դարձեալ սառած մարդ մը, ու Սունտար երբ որ կը հասնէր հոն, կը նշմարէր թէ մի քանի ժամ առաջուան իր ուղեկիցն էր, որ առանձին քալելով վերջապէս յոգնած, ինկած էր հոն, ձիւնածածկ դիւղէն մի քանի քայլ հեռուն եւ զոհ եղած էր լեռնային մահաշունչ սառնամանիքին։

Սունտար մի քանի վայրկեան յետոյ դիւղի տուն մը կը հասնէր իր ազատեալին հետ մէկտեղ, ու հոն

հիւրընկալ մարդոց ձեռքով կը խնամուէր :

Սունտար յանկարծ մտաբերեց Յիսուսի խօսքը, «Ո՛վ որ կ՚ուզէ իր անձը ապրեցնել, պիտի կորնցնէ զանիկայ, եւ ո՛վ որ ինծի համար իր անձը կորնցնէ, պիտի ապրեցնէ զանիկայ» : Ղուկ. Թ. 24 :

Այս խօսքը իրեն համար աւելի թանկագին եղաւ քան որ առաջ էր, վասնզի անձնական փորձառութեամբը Սատու աւելի լաւ ճանչցած էր զայն :

Ժ.

ԹԻՊԷԹԷՆ ՎԵՐԶ

Սունտար արեւելեան Հնդկաստանի կողմերը, երբ որ Իլօմի մէջ կը քարոզէր, ձերբակալուելով բանտը նետուեցաւ սա ամբաստանութիւնով թէ, ժողովուրդը կը մոլորեցնէր օտար աստուածներ պաշտելու : Բանտը նախնական երեւոյթ մը ունէր. ընդարձակ գաւիթ մը, որուն մէջ Սունտար դոյնզդոյն ու ամէն աստիճանի բանտարկեալներու ու ոճրագործներու հետ բնակելու էր : Ոմանց համար թերեւս անմխիթար այս վայրը բնաւ յարմար չպիտի տեսնուէր մեր Սատուին, մինչդեռ Սունտար աստուածային սքանչելի նախախնամական կարգադրութիւն մը նշմարեց եւ սկսաւ քարոզել հոն, ուր մարդիկ թերեւս աւելի շուտով պիտի հնազանդէին հաւատքին : — Եւ իրաւ ալ այդպէս էր. անորոշ բաղդին առջեւ կայնող այս խեղճ արարածները աւելի պատրաստ սիրտ

ունէին : Նոր բանտարկեալին ներս դալէն հազիւ մի քանի ժամ անցած էր, եւ ահա բանտին չորս պատերը եկեղեցիի մը փոխուեցան ուր ջերմեռանդ ունկնդիրներուն վրայ ներքին անձանօթ խաղաղութեան մը դաղտնիքը կը սփռուէր : Հոն վկայուեցաւ անոնց, մարդկային սրտերը փոխող Անձին մասին : Նախկին յուսահատ սրտեր իրենց նայուածքները դէպի վեր ուղղած, նոր փայլ մը կ՚ընդունէին եւ շատերուն համար բանտը դրախտի վերածուած էր.

«Ուր ես ներկայ՝ դրախտն հոն է» . . . :

Բանտի կեանքի փոփոխութեան լուրը քաղաքին հրապարակներուն մէջ սկսաւ խօսուիլ, ժողովուրդն ու կրօնական եւ քաղաքական շրջանակները տեղեկացան թէ Սունտար քաղաքին մէջ արդիլուած կրօնքը բանտին մէջ կը քարոզէր : Սատու անմիջապէս դուրս հանուեցաւ բանտէն աւելի խիստ պատիժներու ենթարկելու համար: Դատապարտեալը դատարանի հրապարակին վրայ սիւնի մը կապեցին ոտքերէն ու ձեռքերէն, այնպէս որ նա ծռած մարմնով կքած մնաց, ապա իր մերկ մարմնոյն վրայ արիւնաքամ տղրուկներ արձակեցին : Օրը չարչարանքներով անցաւ, անոր յաջորդեց ցո՛ւրտ գիշեր մը, այդ 24 ժամուան մէջ անհամար տղրուկներ կարծես քամել կ՚ուզէին իրեն վերջին կաթիլ արիւնն ալ : Առտուն հետաքրքիր ժողովուրդը երբ հրապարակ կը վազէին տեսնելու տղրուկներուն քալագործութիւնը, ապշութեամբ դիտեցին դեռ ապրող այդ դատապարտեալը, որու նայուածքին մէջ նկարուած կը տեսնուէր անոր ներքին սրտի անհուն խաղաղութիւնը :

Սունտարի այս անակնկալ վիճակին ի տես աւե-

լորդապաշտ ժողովուրդը սոսկումով պաշարուեցաւ : Ամէնքն ալ խորհեցան թէ նա գաղտնի զօրութեան մը ազդեցութեան տակ կը գտնուէր, որ թերեւս իրենց վտանգաւոր դառնար, այդ գաղտնի ուժերը թերեւս իրենց աստուածներէն աւելի զօրաւոր ըլլային, ուստի հարկ էր զայն կարելի եղածին չափ շուտով քաղաքէն հեռացնել : Սունտար, որուն վէրքի սպիները դեռ այսօր կ'երեւին իր մարմնոյն վրայ, այնքան տկարացած էր որ մեծ նեղութեամբ կրցաւ ինքզինքը քաղաքէն դուրս քաշքշել, որմէ յետոյ գաղտնի քրիստոնեայ եղբայրութիւն մը զայն ներս առնելով խնամքով բժշկելէ յետոյ՝ ճամբու դրաւ :

Այս դէպքը տեղի կ'ունենար 1914 թուականին :

* * *

1915-1917 տարիներու գործունէութեան մասին շատ տեղեկութիւններ չունինք : Այս ժամանակամիջոցին իր անունը Հնդկաստանի բոլոր քրիստոնեայ երկիրներու եւ համայնքներու մէջ տարածուեցաւ : Ուր որ քարոզելու կ'երթար, հազարաւոր ունկնդիրներ կը խռնուէին հոն :

Այս ժամանակամիջոցին էր որ պատահեցաւ այն նշանաւոր դէպքը որ Սաւուլի հոգեւոր կեանքին համար խիստ վճռական նշանակութիւն ունէր : Իր գրած «Տէրոջը ոտից ընդ առաջ» գրքին մէջ կը պատմէ այդ դէպքը հետեւեալ կերպով :

Երբ որ ինքը օր մը ճրնկըլը (ցախաստան, անտառ) գացած էր աղօթելու, յանկարծ իր առջեւ ներկայացաւ մարդ մը, որուն շարժուձեւերը ազնիւ եւ բարեպաշտ մարդու մը ազդեցութիւնը կ'ընէին. սակայն իր աչքերուն մէջ խաբէական սուր նայուածք մը կար, նոյնպէս իր ձայնին

ելեւէջին մէջ սառնային ազդեցութիւն մը : Մարդը խօսեցաւ իրեն. «Թէեւ դու ինքզինքդ հոգւով սրտով նուիրած ես ուրիշներու բարիք ընելու, դեռ համեմատական վարձատրութիւն մը չընդունեցիր : Իմ քեզի տուած խորհուրդս այս է. դու քրիստոնեայ ըլլալովդ, դու ազդեցութեամբդ մի քանի հազար քրիստոնեաներու կրցար հասնիլ, ու այդ ազդեցութիւնը միայն անոնց մէջ մնաց. այո՛, նոյնիսկ քրիստոնեաներէն շատեր զքեզ կասկածոտ աչքերով կը դիտեն : Աւելի լաւ չէ՞ր ըլլար քեզի ընդարձակ ասպարէզ մը ընդգրկել եւ բոլոր Հնդիկներուն ու Մուհամէտականներուն առաջնորդել. անոնք առաջնորդ մը կը փնտռեն : Եթէ այս խորհուրդս կատարես, պիտի տեսնես թէ Հնդկաստանի միլիոնաւոր հնդիկներն ու մուհամէտականները քեզի պիտի հետեւին, այո՛ քեզ պիտի պաշտեն» :

Սունտար Սինկհ այս խօսքին վրայ, ակամայօրէն՝ հետեւեալ խօսքերը կ'արտասանէր. «Ինծմէ մէկդի գնա՛ սատանայ, ես միշտ գիտէի թէ դու ոչխարի մորթով գայլ մըն ես : Դու կ'ուզես որ խաչին ու չարչարանաց նեղ ճամբան թողում եւ կորստեան լայն ճամբան բռնեմ : Իմ վարձատրութիւնս միայն Տէրն է, որ Իր կեանքն ինծի համար տուաւ : Ուստի իմ նուիրական եւ սուրբ պարտականութիւնս է, ինքզինքս եւ ամէն ինչս զոհել Անոր, որ ինծի համար Ամէն բան է : Ինծմէ մէկդի գնա՛, վասն զի քեզի հետ ոեւէ գործ մը չունիմ» :

Ասոր վրայ երեսի վրայ ինկած՝ արտասուալիր աչքերով ՛Երմենոանդօրէն աղօթել սկսաւ, ու երբ գլուխը վեր վերցուց, իր առջեւ գտաւ աքանչելի, լուսապայծառ երեւոյթ մը : Թէեւ այս երեւոյթը ոեւէ բան մը չըսաւ իրեն, թէեւ իր աչքերը արտասուքով լեցուն կ'արգիլուէին աւելի պայծառ տեսնելու. այսու ամենայնիւ այդ կերպարանքէն

սիրոյ հեղեղներ կը հոսէին իր վրայ եւ Սունտար ճանչցաւ իր սիրական Փրկիչը ու փոուեցաւ Անոր ոտքերուն առջեւ։

Այսպէս Սատու Սունտար Սինկհ իր կեանքին մէջ ամենէն մեծ փորձութենէն անցաւ — իր կոչումի ընտրութեան փորձութենէն։ Պէտք չէ՞ր որ ինքը Նանաքի նման նոր կրօնքի մը ստեղծիչն ըլլար եւ այսպէս պատուիրուէր բոլոր ազգերէն. ինչո՞ւ չկրնար այնպիսի սիսթէմ մը գտնել, որով միանային բոլոր հնդիկներն ու մուհամմէտականները, թերեւս նոյնիսկ քրիստոնեաները։ Կարելի չէ՞ր Պուտտան ու Մուհամմէտը եւ Քրիստոսը միացնել, անոնց հաւասար պատիւ տալ եւ այսպէս միլիոններ կառավարել։ Բայց ո՛չ, Սատուի համար մէկ Փրկիչ միայն կար, Յիսուս Քրիստոս, որ զինքը փրկած եւ կանչած էր Աւետարանը՝ Քրիստոսի շնորհաց Աւետարանը քարոզելու։ Քրիստոս իրեն համար ամէն բան էր ամէն բանի մէջ (Կող. Գ. 11) եւ պէտք էր այդպէս ըլլար։ Քրիստոս նոյնն էր երէկ ու այսօր եւ յաւիտեանս եւ պէտք էր Սատուի կեանքին մէջ ալ Իր յաւիտենական թագաւորութիւնը արժեցնէր։

«Ձու թագաւորութիւնդ ով Աստուած, յաւիտենական թագաւորութիւն է» (Սաղմ. ՃԽԵ, 13)։

* * *

1918 ին Սունտար հարաւային Հնդկաստան գնաց եւ հոն շատ մը քրիստոնեայ եկեղեցիներէ ընդունուեցաւ։

Ամէն տեղ Սատու քրիստոնեայ բնիկները կը քաջալերէր, օտար միսիոնարներու սկսած գործը յառաջ տանիլ եւ չթողուլ որ աւրուի։ Այս միսիոնարական պարտականութիւնը անոնց մտքին մէջ աւելի որոշ զետեղելու համար հետեւեալ օրինակը կը բերէր։

«Մարդ մը գեղեցիկ պարտէզ մը ունէր, որու տունկերն ու ծառերը այնքան գեղեցիկ մշակուած էին որ ամէն անցնողի զարմանքն ու ուրախութիւնը կը հրաւիրէին. բայց մարդը ժամանակի մը համար բացակայիլ ստիպուած էր։ Որդիս հոս է, անիկա պարտէզս լաւ մը պիտի խնամէ, խորհեցաւ։ Որդւոյն մտքէն իսկ չանցաւ սոյն պարտէզին հոգ տանիլ եւ ուրիշ մըն ալ չկար սոյն գործն ընող։ Պարտէզին դուռը բաց մնաց եւ օր մըն ալ գրացիին կովը ներս մտնելով մեծ աշխատութեամբ մշակուած տունկերն ու կանանչները մասամբ կերաւ ու մասամբ ոտնակոխ ըրաւ։ Ջուր տուող չկար, այնպէս որ ծաղիկները թառամեցան։ Ճամբայէն անցնողները որդիին հարցուցին. «Բարեկամ, ինչո՞ւ համար այդքան երեսի վրայ ձգած ես այս գեղեցիկ դրախտանման պարտէզը»։ — Որովհետեւ հայրս գնաց առանց ինծի ոեւէ պարտականութիւն մը տալու»։

«Արդ, ձեզի կ'ըսեմ հնդիկ քրիստոնեաներ, ձեր միսիոնարները ղրկուած են, իսկ հոս եղողները չեն կրնար այդ մեծ գործին ամէն կողմէն հասնիլ, պէ՞տք է ձեզ անտարբեր մնալ այսպիսի պարագայի մը տակ։ Եթէ իսկական որդիներ էք, առանց հօրը հրամանին սպասելու, ձեր պարտականութիւնն ըրէք*»։

---

*ԴԻՏ. ՀԵՂԻՆ. — Այս տողերը գրելու պահուն կը վերյիշեմ այն հարցը թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ հայ Աւետ. եկեղեցիներու վիճակը, երբ Պօտի Միսիոնարական Ընկերութիւնը բոլորովին ձեռք քաշէ Հայերէն։ Միթէ անոնք կամ Ամերիկայի Աւետարանչականը պիտի կրնա՞յ սոյն գործը շարունակել եւ Տէրոջը պարտէզը միշտ թարմ պահել։ Այո՛ եթէ հաւատքի եւ աղօթքի կեանքը աւելի մշակուի մեր մէջ։

Հնդկաստան ուսոի կարծուածին պէս բացարձակ հեթանոս երկիր մը չէ : Հին քրիստոնէական եկեղեցիներ կան հոն, որոնք սակայն Աւետարանին զօրութիւնը կորսնցուցած են : Այս եկեղեցիներու միութիւնը կը կոչուի Մար Թովմասի համայնք, որ ըստ իրենց աւանդութեան Թովմաս առաքեալի ձեռքով հաստատուած է :

*

1918 Փետրուար ամսուան մէջ Սունտար Սուրիական Յակոբեաններու ընդհանուր ժողովի մը կը մասնակցէր : Այս ժողովը գետեզրի մը վրայ տեղի կունենար : 25000 ունկընդիրներ ամբողջ շաբաթ մը իր կենդանի վկայութիւնը լսեցին : Առտուն կանուխ ժամկոչ մը դոնները կը բաղխէր գոչելով, «Օրհնեցէք զՏէրն, օրհնեցէք Որդին Աստուծոյ» : Աստ անդ արդէն հին Սուրիական երգեր կը հնչէին : Իսկ ասդին Հանդիսավրանին մէջ պատրաստութիւններ կը տեսնուին : Հոն վերը 60 սանթիմեթրնոց բարձր բեմ մը պատրաստուած է, որուն վրայ կը բազմին 2 Եպիսկոպոսներ իրենց ազանչելի ոսկեճամուկ գօտիովը : Շատ մը քահանաներ անոնց առջեւը բոլորակի դասին վրայ կը նստին. ասոնց մէջտեղը կը գտնուի Սատուն : Այս անգամ ներկաներու թիւը 32000 ի բարձրացած էր՝ անակնկալ հիւրը լսելու : Եպիսկոպոսներէն մին աղօթքով մը կը բանայ պաշտամունքը : Ժողովուրդը դլխիկոր կը ծնրադրէ եւ նախ լոիւ ձայնով, ապա տակաւ առ տակաւ բարձրաձայն աղօթելով : Ներկայի մը վրան անդին ազդեցութիւն պիտի ընէր այս յուզումնաւէտ ովկիանին ալիքներու խուլ գոռումին նմանող աղօթքներու ձայնը, որ առաւօտեան Աստուածային զեփիւռին զով հոսանքէն կը ծնէր : Ժողովուրդը կարծես կզգար թէ նոր կեանքի մը նախօրեակն էր որ կը տօնէր : Առաւօտեան այս գոհաբերական աղօթքներու ձայնը տակաւ կը տկարանար : Սուրբ լռութիւն մըն էր որ հետզհետէ կը տիրէր բարեպաշտ ժողովուրդի խաւերուն մէջ եւ գոհունակութեան զգացում մը կը ճառագայթէր ամէն դէմքէ : Երբ որ աղօթքները կը լմննային, Սունտար ոտքի ելաւ :

«Յաճախ լսած էի Թրավանկօրի քրիստոնեաներու մասին, ակսաւ նա, թէ որքա՜ն բազմաթիւ են անոնք, այս օր զանոնք անձամբ տեսնելու ուրախութիւնը կը վայելեմ, եւ կը տեսնեմ թէ լսածներս ճիշդ են եղեր : Բայց ըսէ՛ք ինձ ի՞նչպէս կըլլայ որ Յիսուս Քրիստոսի Աւետարանը մեծ Հնդկաստանի այս պզտիկ մասին մէջ միայն բանտարկուած մնացած է» . . . :

Ժողովուրդը անչշուկ մտիկ կընէր Սատուի պատգամը : Սունտար շարունակեց իր քարոզը եւ ցոյց տուաւ անոնց թէ Սատուած իր խօսքովը որքա՜ն օրհնած էր անոնց նախահայրերը, եւ թէ անոնց տարիներու անտարբերութեան պատճառաւ Սատուած չէր կրցած իր գործը շարունակել, ուստի ստիպուած էր հեռուէն՝ Եւրոպայէն եւ Ամերիկայէն ուրիշ հաւատքի բանբերներ ղրկել, անոնց երեսի վրայ ձգած գործն յառաջ տանելու : Արդ կը յորդորէր որ անոնք աստուածային բարձր կոչումը անգամ մըն ալ իրենց միտքը բերեն եւ այդ օրուընէ սկսէին լծուիլ Հնդկաստանի մեծագոյն մասին վրայ տիրող խաւարը փարատելու մեծ գործին :

Սունտար կը ճանչնար նաեւ ուրիշ եղբայրութիւն մը, որ կը կոչուի Սինեասի եղբայրութիւն : Ասոնք ամբողջ Հնդկաստանի մէջ ցրուած են, թիւով 24000 : Ասոնց եկե-

ղեցիները Հնդկական մեհեաններու ձեւն ունին, բայց առանց կուռքի կամ պատկերներու : Այս եկեղեցիներուն մէջ Աստուածաշունչը կը կարդացուի Սանսքրիթ լեզուով : Առնք իրենց աղօթքները ծնրադիր եւ երկաեռ դետնի վրայ խոնարհած կընեն, ինչպէս Յիսուս Գեթսեմանի մէջ : Այս եղբայրութիւնն ալ իրեն ծագումը Թովմաս առաքեալի կը վերագրէ եւ կը հաստատէ թէ ասոր շատ մը փաստեր ունի : Առնք ալ երկու խորհուրդ ունին. Մկրտութիւն եւ Հաղորդութիւն : Ջիրար ճանչնալու նշանախօսն է «Ենիսիւ Նազարաթ քի Եէյ» — Յիսուս Նազովրեցին է յաղթականը :

Սատու այս եղբայրութեան եկեղեցիներէն միոյն մէջ ձեռագիր մը կարդաց, որուն վրայ գրուած էր թէ՝ Առաջին առաջնորդութեամբ արեւելքէն եկող մոգերէն մին հնդիկ գիտնական մըն էր, վէզվա Միթրա անունով. այս մարդը երկրորդ անգամ Երուսաղէմ այցելեց եւ Քրիստոսը տեսաւ իր գործունէութեան ժամանակ եւ անկէ հրաշագործութեան զօրութիւն առաւ :

Այս եղբայրութիւնը դեռ հարիւր տարի առաջ իր աւանդութեանց եւ ծիսականութեանց վրայ քարացած ադանդ մըն էր. Հնդկաստանի առաջին Միսիոնարին Ուլեըմ Քէյրիի միջոցաւ 1834ին նոր կեանքի կանչուեցաւ, եւ այն առենէն սկսեալ սքանչելի միսիոնարական գործ մը ծաղկեցաւ ասոնց մէջ :

* * *

Սատու երբ Սէյլան կը գտնուէր, մարդիկ օրերով հեռու տեղերէ կը ճամբորդէին իր քարոզները լսելու : Այս մեծ կղզին ի սկզբէ անտի չէ տեսած այնպիսի մեծ հաւաքոյթներ, ինչպէս որ տեսաւ 1918 Մայիս 29, Յուլիս 11 ի Սատուի այցելութեան օրերուն : Քրիստոնեայ եւ հեթանոս

ամէնքն ալ կուգային լսելու դեղին հանդերձին տակ պահուած հոգեւորը, թէեւ ինքը միայն թարգմանիչի միջոցաւ կը խօսէր :

Սունտարի ճամբորդութիւնները տաժանելի էին, յաճախ արեւածագէն մինչեւ իրիկուն ուշ ատեն, երբեմն հազիւ ուտելու ժամանակ կունենար :

Սատու Սունտար Սինկհ աւետարանի դրօշակիր մը եղաւ ամբողջ Հնդկաստանի ցեղերուն մէջ. իրմէ առաջ ոչ մէկը կրցաւ նախկին քրիստոնեայ հնդիկներուն մէջ միսիոնարական եռանդ արծարծել քան որ ինքը : Իր անձնական կեանքը, կենդանի վկայումները, յաւամայս խաչակրական արշաւանքի մը մղեցին զանոնք, անհաւատութեան, սխալ հաւատոյ եւ աւելորդապաշտութեան ընդդէմ :

Ժ.Ա.

ՀԱՅՐԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պուլէրայի անտառներուն մէջ Սատու չորս աւազակներու կողմէ յարձակում կրեց : Առնք կ'ստիպէին զինքը իր բոլոր ունեցածները կամովին տալ, հակառակ պարագային պիտի սպաննէին : Որովհետեւ արդէն դրամ կամ ուրիշ բան մը չունէր տալիք, հանդարտ եւ խաղաղ սրտով մահուան հարուածին կ'սպասէր, որովհետեւ անոնք դանակներն ի ձեռին կ'սպասէին : Երբ որ աւազակները տեսան որ նա ինքզինքը չպաշտպաներ, իրենց դա-

նակները վար դրին ու սկսան վրան փնտռել, եւ վրան ալ բան մը չգտնելով իր միակ ծածկոցը առին եւ թող տուին որ երթայ։ Այս արկածախնդրութեան աւելի վատ կէտի մը չյանդելուն՝ բոլորովին ուրախ, ճամբան սկսաւ շարունակել։ Ինչ վերջը աւազակներէն մին իր ետեւէն պօռաց եւ զայն ետ կանչեց հարցնելով թէ «ի՞նչ էր այս իր գօտին մէջի գիրքը, ի՞նչ է արդեօք իր հաւատացածն ու վարդապետութիւնը»։ Սունտար բացատրեց թէ ինք քրիստոնեայ Սատու մըն է։ Մարդը քիչ մը աւելի բարեացակամ խնդրեց իրմէ պատմել իր կեանքէն։ Սունտար Սինկհ իր կտակարանը բացաւ եւ սկսաւ կարդալ Հարուստին եւ աղքատ Ղազարոսին պատմութիւնը։ Աւազակը սկսաւ մտածել, ապա իր տունն հրաւիրեց զայն աւելի լսելու։ Երեկոյեան անոր առջեւը թէյ եւ չոր պտուղ դրաւ ուտելու եւ սենեակին միւս անկիւնը նստած յաւէտ կծկտած՝ մտիկ ըրաւ Սատուին խօսքերը։ Սունտար զայն իր քովը կանչեց ըսելով որ եթէ իր մեղքի բեռը շատ ծանր է եւ սակայն Տէրոջը շնորհքը աւելի մեծ է։ կարճ աղօթք մը չափազանց յուզուած մեղաւորը հանդստեան կ'ուղղէ։ «Բայց եւ այնպէս» կը բացագանչէ մարդը, «ինձ համար փրկութիւն չէ կարելի, վասնզի իմ մեղքերս շատ են»։ Միւս առտուն կը խնդրէ զայն իրեն հետեւիլ, կը տանի մինչեւ քարայր մը եւ կը ցուցնէ այն նեխած վայրը, որ անոր մեռցուցած մարդոց դիակներով գրեթէ լեցուած էր։ «Ասոնք են մեղքերս» բացագանչեց մարդասպան աւազակը» եւ այժմ ըսէ՛ ինձ թէ տակաւին փրկուելու յոյս կա՞յ ինձ նման տմարդին համար»։ Սունտար Սինկհ վերադարձին կը պատմէ մարդուն, աւազակին զարմանալի պատմութիւնը, որու զղջումը տեսնելուն պէս Յիսուս իրեն հետ դրախտին մէջ տեսնուելու խոստում կուտայ։ Մար-

դուն աչքերը սկսան փայլիլ, Յիսուս Քրիստոսի անարատութիւնն ու գթառատութիւնը, լեռնային զեփիւռի մը նման անոր հոգւոյն վրայէն անցնելով իր կեանքին բոլոր նեխութիւնները կը վանէին։ Մեծ փափաքով նա վեր վերցուց իր աչքերը՝ դէպի լեռները, ուրկէ իրեն օգնութիւն պիտի գար։

Յետոյ նա Սատուին ընկերանալով մինչեւ Լապքա եկաւ, ուր միսիոնարական կայանին մէջ ուսանելով քիչ վերջը իր փափաքին համեմատ մկրտուեցաւ եւ իր երկիրը վերադառնալով իր շրջանակին համար կարեւոր անձնաւորութիւն մը եղաւ։ Նոյնպէս երեք ընկերները իրենց աւազակութեան արհեստները ձգելով աւելի օգտակար գործառնութեանց սկսան եւ պատուաւոր մարդիկ եղան։

Թօրիայի գաւառակին մէջ անգամ մը ի գուր քարոզած էր, մարդիկ միշտ քարացած կը մնային։ Սատու ինքզինքը պատրաստելու համար լեռնակողմը գնաց եւ հոն երկու ապառաժներու մէջտեղ նստած աղօթքով ու խորհրդածութեամբ կ'անցնէր։ Քիչ վերջ բոլորովին խոնարհուած ինքն իր մէջ բնաւ չէր նշմարեր որ յովազ մը անգամ մը մէկ տեղէն, անգամ մը ուրիշ տեղէն դիրք մը կը փնտռէր վրան յարձակելու համար, բայց չէր կրնար։ Վերջապէս Սունտար կենդանիին անախորժ ձայնէն ինքզինքին գալով երբ նշմարեց զայն, սարսափեցաւ, բայց անմիջապէս ինքզինքը հաւաքելով՝ պաղարիւն ու հանդարտ քայլերով հեռացաւ անկէ։ Գիւղացիներէն ոմանք նշմարած էին այս դէպքը եւ գիտէին թէ սոյն յովազը այդ օրերուն մէջ մի քանի հոգի փարատած էր։ Ա՛րդ, սոսկ աւելի ակնածանօք սկսան յարգել զայն եւ անոր խօսքերը պատգամի նման մտիկ ընել, իբր թէ աստուածներէն մին ըլլար ան։

Ուրիշ անգամ մը նոյն դաւառին մէջ, թշնամականը դիրք ցուցնող գիւղէ մը քաշուելով անտառ մտաւ, հոն քարայրի մը մէջ դիշերելու համար: Սատու իր ծածկոցին մէջ փաթթուած խորունկ քունի մէջ ինկաւ, երբ առտուան առաջին արշալոյսը գինքը կանուխ կ'արթնցնէր, յանկարծ նշմարեց որ ահագին ընձառիւծ մը իր քովը կը նիրհէր դիշերուան արշաւներէն յոգնած: Սատու թէեւ ահաբեկեցաւ, սակայն ամենամեծ ինքնազսպումով եւ պաղարիւնութեամբ, ոտքի ելաւ եւ հանդարտ քայլերով քարայրէն հեռացաւ:

Երբ քարայրին բերանը հասաւ, դարձեալ վերստացաւ այն գիտակցութիւնը թէ Տէրը այդ դիշեր գինքը ի՛նչ մեծ վտանգէ ազատած էր. Մարդ ակամայ կը խորհի Մարկոսի աւետարանին Ա. գլխուն 13 համարին վրայ որ Յիսուսի մասին կը գրէ: Մենք առօրեայ մարդիկս շատ քիչ կը հասկնանք թէ թշնամեաց եւ կենդանեաց դէմ մարդուս ամենամեծ գէնքը մաքուր սիրտն է:

* * *

Սատուի անձնական խօսակցութիւններն ու ընդհանուր բանախօսութիւնները լի են հրաշքի պատմութիւններով, թէ' իր եւ թէ' ուրիշ քրիստոնեաներու կեանքէն: Այս հրաշքները իրեն համար միակ նշաններն են Յիսուս Քրիստոսի անխարդախ սիրոյն, Անոր անհուն շնորհաց եւ անպարտելի ու անխափան զօրութեան, եւ կ'ակնկալէ (ու շատ ուշադիր է այս բանին,) որ անոնք նոյնպէս ազդեն ունկնդիրներու վրայ, եւ անոնց հաւատքին զօրացման պատճառ լինին:

Անգամ մը երկար ճամբորդութենէ մը՝ տաժանելի

թափառումէ մը յետոյ, անտառին եզերքը արագահոս փրփրուն հեղեղի մը առջեւ կանգ առաւ. Սատու իր ճամբան կորսնցուցած էր: Հազիւ թէ հոն նստաւ, անծանօթ անձնաւորութիւն մը մօտեցաւ եւ գինքը կռնակէն առած հեղեղին վրայէն լողալով միւս կողմը անցուց: Սունտար դեռ ժամանակ չգտած իր երախտագիտութիւնը յայտնելու, օգնողը արդէն անհետացած էր:

Ուրիշ անգամ մ'ալ անօթեւան եւ անօթի, մարդկային բնակութենէ հեռու դաշտի մը մէջ դիշերել ստիպուեցաւ: Յանկարծ երկու անծանօթ հոգիներ երեւցան, որոնք ուտեստեղէն բերին իրեն եւ երբ շուրջը նայեցաւ անոնց շնորհակալ ըլլալու, անոնք արդէն անյայտացած էին:

Գիշեր մը պառկած էր աւերակ տան մը մէկ մութ խոռոչին մէջ. առաւօտեան դէմ երբ արթնցաւ, սարսափով տեսաւ ահագին օձ մը, որ ոլորուած պառկած էր թեւին տակ:

Ուրիշ գիշեր մը, քարայրի մը մէջ կը քնանար, երբ արթնցաւ, տեսաւ որ յովազ մը իրեն կից կծկուած պառկած էր, առանց իրեն բան մը ընելու: Այս քարայրը կերեւի այն յովազին բնակարանն է եղեր:

Թիպէթի մէջ կը գտնուէր Սատու. իր քարոզներէն զայրացած խուժանը, գինքը բռնելով անտառին ծառերէն միոյն ուժով մը կապեցին: Սատու կը մնար հոն ամբողջ գիշերը անօթի, ցուրտէն սառսռալով: Կարճ մրափումէ մը յետոյ երբ դարձեալ կ'արթննար, տեսաւ որ իր կապերը քակուած էին:

Ուրիշ հնդիկներու մասին խօսելու պահուն, դարձեալ կը յիշէ դէպքեր, որոնք կը յայտնեն Տէրոջը մանուկ նախախնամութիւնը հանդէպ իր զաւակներուն :

Թիպէթցի քրիստոնեայ մը իր հաւատքին պատճառաւ իր հայրենակիցներուն կողմէն դահավէժէ մը դարվար նեռուած էր, բայց ինկած տեղը դեռ ողջ կը մնար :

Անծանօթ մը մօտեցաւ այդ սարսափելի վիրաւորուածին եւ ձարաւէն տառապող շրթունքներուն ջուր մատուց իր երկու ափերովը : Քրիստոնեայ մարտիրոսը տառապանքներուն մէջ չէր կրնար անտեսել այդ ափերուն մէջ Տէրոջը բեւեռուած ձեռքերը, եւ գալարուելեցաւ Անոր ոտքերուն, աղաղակելով. «Իմ Տէրս ու իմ Աստուածս» :

Բորոտ քրիստոնեայ մը, որու մէկ մասը չորցած էր, օր մը անծանօթի մը հանդիպեցաւ, որ Ջուր թափեց այդ չորցած մասին վրայ եւ անա անիկա բժշկուած էր : Բորոտը ճանչցաւ այդ անձին մէջ իր Փրկիչը եւ աղաղակեց. «Իմ Տէրս եւ իմ Աստուածս, զքեզ պաշտել կ'ուզեմ» : Օգնողը անհետացած էր :

Ճշմարտութիւնը փնտռող Թիպէթցի ճգնաւոր մը, որ վերջին ծայր անյուսութեան դատապարտուած եւ ինքնասպանութեան դիմելու որոշման մէջ էր, յանկարծ անբնական լուսեղէն երեւոյթ մը նշմարեց, որ կը խօսէր իրեն. «Ձիս փնտռողները պիտի գտնեն Զիս», ու անոր խաղաղութիւն տուաւ : Երեւոյթը անյայտացաւ առանց իր անունը յիշելու : Սոյն ճգնաւորը տասն մը վերջը Սունտար Սինկհէն հասկցաւ թէ այդ երեւոյթը բուն ինքն Տէր Յիսուսն էր :

Ուրիշ Թիպէթցի ճգնաւոր մը նոյնպէս ճշմարտութիւնը փնտռելու պահուն հանդիպեցաւ մէկու մը, որ առաջարկեց ինք քը հարիւր մղոն հեռուն գտնուող քրիստոնեայի մը առաջնորդել, որ ինքը ապաշխարութեան կանչած եւ մկրտած էր : Երբ որ Անծանօթը անհետացած եղաւ, այն տասն հասկցան սոյն երկու մարդիկը թէ երկնային էակի մը հետ գտնուած էին :

Այս կարճ անէքտօթները կարդալու պահուն քննադատական երակ ունեցող ընթերցող մը բնականաբար պիտի խնդայ հնդիկ Սատուին այս մանկական մտայնութեան վրայ ու թերեւս մինչեւ հիմա պատմուած կարգ մը բաներու վրայ ալ կասկածի : Զուիցերիացի Վեր. Ֆիցնէր ալ նոյնպէս սուր քննադատական դիրք մը բռնեց երբ կարդաց Սատու Սունտար Սինկհի մասին գրուած առաջին գիրքը : Բայց նոյն ինքն էր որ այդ քրիստոսանման անձնաւորութիւնը տեսնելէն եւ անոր անկեղծ խօսքերը լսելէն ու այսքան հրաշքներէ անցնելէ վերջ անոր խոնարհ կեանքը դիտելէն յետոյ, իր գաղափարը բոլորովին փոխեց եւ երբեք չ'ամչցաւ հրապարակաւ իր սխալած ըլլալը խոստովանելու :

Այս տողերը գրողը, երբ 1924ին աշունը Շիրազպուրկ կը գտնուէր, հոն համալսարանի Աստուածաբանական բրօֆէսօրներու, ուսանողներու եւ վերապատուելիներու յատուկ բանախօսութեան մը եւ անոր հետեւող շատ հետաքրքրական վիճաբանութեան ներկայ կ'ըլլար : Բանախօսութեան նիւթն էր Սատու Սունտար Սինկհ :

Բանախօսը ծանօթ գիտնական եւ սակայն խորունկ հաւատքի տէր հայասէր հովիւ մըն էր, — Փասթօր Լիքըլ, որ խղճամիտ ուսումնասիրութիւն մը ըրած էր Սատուի

կեանքի մասին : Վիճաբանութեան մէջ զարմանքով, այո՛ ղողալով տեսայ թէ մարդիկ եւ մեծ գիտնական մարդիկ, որոնք ամէն բան մտքով միայն բացատրել կ՚ուզեն, կը վիճաբանէին այնպիսի նիւթերու մասին, որոնք մեզի արեւելքցիներուս շատոնց արդէն պարզ ճշմարտութիւններ են : Հոն, ինչ որ ինձ իբր արեւելքցի բնաւ վիճաբանելու նիւթ չէր կրնար ըլլալ, յարգանք վայելող եւ իսկապէս գիտնական միտք ունեցող անձնաւորութիւններու համար գլուխ պատռելու չափ անհասկնալի կը թուէր :

Հոն տեսայ թէ մեզի արեւելքցիներուս ինչպէ՛ս դիւրին է հասկնալ բաներ, որոնք արեւմուտքցիներուն առեղծուածային կերեւին : Ասոր պատճառը միջավայրներու տարբերութիւնն է. նոյնպէս պէտք է ըսենք թէ Սատու Սունտար Սինկհ տարբեր միջավայրի մէջ կ՚ապրի, քան ուրիշ քրիստոնեաներ :

Քրիստոս կ՚ըսէ Սատուին. «Իմ ծառաներս իրենց անձնական կեանքին մէջ հրաշքներ կը տեսնեն, որոնք աշխարհի իմաստուններուն մտքին եւ բանականութեան չ՚պատկիր : Անոնց առողջ բանականութիւնն ու բնութեան օրէնքներու գիտութիւնը այնքան սահմանափակ են որ, չեն կրնար հասկնալ թէ, Այն որ ամէն մէկ ստեղծուած արարածի եւ բանի իրեն մասնայատուկ բնութիւնն ու օրէնքը տուած է, այդ օրէնքներուն կապուած չէ : Այս օրէնքները հաստատող գարմանալի էակը այնպիսի բաղադրեալ եւ գաղտնի օրէնքներ դրած է որ, իր իմաստութեամբն ու ծրագիրներով բոլոր ստեղծուած էութիւնները կը շրջապատէ, եւ իր միակ նպատակն է անոնց բարեկեցութիւնն ու յառաջդիմութիւնը : Անկատար մարդը ասիկա հասկնալու ատակ չէ, որովհետեւ հոգեւոր բաները հոգեւոր կերպով միայն կը քննուին». (Ա. Կորնթ. Բ. 14) :

Այս պատճառաւ Սունտար այս աշխարհը բոլորովին տարբեր աչքերով կը դիտէ, քան այնպիսի մարդ մը որ այս աշխարհի բաներով զբաղուած է եւ չունի զգայարանք մը վերին գաղտնի բաները շօշափելու, ըմբռնելու, տեսնելու : Հրաշքներու հաւատացողը այս տեսանելի երեւոյթներուն մէջ չ՚ապրիր, այլ գերիվերոյ էութեանց աշխարհին մէջ. անիկա, Սատուի բառերին պէս — աշխարհի վրայ երկինքի մէջ կ՚ապրի :

Երբ այս մարդկային աչքը միայն արտաքին բաներ կը տեսնէ, Աստուծոյ հետ աղօթքի կապով զօրացած հոգեկան աչքը յաւիտենականին գարմանալի գործունէութիւնները կը վայելէ :

«Ո՛չ թէ հրաշքի օրերը անցած են, հապա հաւատքի օրերը» :

«Այս օրուան մարդիկը հրաշքի չեն հաւատար, վասն զի հրաշքի մասին հասկացողութիւն չունին : Անոնք իրենց ժամանակը իրենց գրքերովը, զբաղումներովը կ՚անցնեն, բայց ո՛չ իրենց Փրկչին հետ հաղորդակցութեամբ — աղօթքով — : Այս գարմանալի բաները կրնանք տեսնել միայն, երբ աղօթքի ժամանակ տանք» :

Արտաքոյ կարգի կորովով կը վկայէ Սատու թէ՛ իսկական հրաշքը այս արտաքին հրաշքներուն մէջ փընտռելու չէ, այլ փրկութեան մեծ հրաշքին մէջ, որ Աստուած ամէն հոգիի վրայ առանց բացառութեան կ՚ուզէ կատարել :

Ասոր վիրապէն ազատուելու մասին հետեւեալ կերպով կը խօսի. «Թերեւս հրեշտակ մըն էր գիս վեր քաշողը, թերեւս նոյն ինքն Յիսուս. հրաշք մըն էր որ իմ վրայ կատարուեցաւ, բայց ամենամեծ հրաշագործութիւնը այս

էր որ, Նա իմ սիրտս ուրախութեամբ լեցուց, այդ սարսափելի ցաւերուն մէջ» :

Անտառին մէջ կապերէն ազատուելու մասին կըսէ. «Չէ թէ ամենամեծ հրաշք մը կը նկատեմ զայս, բայց ամենամեծ հրաշքը հոն է որ, այդ կապերուն մէջ, Տէրոջը աքանչելի խաղաղութիւնը կրնայի վայելել : Բոլոր քրիստոնեաները թիպէթի երթալով ծառի մը կապուելու պէտք չունին, բայց կրնան Քրիստոսով իմ զգացածս խաղաղութիւնը վայելել» :

«. . . Յաճախ մարդոց հանդիպած եմ, որոնք ինձմէ միայն հրաշքներու պատմութիւն լսել կ'ուզեն, այդ հրաշքներու մասին ուրիշներէ լսած են եւ կ'ուզեն դեռ լսել ինձմէ ալ, սակայն ամենամեծ հրաշքը այն է որ «Յիսուս Քրիստոս իմ բնութիւնս փոխեց եւ զիս իմ մեղքերէս ազատեց . . . »

«. . . Աշխարհի ամենամեծ հրաշքը այն է որ, իր մեղքերու ու անօրէնութեանց մէջ մեռած մեղաւոր մը Քրիստոսով դարձեալ կը ծնանի . . . »

«. . . Ամենամեծ հրաշքը, կրնամ ըսել միակ հրաշքը Յիսուս Քրիստոսով եղած խաղաղութիւնն է, որով խեղճ, վրդոված, անմաքուր, մեղաւոր հոգի մը Աստուծմէ թողութիւն կ'ընդունի եւ Քրիստոսի խաղաղութիւնը կը ճաշակէ :

Այս իրողութիւնը ամէն մարքէ վեր է :

Ասիկա հրաշքներէ վեր հրաշք մըն է» :

Մէկը այս հրաշքն ապրա՞ծ է, այլեւս չզարմանար արտաքին հրաշագործութեանց վրայ . . » :

«. . . Ամենամեծ հրաշքը «վերտին ծննդեան» հրաշագործութիւնն է, եթէ մէկը այդ հրաշքը իր անձնա-

կան կեանքին մէջ ապրած է, անոր համար դիւրին չէ ուրիշ հրաշքներու կարելիութեան հաւատալ : Ով որ այս հրաշքին կը հաւատայ, կը հաւատայ նաեւ ամէն հրաշքի» :

Այս խօսքերը Սատուի զանազան պարագաներու տակ ունեցած խօսակցութիւններէն եւ քարոզներէն քաղուած են :

Սատու իր ունկընդիրներու միտքը արտաքին հրաշքներէն միշտ դէպի ներքինը կ'անդրադարձնէ, դէպի աղօթքի կեանքը, ուր որ բարձր հրաշքը տեղի կունենայ. «Եթէ կ'ուզէք իսկապէս հրաշքներ տեսնել, աղօթքի ժամանակ տուէք» : Ուրիշ առեն մը Սատու հրաշքներով հետաքրքրուելէ կ'զգուշացնէ իր ունկընդիրները. «Պէտք չէ հրաշքներ տեսնել ուզենք, հապա կամք ընելու ենք Աստուծոյ կամքը կատարելու» :

Սատու շատ կ'զգուշանայ հիւանդներու վրայ ձեռք դնելով աղօթելէ, որպէս զի չըլլայ թէ մարդիկ իսկական բժիշկը մոռնալով Անոր միջոց եղող մարդուն դարձնեն իրենց աչքերը :

Սէյլանի մէջ կին մը խնդրեց Սատուէն իր մահամերձ զաւկին վրայ ձեռք դնելով աղօթել : Սատու պատասխանեց. «Այս ձեռքերուն մէջ ոյժ չկայ քոյր, միայն Յիսուսի խոցուած ձեռքերուն մէջ» : Վերջապէս մօրը պաղատանքներուն տեղի տալով իր ձեռքը դրաւ մահամերձին գլխուն վրայ եւ աղօթեց : Տղան երեք օր վերջը Սատուի քարոզին առենը ունկընդիրներուն մէջ տեղը նստած էր իր մօրը հետ :

Մարդիկ տեսնելով զայս, ակսան արտաքոյ կարգի

պատիւներ ըմբռնելու իրեն։ Սատու պատասխանեց թէ հրաշքը գործողը ինքը չէր, հապա Տէր Յիսուս Քրիստոս։ Մարդիկ չէին ուզեր համոզուիլ այս խօսքին, ասոր համար որոշեց յետ այնու հիւանդներու վրայ ձեռք չդնել, մարդոց աւելորդապաշտութիւնը չքաջալերելու եւ անոնց ուշադրութիւնը իր քարոզած Աւետարանէն չվրիպեցնելու։ Սատու գերմարդկային էակ մը չէ, անիկա զուտ առաքելական կեանքն է որ կ'ապրի։ Պօղոսի նման մէկ բան դիտէ — «խաչեալ Քրիստոսը»։ Բոլոր հրաշքներուն մէջ մէկ բան կը տեսնէ, զինքը յաւիտենական սիրով սիրող իր Փրկչին քաղցր ձեռքը։

Սատուի համար այս հրաշքներու կեանքը վտանգաւոր կրնայ ըլլալ, բայց Սատու անոնց վրայ հպարտանալու կամ անոնցմով իրեն անուն շինելու պէտքը չունի, վասն զի որքան կը խորունկնայ ինքը Քրիստոսի սիրոյն մէջ, այնքան կ'զգայ իրեն տկարութիւնը, ոչինչ ըլլալը եւ կ'զգայ թէ ինք այդ բոլոր պարագաներուն մէջ միայն ողորմութիւն գտնող մըն է Պօղոսի նման, (Ա. Տիմ. Ա. 13-14)։

Եւրոպայի մէջ, Սատուն սրտանց սիրող լուրջ քրիստոնեաներ մեծ տագնապէ մը անցան, երբ տեսան որ այս երկրին եւ Ամերիկայի մէջ Սունտար Սինկհ արտաքոյ կարգի պատիւներ կը վայելէ։ Շատեր իրենց աղօթքին նիւթ ըրին Սունտարը, որ չըլլայ թէ այդ պատիւները գլխեն գինք։

Ու իսկապէս ալ Սատուի ամենամեծ փորձութիւնը այս տրուած պատիւները եղան, սակայն ինք ինչպէ՞ս նայեցաւ անոնց վրայ, այս մասին հետեւեալ դէպքը մեզի բացատրութիւն մը կրնայ տալ։

Բարեկամ մը իրեն հարցուց, Սատու այս պատիւներուն հանդէպ ի՞նչ են քու զգացումներդ, արդեօք չե՞ս ուրախանար եւ հպարտ չե՞ս զգար ինքզինքդ։

Սատու իր սովորութեան համաձայն կարճ խնդուք մը արձակելով, ժպտադէմ հետեւեալ պարզ խօսքերը արտասանեց։

«Անգամ մը Յիսուս իշու աւանակի մը վրայ նստած դէպի Երուսաղէմ կ'իջնէր Զիթենեաց լեռան կողքէն։ Աշակերտները եւ ժողովուրդը արմաւենիներու եւ ձիթենիներու ճիւղեր կը կտրէին եւ կը ձգէին անոր ճամբուն վրայ, նոյնպէս իրենց հանդերձները հանելով կը փռէին դետինը, որպէսզի Յիսուս անոնց վրայէն անցնի։ Բայց Յիսուսի ոտքերը ո՛չ արմաւենիի կամ ձիթենիի ճիւղերուն ո՛չ ալ հանդերձներուն դպաւ։ Աւանակն էր որ անոնց վրայէն կը քալէր։ Ա՛րդ կը խորհի՞ք թէ աւանակը այդ պատիւը իրեն վերագրելով պիտի սկսէր հպարտանալ եւ կամ եթէ հպարտանար, ատոր իրաւունք պիտի ունենա՞ր, վասն զի պատիւները ո՛չ թէ իրեն հապա իր վրայ հեծնողին կը տրուէին։ Նոյնպէս Յիսուս Քրիստոսի անունը աղդերու եւ ժողովուրդներու տանող իր ծառաները լիմար պիտի ըլլային եթէ Անոր շռայլուելիք պատիւները իրենց վերագրէին»։

Այս զանազան վկայութիւնները ընթերցող Սատուծոյ զաւակ մը, ինքն ալ տողերը գրողին հետ պիտի խոնարհի Տէրոջը առջեւ եւ փառք տայ Անոր, Սատուի նման այս կենդանի վկային համար եւ պիտի խնդրէ Անկէ դեռ նորանոր Աւետարանի կենդանի վկաներ, Քրիստոսի թուղթեր, (Բ. Կորնթ. Գ. 3), Սատուծոյ խորհուրդներու առ աշխարհ՝ լման արտայայտիչներ հանել։

ԺԲ.

ԱՄԵՆԱՓԱՂՅՐ ՊՏՈՒՂԸ

Սունտար երկար միսիոնարական ճամբորդութենէն ետ կը վերադառնար։ Արեւելեան եւ հարաւային Հնդկաստան իր ոտքերովը արդէն չափած եւ մի քանի ամիս ալ Սէյլանի, պուտտայականութեան միջնաբերդին մէջ ժամանակ անցուցած էր, այժմ իր քայլերը կ'ուղղուէին դէպի Սիմլա, Սապութա եւ Քօթկար։ Այս անգամ նոր ճանապարհակից մը ունէր Թիպէթցի, Թանիյաթ անունով, որ Տէրոջը առջեւ ուխտած էր, իր հայրենիքին մէջ Սատուի սկսած գործը շարունակել։

Սատու երբ որ իր հայրենիքը կը վերադառնար, անակնկալ մեծ ուրախութիւն մը ունեցաւ։ Հայրը, որ մինչեւ հիմա անհաշտ էր իրեն հետ, իրեն դարձին կ'սպասէր։ Որդիին տասը տարուան քրիստոնէական հաստատակամութիւնը այդ ահարկու վտանգներու ու չարչարանաց հանդէպ՝ իր սիրտը կտոր կտոր ըրած էր։ Անիկա արդէն իր սրտով շատոնց քրիստոնեայ եղած էր եւ կ'սպասէր իր որդւոյն դարձին, որպէս զի անոր միջոցաւ Սուրբ Հոգւոյ մկրտութիւնն ընդունէր։ 1919 Յուլիսին մէջ Սունտար դարձեալ իր հայրենիքը կը մտնէր եւ Հոկտեմբերի մէջ էր, երբ որ հայրը զինքը կ'ողջագուրէր։ «Որքան ատեն որ դու ամէն բան առատօրէն ունէիր ու կը վայելէիր իմ տանս մէջ, ապերջանիկ էիր, սակայն հալածանք, նեղութիւն, վտանգներ Քրիստոսով երջանիկ ըրած են

զքեզ, ուստի մտիր իմ տունս, քու երջանիկ հօրդ տունը, վասնզի ես ալ քու Քրիստոսդ դտած եմ, Անիկա իմ փրկիչս ալ է»։ Սատու մէկ ակնթարթի մէջ իր հայրենիքն ու հօրենական տունը իր հարստութիւններով՝ վերստացած էր։ Հօրը իր միջոցաւ մկրտուելու պահանջը Սատու մերժեց ըսելով թէ, ինք եկած չէր մկրտելու, այլ ազգերու առաքեալ ըլլալու կոչուած էր Աւետարանի քարոզութեամբ (Ա. Կորնթ. Ա. 17)։

ԺԳ.

ՍԱՏՈՒ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԷՋ

Սունտար թէեւ օրէնքով դարձեալ հօրը ժառանգորդն էր, սակայն ամէն բանէ կամաւորապէս հրաժարեցաւ, ըսելով թէ Տէրը զինքը կանչած էր հետեւելու իր քայլերուն, առանց քսակի, առանց գաւազանի... սոսկ աւետարանը քարոզել, միայն խնդրեց հօրմէն իր ամենամեծ փափաքներէն մին լեցնելու — իր Եւրոպա այցելութեան ծախքը ստանձնել։ Հայրը սիրով ընդունեց այս պատիկ խնդրանքը եւ Սատու 1920ի Փետրուարին Լիվըրփուլի մէջ առաջին անգամ ըլլալով Եւրոպա ոտք կը կոխէր։

Ի՞նչ էր Սատուն իր գործի դաշտին՝ Հընդկաստանէ եւ շրջակայ երկիրներէ Եւրոպա առաջնորդող դրդապատճառը։ Առաջինը այն բոլոր դանդատներն էին, զոր Սունտար յաճախ իրեն հայրենակից

հաւատացեալներու բերնէն կը լսէր. «Եւրոպական Քրիստոնէութիւնը անանկացած եւ բոլոր ազգերու վրայ ունեցած ազդեցութիւնը կորսնցուցած է»։ Այս դանդատներու ճշմարիտ ըլլալը Սատու կ'ուզէր անձամբ քննել։

Երկրորդ եւ գլխաւոր պատճառը այն էր որ Սատու մանաւոր կոչում մը ընդունեց այս ճշմարտութեան համար։ «Գիշեր մը աղօթած պարագային Անգլիոյ մէջ քարոզելու կոչումն ընդունեցի»։ «Աղօթքի մէջ Աատուծոյ կամքը պարզուեցաւ ինձ թէ քրիստոնեայ կոչուած երկիրները այցելելու էի. զգացի թէ հոն իմ վկայութիւնս տալու էի»։

Անգլիոյ շատ մը քաղաքներու մէջ բազմաթիւ ժողովներու մէջ իր կենդանի վկայութիւնը տուաւ Սատու եւ երեք ամիս վերջը 1920 Մայիսին Ամերիկա անցաւ, անկէ ալ Ափրիկէի եւ Աւստրալիոյ վրայէն դարձեալ իր սիրելի գործատեղին Թիպէթ։ 1921 Փետրուարին դարձեալ հոն էր։ Նախկին տարուան մէջ, քաղաքակրթեալ Եւրոպայի ու Ամերիկայի կողմէ այնքան հիացում եւ յոբելեարի մը պատիւները վայելելէ եւ ամէն յարգանքի ու սիրոյ շռայլումներէ վերջը, Թիպէթի սառնամանիքներու եւ ամայի վտանգաւոր վայրերու մէջ յաճախ սակաւ ապրնչականութիւն ու յաւէտ թշնամական դիրք ցուցնող ժողովուրդի մը մէջ գործել բնաւ դժուար չէր Աատուծոյ մարդուն։

Իր առաջին Եւրոպա այցելութեան՝ Սատու հրաւէր ընդունած էր Զուիցերիայէն, Հոլանտայէն եւ Սքանտինաւիայէն, սակայն անոնց ընթացք չէր կրցած տալ այն ատեն։ 1922ին Պաղեստինի ճամբորդութեան փափաքը պատճառ եղաւ որ առնք երկուքը իրարու հետ միացնէ։ Արդ, առաջին անգամ Ս. Երկիրը այցելելէ յետոյ, Մար-

սէյլի վրայէն անցաւ Զուիցերիա, Գերմանիա, Հոլանտա, Ֆրանսա, եւ Սքանտինաւեան երկիրները։ Երեք ամսուան այս կարճ այցելութենէն յետոյ վերադարձաւ իր երկիրը Հնդկաստան, ալ անգամ մըն ալ չվերադառնալու պայմանաւ։

Սունտար Սինկի ազդեցութիւնը իր ունկընդիրներուն եւ զինքը մօտէն ճանչցողներուն վրայ ահագին էր։ Լոնտոնի մէջ St. Brides եկեղեցիին մէջ Սատուի խօսած ժամանակ քարոզի վերջին պահերուն գրեթէ բոլոր ներկաները ծնրադիր կաղօթէին, ինչ որ այսպիսի ընդհանուր ժողովներու մէջ անսովոր է։ Զանազան սեռէ, կրթութենէ, դիրքէ ու երկիրներէ մարդոց վրայ նոյն ներքին սարսող ազդեցութիւնն էր որ ըրաւ իր ներկայութիւնով։ Անգլիացի աստուածաբան մը կ'ըսէ. «Իրմէ ընդունած ազդեցութիւնս ո՛չ մէկ բառով կրնամ արտայայտել — մարդ մը մանանայատուկ, որ մէկդի ձգած ահագին հարստութիւն, ուրախութեամբ ու ցնծութեամբ, ահագին ազդեցութեամբ եւ սակայն պարզ լեզուով կը գովաբանէ իր Տէրոջը փրկարար շնորհքը։

Մխիթնար մը կը գրէ Լոնտոնէն. «Իր ներքին կեանքը արտայայտուած է իր դէմքին վրայ որ միշտ երկնային ճշմարիտ լուսով մը պարարուն է. ամէն անգամ որ հրապարակաւ խօսած է, զգացած եմ իր շրթներէն ելած անճառելի խաղաղութեան ու երջանկութեան խօսքերը, որ կը նկարագրեն Աատուծոյ հետ մտերմութեամբ ապրող եւ համակ Անոր ծառայութեան նուիրուած կեանքի մը գեղեցկութիւնը։ Իրմէ կը ցոլանայ ներքին Աատուածայինը լոյսը, վասն զի իր մէջ Քրիստոսէ եւ Անոր կամքը կատարելէն զատ ուրիշ միտք մը չկայ։ Անիկա Սուրբ մըն է»։ Բայց այս վկայութիւնը իր սիրտը պիտի տրտմեցնէր,

վանդի իրեն կը յարմարի միայն Յովհաննէսի խօսքը. «Անիկա պէտք է մեծնայ բայց ես պզտիկնամ» :

Յիւրիխցի ծանօթ պատուելի մը ֆիսթըր, որ Սատուի կենսագրութիւն մը կարդացեր եւ անոր մասին շատ խիստ կերպով արտայայտուէր էր, Սատուի իր քաղաքը այցելելէն յետոյ ըսաւ. «Այս ազնիւ անձնաւորութեան կենդանի աստուածապաշտութիւնն ու ժողովուրդին հասկնալի ոճով խօսած խօսքերը իմ մէջս աւելի խոր ազդեցութիւն մը ձգեցին քան, կարդացածս եւ չափազանցեալ սեպած իր կենսագրութիւնը» :

Սունտար հազարաւոր Եւրոպացի քրիստոնեաներու սրտին մէջ անմարելի յիշատակ մը թողուց, հազարաւորներու համար իր քարոզները զարկ մըն էին նոր կեանքի համար : Ուրիշներ որ Եւրոպայի քրիստոնէութեան վրայ յուսահատութեամբ կը խորհէին, քաջալերուեցան իրենց հաւատքին մէջ :

Վերը յիշած էինք թէ Սատուի Եւրոպա այցելելուն դրդապատճառները զանազան էին : Անիկա Քրիստոսը վայելել կ'ուզէր քրիստոնեայ երկիրներու մէջ : Ինքը մինչեւ հիմա անձնուէր եւրոպացի միսիոնարներ միայն տեսած էր եւ զմայլած էր անոնց հաւատքին վրայ: կը փափաքէր նաեւ անոնց հայրենիքը, անոնց ազդակից քրիստոնեաները տեսնել, «բազմութեան մէջ տէրը օրհնել» : Կ'ուզէր նաեւ հաստատ պատասխան տալ այն հնդիկ եւ հեթանոս վարդապետներուն, որոնք խիստ կերպով կը քննադատէին Եւրոպայի քրիստոնեայ ազգերը եւ կ'եզրակացնէին թէ եւրոպական քրիստոնէութիւնը՝ հետեւաբար քրիստոնէութիւնը ինքնին, արդէն անանկացած է :

Սատու Եւրոպա մտնելուն, առաջին քայլին կար-

ծես ատոնց բոլոր քննադատութիւններու շիտակ ըլլալը նշմարեց :

Ասիոյ լռութեան, անկեղծ յարաբերութեան, ասիական նահանջական կեանքի վարժուող իւրաքանչիւր անձ նոյնպէս պիտի զարմանար տեսնելով եւրոպական կեանքի թոհ ու բոհը, Չդայնոտ կեանքը, պարտականութեանց բազմաշանութիւնն ու բաղադրեալ ապրելակերպը, եւ ատոնց հետեւանքը եղող բաց առիթութիւնները, որոնց միջոցաւ մեղքը իր խայթոցը աւելի սուր եւ աւելի զգալի կերպերով կը խոթէ իրեն զերի եղողներուն սիրտը, օր առաջ զանոնք զգետնելու :

Սատու զարմանքով սկսաւ դիտել թէ Եւրոպայի մասին ունեցած իր բարձր գաղափարները ցնդելու վրայ էին :

Այն երեւակայական գաղափարական պատկերացէնքերը, զորոնք կազմած էր Եւրոպայի քրիստոնէութեան մասին, կը խորտակուէին. Սատու իր երեւակայութեանց աւերակներուն առջեւ կը գտնուէր : Եւրոպա իր խորհածին պէս եղած չէր : Ի՞նչ ընել, ե՞տ վերադառնալ, յուսահատի՞լ, Թերահաւատի՞լ քրիստոնէութեան կորիզին, Յիսուս Քրիստոսի վրայ : Ո՛չ մէկ ակնթարթ : Սատու զգաց թէ Տէրը մանաւոր ըսելիք մը ունի, պատգամ մը ունի հաղորդելիք Եւրոպայի, եւ այն ալ իր միջոցաւ, ուստի ամենայն սիրով ընդդիմեց այդ կռչումը եւ իր Տէրոջը հարցուց. «Տէր, ի՞նչ կ'ուզես որ ընեմ» :

Իր քարոզներուն մէջ յաճախ սուր եւ որոշ արտայայտուեցաւ, չխնայեց ըսել, ինչ որ Տէրը կը նախընչէր իրեն :

«Առաջ կը խորհէի թէ այս երկրի մարդիկը բոլորն

ալ զարմանալի մարդիկ են, վասն զի տեսայ մարդիկ այս երկրէն, որոնց սրտին մէջ Տէրոջը սէրը կար եւ անոնք շատ բաներ ըրին մեր աղին. ես խորհեցայ թէ այս երկրի բոլոր մարդիկն ալ կենդանի քրիստոնեաներ ըլլալու են, բայց երբ Եւրոպան պատեցայ իմ դաղափարս փոխուեցաւ, բոլորովին տարբեր պարադաներ տեսայ: Անտարակոյս հոս, այս երկրին մէջ կան շատ մը ճշմարիտ ծառաներ Քրիստոսի, բայց ամէնն ալ իրենց կոչուածին համաձայն քրիստոնեաներ չեն: Սկսայ հեթանոս երկիրներու բնակիչները ու քրիստոնեայ կոչուած երկիրներու բնակիչները իրարու հետ բաղդատել. տեսայ թէ առաջինները հեթանոս են, որովհետեւ ձեռքով շինուած աստուածներ կը պաշտեն: Գտայ թէ Ձեր երկրին բնակիչներուն մէջ աւելի ահարկու հեթանոսութիւն կը տեսէ. մարդիկ իրենց անձը կը պաշտեն: Շատեր փոխան աղօթելու եւ Աստուծոյ խօսքը կարդալու, թատրոն կ'երթան, անոնք խմիչքներն ու ամէն տեսակ մեղքերը կը սիրեն:

Սկսայ հասկնալ թէ ո՛չ մէկ եւրոպական երկիր ամբողջութեամբ քրիստոնեայ կրնայ կոչուիլ. ամէն տեղ միայն անհատ քրիստոնեաներ կան:

«Ես առենօք կը խորհէի, որքա՜ն ապերջանիկ եղած եմ ես, որ հեթանոս երկրի մը մէջ ծնած եմ, եւ որքա՜ն երջանիկ են անոնք, որ մանուկ տարիքէն սկսեալ Տէրը կը ճանչնան: Բայց երբ ուրիշ երկիրներ այցելեցի, սոխպուեցայ իմ գաղափարս փոխել: Ես կը փառաբանեմ իմ Տէրս, որ ինծ հեթանոս երկրի մը մէջ աշխարհ բերաւ, եւ ուր ես իմ կրօնքներէս գժգոհ դԱյն փնտռեցի, մինչդեռ քրիստոնեայ երկիրներու մէջ գտնուածներէն շատեր ճշմարտութիւնը գտած ըլլալու փորձութեան մէջ կը գտնուին եւ զԱստուած փնտռելու պէտք չեն զգար:

Աստու այս բոլորով հանդերձ սեւէ աեւն չփորձուեցաւ կատարելու քրիստոնէական հաւատքին վրայ, ընդհակառակն մշտ Ձմեռայ օրինակներով բացատրել թէ, քրիստոնեայ կոչուած երկիրներու մէջ կրօնաբարոյական անկման մինակ պատճառը բուն իսկ իրենց բնակիչներն են:

«Հիմալայի մէջ օրին մէկը գետի մը առջեւ նստած էի» կըսէ, Ջուրին մէջէն կարծր, կլոր, գեղեցիկ քար մը հանեցի եւ կտրեցի պոյն: Զարմանքով տեսայ թէ քարին ներքին մասը բոլորովին չոր էր: Այս քարը երկար աւեն Ջուրին մէջ մնացած էր, բայց Ջուրը ան՛որ մէջ մտած չէր: Այսպէս է նաեւ Եւրոպայի մարդոց վիճակը: Դարերէ ի վեր քրիստոնէութեան կողմէ սպրդուած են, բոլորովին թաղուած են անոր օրհնութեանց մէջ, քրիստոնէութեան մէջ կ'ապրին, բայց քրիստոնէութիւնը իրենց մէջ մղուած չէ: Աստ պատճառը ո՛չ թէ քրիստոնէութեան տկարութիւնն է, այլ սրտերու կարծրութիւնը: Նիւթապաշտութիւն եւ մտաւորականութիւն սրտերը կարծրացուցած են: Այս պատճառաւ չեմ զարմանար, երբ այս երկրի մարդիկ չեն կրնար հասկնալ Քրիստոսի ինչ ըլլալը:

Քիչ վերը յիշեցինք թէ Աստուի համար այս գառն պատրանքը իր ներքինին չ'ազդեց, սակայն մեծ փորձութիւն մըն էր իրեն համար: Ինքը Քրիստոսի սիրոյն համար այդքան հաւատութիւններէ, փառքերէ զրկուեցաւ, ինքզինքը ամէն կերպ զրկանքներու եւ թշուառութեանց ենթարկեց, մտքէ վասն ոչինչի՞, ինչո՞ւ համար եւրոպացիները իրեն նման չեն խորհիր: Առ՛է աւելի մեծ փորձութիւն մըն էր իրեն համար իր ընդունած պատիւները: Հազարներ կը հաւաքուէին Անգլիոյ եւ Ամերիկայի մէջ, երբ լսէին թէ Աստու պիտի քարոզէր: Ամէն կողմէ արտաքին կարդով չերմ պատիւներ կ'ընծային իրեն: Այս

պատիւները ինչպէս ասկէ առաջ յիշած ենք, մանաւանդ ըմբռչխնուած իր կենդանութեան ժամանակ՝ շատ վտանգաւոր էին, եւելի վտանգաւոր քրիստոնէութեան դարձած հնդիկի մը համար, շատ եւելի վտանգաւոր երբ սոյն պատիւները քաղաքակրթեալ Եւրոպայի քրիստոնեաներու կողմէ կը տրուէին: Այս փորձութիւնը Թերեւս ամենամեծ փորձութիւնն էր իր կեանքին մէջ: Համաշխարհային Սուրբ մը կոչուելու փառքը շատ եւելի քարշողական էր, նուրբ էր, քան ազգականներու խոսաումներ, հօր մը խնդրանքներ, քան անօթութեան եւ ծարաւի ու մերկութեան պայքարները, այո՝ եւելի քան համահնդկական կուրուն ըլլալու աքանչելի պատեհութիւնը:

Այս փառքը, որ Տէրոջը կը վերաբերէր, Սատու կրնար փորձուիլ իրեն կորզելու եւ այսպէս իր Տէրոջը ու Փրկիչին դահուն վրայ նստելու:

Մինչէ եղած չէ՞ն այսպիսի հազարաւոր դէպքեր, մարդիկ որ անկեղծօրէն ճշմարտութեան հետեւած, անոր համար հալածուած, զրկանքներ կրած են, անոր համար հարիւրաւոր անգամներ կենդանւոյն մեռած են, սակայն բարեկամներու ու համակիրներու կողմէ ըմբռչխնուած պատուոյն ու յարգանքներուն չեն կրցած դիմանալ: Որքա՜ն օրինակներ ունինք: Մուհամէտ նոյնը չէ՞. Ապրիլ Պահա նոյն ճամբէն չէ՞րթար: Հնդկաստանի, Ափրիկէի, Եւրոպայի եւ Ամերիկայի մէջ նոր հրապարակ իջնող քրիստոնեաներու մասին չենք լսեր: Սոնոց կեանքը եթէ քննենք, պիտի տեսնենք թէ նախապէս անկեղծօրէն ճշմարտութիւնը փնտռողներ եղած են, սակայն վերջը իրենց ճանչցած գաղափարներու բարձրութիւնը զիրենք զգլխած եւ անպէտ ըրած է, վասն զի ամէն պատիւ

իրենց անձին վերագրելու համաճարակին իրենք ալ զոհ գացած են:

Սատանան մարդս ճիշդ կոկորդէն կը բռնէ խեղդելու համար, Սատու իրեն ըմբռչխնուած այդ բոլոր պատիւներուն ու փառքերուն մէջէն յաղթական դուրս եկաւ. անիկա ինքզինքը խոնարհաբար Յիսուսի աւանակին կը նմանցնէր, որ քնաւ իրաւունք չունէր Անոր տրուելիք պատիւները իրեն կորզելու:

Զուիցերիացի վերապատուելի մը կըսէ.— «Սատու զօրաւոր ապրեցութիւն ընելու չձգտիր, հապա Յիսուսի զօրաւոր սիրոյն պարզ վկայ մը միայն ըլլալ կ'ուզէ»:

«Ես յաճախ կ'ըսեմ իմ ունկընդիրներուս» կը բացատրէ Սատու, «Թէ ես չեկայ Եւրոպայի երկիրները աւետարանելու կամ հոն քարոզելու, այլ իմ պարզ վկայութիւնս տալու Անոր անհուն սիրոյն»:

Ես միայն սկսնակ մըն եմ, մանուկ մը, որ իր հոգեւոր մօրը կուրծքէն կը ծծէ, այս խորհուրդը դիս կ'ոգեւորէ, կը զօրացնէ . . . այս պատճառաւ իմ երկրիս մէջ ալ ինքզինքս Սվամի (Տէր) կոչել չեմ տար, եւելի կը նախընտրեմ Սատու կոչուիլ, անուանում մը որ միայն բարեպաշտ ըսել է:

Քրիստոնեաներ շատ զգոյշ ըլլալու են այս կէտերու մասին.

Պօղոս առաքեալ կ'ըսէ, «Ամէնը իրենցը կը փնտռեն ու չէ թէ Յիսուս Քրիստոսինը (Փիլ. Բ. 21). ու եթէ Պօղոս առաքեալ ալ, «Խաչեալ Քրիստոսէն» զատ ուրիշ բան գիտնալ ուզէր մեր մէջ, անոր ալ չպիտի լսէինք: Պօղոս առաքեալ դարձեալ կըսէ. «Թէ որ մէկը Տէր Յիսուս Քրիս-

տուը չը սիրեր, նզովեալ ըլլայ, երբ Տէրը դայ. (Ա. Կորնթ. ԺԶ. 22)։

Բայց եւ՛ էն մենք կամ երկինքէն հրեշտակ մը դայ, աւետարանէ ձեզի անկէ ուրիշ՝ զոր մենք աւետարանեցինք ձեզի, նզովեալ ըլլայ։

Ինչպէս առաջ ըսինք, հիմա ալ նորէն կ՛ըսեմ. եթէ մէկը ձեր ընդունածէն ուրիշ աւետարան քարոզելու ըլլայ ձեզի, նզովեալ ըլլայ։ Քանզի հիմա մարդո՞ւկ կը հաճեցնեմ թէ զԱստուած. կամ մարդո՞ց հաճելի ըլլալ կը փնտռեմ։ քանզի եթէ ես տակաւին մարդոց հաճելի ըլլայի, ալ Քրիստոսի ծառայ չէի ըլլար։ (Գալ. Ա. 8-10)։

Սատու որքան ինքնամփոփ եւ անտարբեր էր ըմբռշխնուած յարգանքներու հանդէպ, նոյնքան պարզ եւ կտրուկ կերպով արտայայտուեցաւ աբեւմուտքի ազդեցուն քրիստոնէութենէ պաղած ըլլալուն ընդդէմ։ Նա սուր բառերով խարազանեց աբեւմուտքի կրօնական անտարբերութիւնն ու դրամասիրութիւնը եւ հաճոյասիրութիւնը։

Զուիցերիոյ մէջ օր մը ըսաւ. «Դիտեմ թէ իմ խօսքերս ձեզի հաճելի չպիտի երեւին, սակայն պէտք է ինձ խղճիս հնազանդիլ եւ Տէրոջմէս ընդունած պատգամս ձեզի ըսել»։

Որքան Սատու Եւրոպայի մէջ մնաց իր քարոզները նոյնքան աւելի մարգարէական պատժոյ եւ ապաշխարութեան նկարագիրն ակսան ընդունիլ։

«Ես կը խորհէի թէ քրիստոնեայ կոչուած երկիրներու բնակիչները Աստուածաշունչը կը կարդան եւ հրեշտակներու նման մարդիկ են։ Բայց երբ սոյն երկիրները այցելեցի, իմ սխալած ըլլալս հասկցայ։ Անոնցմէ

շատեր ճերմակ դէմքեր ունին սակայն սեւ սրտեր կը կրեն։ Հեթանոս երկիրներու մէջ տեսայ որ մարդիկ իրենց մեհեանները կը յաճախեն, անոնք աստուածավախ են։ Հոս ամէն տեղ կը տեսնեմ մարդիկ, որոնք հաճոյքը կը փնտռեն։

«Հեթանոս երկիրներու մէջ տեսայ մարդիկ, որոնք տարիներով խաղաղութիւն եւ փրկութիւն փնտռելու ետեւէ էին, սակայն հոս մարդիկ արտաքին բարեկեցութեամբ մը միայն կը բաւականանան»։

«Որովհետեւ քրիստոնեայ կոչուած երկիրներ ընդարձակ առումով հեռացեր Քրիստոսէ կը հեռանան, Անիկա ինքզինքը հեթանոս երկիրներու մէջ յայտնելու կ՛ակսի, հոն ուր զինքը կը պատուեն եւ կը կանչեն։ Տէրը ժօտ է անոնց որ ճշմարտութեամբ զինքը կը խնդրեն»։

Տէրոջը խօսքը անփոփոխ է եւ անպատիր. «Առաջինները վերջին պիտի ըլլան եւ վերջիններն առաջին»։

«Արեւմուտքի մարդիկ քրիստոնէութեան պատճառաւ ընդունած օրհնութիւններն հեռացեր կը կորսնցնեն, վասնզի իրենց յոյսը տեսանելի բաներու վրայ կը դնեն.— հանգստաւէտութեան, դրամի, փառաւորութեան եւ աշխարհային բաներու վրայ։ Դատաստանի օրը ոչ քրիստոնեաներ պակաս ատատկութեամբ պատիժ պիտի կրեն, քանզի Քրիստոսը լսելու պատեհութիւն չունեցան, իսկ քրիստոնեայ երկիրներու բնակիչները սաստիկ պատիժներով պիտի պատժուին, վասնզի Աստուծոյ պատգամը լսած եւ մերժած են»։

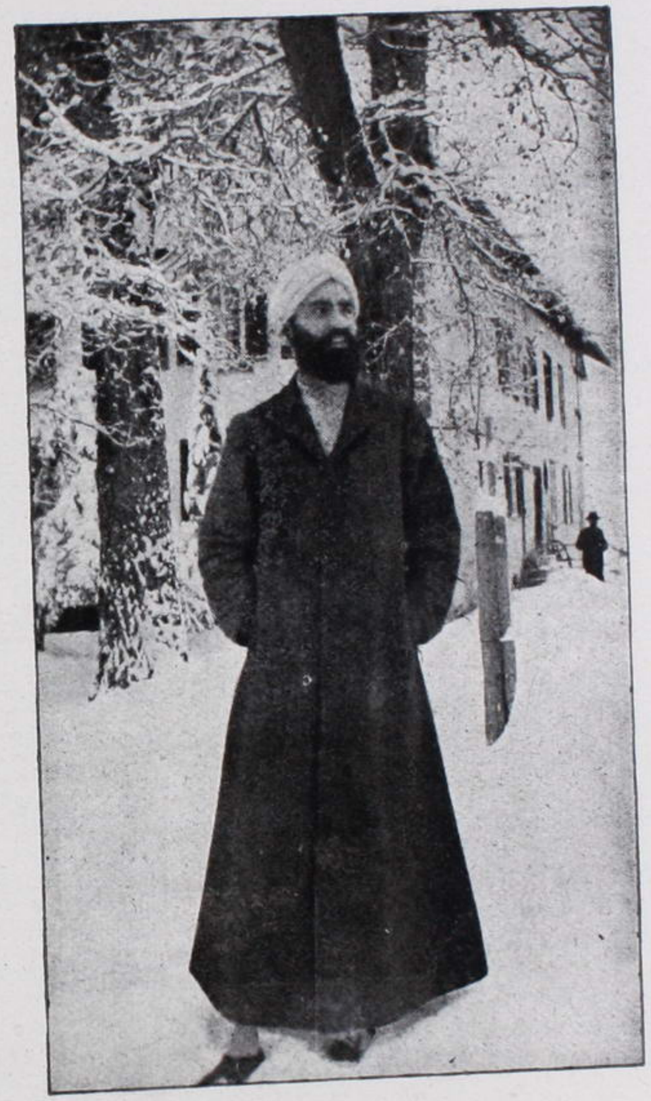
«Ժամանակը ժօտ է երբ մեր Տէրը դարձեալ պիտի դայ իր հրեշտակներով եւ այն ատեն պիտի դառնայ քրիստոնեայ կոչուածներուն եւ պիտի ըսէ. Ես ձեզ չեմ ճանչ-

նար, դուք կը ճանչնայիք իմ անունս, պիտէիք իմ ով ըլլալս, պիտիէք իմ կեանքս եւ գործս, բայց չ'ուզեցիք զիս անձամբ ճանչնալ. Ես ալ ձեզ չեմ ճանչնար» :

«Եթէ դուք զԱյն տեսնէք իր փառքովը, այնատեն պիտի գլխաք որ զԱյն ձեր փրկիչը չ'անուանեցիք եւ Անոր չհաւատացիք իբր ձեր Աստուծոյն, բայց ալ ուշ պիտի ըլլայ» : Դուք զձեզ հաւատացողներու միջոցաւ առաջնորդել տուիք, բանական մարդոցմէ, որոնք կըսեն. Անոր աստուածութեան մի հաւատաք . . . : «Ահա հիմա է պատեհութիւնը: Թերեւս դուք գատաստանի օրը պիտի լսէք հետեւեալ խօսքերը. «Հեթանոս աշխարհէն մարդ մը գրկեցի ձեզի, անիկա իմ մասին վկայութիւն տուաւ իբր կենդանի Աստուծոյ, որովհետեւ իմ զօրութիւնս եւ փառաւորութիւնս վայելած էր, բայց դուք դարձեալ չհաւատացիք» :

«Երբ Տէրը իր փառքովը երկինքի ամպերուն վրայէն գայ, ու երբ մենք Անոր գատաստանի աթոռին առջեւը կայնինք, այնատեն այս կամ այն հաւատոյ վկան ցուցնելով պիտի ըսէ մեզի. «Այս մարդը ինծի համար իր կեանքը տուաւ, այս կինը ինծի համար մինչեւ ի մահ աշխատեցաւ, դուք ի՞նչ ըրիք ինծի համար» : Երբ տեսնենք Սուրբերն ու հաւատքի վկաները Տէրոջը փառքովը, այն ատեն որքա՛ն պիտի ամչնանք մենք, որ Անոր համար բան մը չըրինք : Դեռ ժամանակ կայ մեզի խորհելու եւ ո՛չ միայն խորհելու, այլ գործելու : Հետեւաբար սիրելի բարեկամներս դեռ այսօր գացէք Անոր այգին աշխատելու» :

Սատուի պատրանքը առաջնորդեցին զայն վոխան Աստուծոյ սիրոյն վկայութեան՝ առ աստուածային անյեղլի գատաստանի, վանդի Արեւմուտք իր գաղափարին համաձայն մեծ պատասխանատուութիւն ունէր զորս կատարելու բնաւ չէր Ջանար :

ՍԱՏՈՒ ՋՈՒԻՅԵՐԻՈՅ ՄԷՋ (1922)

Ա.ին վանեմ լրջութիւնը, որ կը հանդիսի Հին Կտակարանի մարգարէութեանց, Յիսուսի եւ Առաքելոց մարգարէական խօսքերուն մէջ, միասին կը սեղմուին Սաուլի պատգամին մէջ, զոր նա զոռալով խօսեցաւ իր երկրորդ անգամուան Եւրոպա գտնուելուն : Ապա թոթափեց փոշին իր ոտքերէն եւ իր հայրենիքը վերադարձաւ, հաստատ որոշումով՝ այլեւս Արեւմուտք չվերադառնալ : «Առաջին եւ վերջին անգամն է որ դիս հոս կը տեսնէք». այսպէս կը խօսէր իր ունկընդիրներուն : Անիկա հասկցաւ թէ Արեւմուտքցին ընդհանրապէս զրամապաշտութեան եւ հաճոյքի մէջ ընկղմած կը մերժէ իր Տէրը : Գնաց դէպի Արեւելք, վասնզի այն զգացումն ունէր թէ Արեւելքցին կրկութիւնը փնտռելու անկեղծ դիտաւորութիւնն ունի : Չոն ո՛չ միայն գործելու դաշտ մը գինքը կը գաշէր, հապա հաւատոյ վկայութեան, մարտիրոսութեան թագն ալ, որու այնքան անձկութեամբ կը բաղձար : Զուիցերիոյ մէջ բանախօսութեան մը պահուն խօսեցաւ. «Ա.ին գաղափարը է օր մը Թիպէթի մէջ պիտի մարտիրոսուիմ ինձ բնաւ վախ մը չազդեր, այդ օրը ուրախութեամբ պիտի ողջունեմ» : Ա.ին տարի հոն պիտի երթամ ու թերեւս օր մը լսէք թէ Սաուլ եւս մարտիրոսուած է, այն ատեն խորհեցէք թէ Սաուլ մեռած չէ, հապա երկինքը յաւիտեանս ապրելու գացած է, անիկա Քրիստոսի քովն է կատարելութեան կեանքին մէջ» :

ԳԼՈՒԽ Գ.

ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՍԱՏՈՒԿԻՆ

Ա.

ՈՒՐԻՇ ՀԱՒԱՏՈՑ ՎԿԱՆԵՐ

Փարիզի Փանթէոնին մէջ, ուր Ֆրանսայի ամենամեծ անձնաւորութիւններուն աճիւնները կը հանդչին, իր պարզութիւնով հիանալի տեղ մը կայ, Իկնօթիս (անծանօթներուն) վերտառութեամբ։

Քրիստոնեաներս ճիշդ ասոր նման յիշատակարան մը կանգնելու ենք մեր սրտերուն մէջ։ Այս գաղափարը ակամայ միտքս շօշափեց երբ Սատուի մարտիրոսական ճամբաներուն կը հետեւէի ընթերցումով։ Եթէ մենք հայերս մեր դժուար ու անել վայրկեաններուն այդպիսի յիշատակարաններու առջեւ կայնինք, այն ատեն այդ բոլոր ցաւերն ու տառապանքները, դժուարութիւնները աւելի կը թեթեւնան եւ անհասկնալի ալ չեն դառնար։

Թիպէթի մարտիրոսներէն մին էր պատանի Քաթըը Սինկի, որու անունը եւ դիւցազնական հաւատքը աշխարհի անծանօթ պիտի մնային, եթէ Սունտար Սինկհ Չինկիամ չի մեռնէր։ Այս պատանին ալ Սունտար Սինկհի նման Փաթիալայի նահանգին բարձր դասու ընտանիքէ մը

կը սեռէր։ Հոդատէր եւ աղդեցիկ ընտանիքի մը միակ զաւակն ու ժառանգն ըլլալով իր պարագաներուն (աղգականներուն) բոլոր յոյսն ու ակնկալութիւնն էր։ Ամէն պերճանքով անած պատանին արտաքնապէս խնամոտ կրթութիւն մը ընդունած էր։ Իր ապագայ բարձր պաշտօնին համար հարկ եղած բոլոր խնամքները տարուած էին։ Միայն կրօնական հարցերու մէջ առաջնորդուելու չէր այն, մինչդեռ պատանին հետաքրքրող ամենամեծ նիւթը կրօնքն էր. Երբ սա քրիստոնեաներու հետ յարաբերութեան մտաւ, տեսաւ թէ իր միտքը գրաղեցնող բոլոր հարցերուն միակ պատասխան տուողը Յիսուս Քրիստոս է։ Որքան որ Յիսուսի կեանքին մէջ կը խորասուզէր, այնքան որոշ կը տեսնէր զՅիսուս իբր յաւիտենական լոյս ու ճամբան որ դէպի կեանք կ'առաջնորդէ։ Երբ պատանին յայտարարեց թէ ինք քրիստոնեայ մը պիտի ըլլայ, իր աղգականներուն սարսափը մեծ եղաւ։ Զինքն իր որոշումէնետ կեցնելու համար ամէն միջոց գործածուեցաւ։ Իր մատաղ, ծաղկահասակ խօսեցեալը արցունքով իրմէ խնդրեց որ այդ գաղափարը հետապնդելով իր սիրտը չկոտրէ, վասն զի այս քայլը գիրենք յաւիտենապէս պիտի բաժնէր իրարմէ։ Քարթըրի համար որքան ալ դժուար էր այս կեանքի յոյսն ու անապարտ սէրը լքել, բայց նա Տէրոջը հնազանդեցաւ։

Քիչ վերջը Քարթըր քրիստոնէութեան դարձող շատ մը ուրիշ հնդիկներու բաղդին արժանացաւ, այսինքն դառակարգէ եւ ընտանիքէ դուրս վռնտուեցաւ։

Առանց ոեւէ ապրուստի միջոցի, վասնզի իր հանդերձներն իսկ առած էին իրմէ, մտաւ գիւղացիի մը տունը իբր զործաւոր։ Տաժանակիր աշխատանքով բաւական ժամանակ վերջը հազիւ կրցաւ իր օրապահիկն ու հանդերձի մը համար դրամ վաստկիլ։ Այս գործունէութիւնը ներ-

կար ժամանակ չէր կրնար գոհացնել զինքը, վասնզի ինք Յիսուսի համար կ'ուզէր վկայել։ Իր առաջին գործունէութեան գաշտն ըլլաւ բուն իսկ իր հայրենիքը Փաղեստինա, բայց միշտ մտադիր էր ուրիշ տեղ մը փոխադրուելու։ Վայրենի, աշխարհի առջեւ իր դռները փակող Թիպէթի քաշողական հրապոյրը մեծ էր։

Չինկերու պատմութեան մէջ, անոնք նախկին տաճկաց տարինեռուն կամ դարերուն մասնաւոր արշաւանքներ ունեցած էին դէպի հիւսիս, անկէ եկած յարձակումները ետ վանելու կամ ուրիշներ պատժելու մտադրութեամբ։ Այժմ դարձեալ Չինկ մը կը դիմէր դէպի անհիւրընկալ Հիմալայայի լեռնային ամայութիւնները, առանց դէնքի։ Մարդկային տեսի ոչ քրիստոնէական կամքը՝ աչքի տեղ աչք, ակռայի տեղ ակռայ, չէր հրահրեր իր սիրտը, այլ նոր, հազուագիւտ, սուրբ կրակ մը, որ առելութեան լափլիզող հուրին հետ ոեւէ յարաբերութիւն մը չունէր. իր մէջ գտնուող սուրբը միայն կը լուսաւորէր, կը տաքցնէր, եւ իբր ցոլացնող լոյս մը Յիսուսի խօսքէն կը ճառագայթէր. «Սիրեցէք ձեր թշնամիները, բարիք ըրէք ձեզ անիծողներուն եւ ձեզ հալածողներուն»։

Առանց այս առաջնորդող աստղին, պատանին շուտով ետ պիտի վերադառնար, վասնզի Թիպէթի մէջ ոեւէ բարեացակամութիւն կամ հասկացողութիւն չգտաւ. ընդհակառակն թիպէթցիները միշտ կ'աշխատէին զինքը երկրէն դուրս վանել։ Ամէն օր նոր խանդով կ'սկսէր իր գործունէութեան — կորսուած մը ազատելու։

Ինչ որ նախապէս կրնար դուշակուիլ, քիչ օրեր վերջը տեղի ունեցաւ։ Իր հաւատոյ ճամբան ուրիշներու նման, իրեն ալ մահուան ուղի եղաւ։

Բարթըր ձերբակալուեցաւ, Չինկհամի Լամային առջեւ բերուեցաւ սա ամբաստանութիւնով թէ նա առանց արտօնաթղթերու երկրի սահմանէն ներս մտած էր, ի. Նոր կրօնք մը կը քարոզէր։ Դատապարտեալը քաջաբար ամբաստանութեան ճշդութիւնը հաստատեց։ Այս կերպով ան իր մահուան դատապարտութեան վճիռը անձամբ արձակած էր։ Առանց ոեւէ անախորժ շարժում մը ցուցնելու, լսեց իր մահուան վճիռը ու հաստատ քայլերով բարապաններուն յանձնուած յառաջացաւ դէպի կառափնաքը։ Արհամարհող եւ քամահրող ժողովուրդին կը պոռար բարձրաձայն. «Դուք ուրախ էք որ ես մահուան դատապարտուեցայ, բայց գիտցէք թէ օր մը պիտի գայ որ դուք յաւիտենական մահուան պիտի դատապարտուիք, եթէ Յիսուս Քրիստոսի չհաւատաք եւ Անոր չդառնաք»։ Անիկա յորդորեց դանդաղ թոյլ տալ աստուածային հայրական սիրոյ մեծ Աւետիսը ազատ քարոզելու։ Այս խօսքերը թէեւ ընդհանուր ժողովուրդը անտարբեր թողուցին, բայց Լամայի առաջին քարտուղարին կողմէ տաք ընդունելութիւն գտան։ Պատանիին հաւատոյ քաջութիւնն ու հաստատակամութիւնը մեծ ազդեցութիւն ըրած էր անոր վրայ։ Քրիստոսի գինուորը դիտելով՝ նա անձանօթ զգացումներ մը կը համակուէր։ Իր սիրտը, մինչեւ հիմա կարծր մէկ մը կը համակուէր։ Իր սիրտը, մինչեւ հիմա կարծր թեւթեւով ծրարուած կոկոն մը, արեգակնային տաք եւ թափանցիկ ճառագայթի մը առջեւ ընդարմացած մէկիկ մէկիկ կ'անջատէր զինքը քանտարկող այդ թերթիկները եւ ազատօրէն բացուելու փորձեր կ'ընէր։

Երբ անոնք կառափնաատունը եկան, Բարթըրի բոլոր հանդերձները հանեցին իր վրայէն ու նոր մորթուած եղան մը մորթին մէջ կարելով զինքը, կիպիչ արեւին առջեւը տեղաւորեցին։

Ծաղրող հետաքրքիրներու ահագին ամբոխ մը կ'ապասէր քիչ վերջը ծայր տալիք չարչարանքներուն ի տես զբօսնելու եւ անկէ վերջը երիք օր տեւելիք ահարկու տառապանաց առջեւ ուրախանալու :

Արեւին կիզիչ տաքութենէն, պատապարտեալին վրայ կարուող եղան մորթը չորնալով կամաց կամաց քաշուիլ սկսաւ : Պատանւոյն ոսկորները այդ ահագին ճնշման տակ ճմռւելով գինքը խեղդամահ ընելու կ'ապառնային : Իրիկուան դէմ եւ ամբողջ գիշերը չարչարանաց դաժան մը եղաւ արեւի բացակայութեան պատճառաւ, որպէսզի յաջորդ օրը աւելի սոսկալի կերպով շարունակուէր : Երբ Քարթիը չորրորդ օրը գոց թէ իր վախճանը մօտ է, խնդրեց որ աղ ձեռքը ազատեն : Ո'չ թէ ցաւակցելու գդացումով այլ յաւէտ հետաքրքրութենէ տարուած իր խնդիրքը կատարեցին : Իր Կատակարանը կը մնար գեռ իր քովը : Քարթիը վերջին ոյժերը հաւաքած այդ գրքին առաջին էջին վրայ Ուրտու լեզուով հետեւեալ խօսքերը գրեց,

Տամ իմ Փրկչիս ինչ որ չնարհեց
Կեանքըս համակ եւ ինչքս ամէն
Թող ամէն բան լինի Իրեն :

Անոր հանդէպ երախտիքն իմ
Սրտով ուրախ ինչպէ՛ս յայտնեմ
Ա՛հ, երախտիքս մեծ չընորհքին այն
Որով տուաւ կեանք անսահման :

Մէկ անգամ չէ, նոր ի նորոյ
Խնդրեմ կեանքըս որքան ալ պոյ,
Որ ամէն օր եռանդով նոր
Տրամադրեմ գործին Անոր :

Ձերթ հեթանոս կնոջ այրի
Որ իր մեռած էրկանն ի սէր
Խարոյկին վրայ խիզախ այրի,
Նոյնպէս մեռնիմ վասն Փրկչիս,
Ուրա՛խ, յօժա՛ր, հոգ չէ, ինչպէ՞ս :

Ահկէ քիչ վերջ մահուան մղձաւանջները ծայր տուին, իր մեռնելէն առաջ պատանի մարտիրոսը Աստուծմէ ներողութիւն խնդրեց իր թշնամեաց համար եւ «Տէր Յիսուս քու ձեռքդ կ'աւանդեմ իմ հոգիս» բառերով հոգին աւանդեց : Լամայի քաւուղարը, որ այս բոլոր դէպքերուն ուշի ուշով հետեւած էր, պատանին մահուանէն վերջը նոր կատակարանը վերցուց ու իր գրպանը դրաւ : Լոին ուսումնասիրութեան ժամեր, պաշտօնէին սիրտը հաւաքել նոր լոյսին համար բուժարանի մը վերածեցին : Քիչ վերջը իր ամբողջ էութիւնը ներքին երանաւէտ վստահութեամբ համակուած գտաւ, այնպէս որ ժամանակ մը վերջը քաջութիւնն ունեցաւ իր մեծաւորին գալով իր քրիստոնէութեան գարձը յայտարարել : Լամա պաշտօնէին գաւանանքը լսելով անոր Քարթիը Սինկհի մահով եւ աւելի խիստ տեսակէն՝ մեռնելու վճիռը արձակեց : Խուժանը վայրենաբար յարձակեցաւ գատապարտեալին վրայ, եւ սկսաւ չուաններով փողոցներէն քաշկռտել ու ձաղկել, այնպէս որ երբ քաղաքէն դուրս հանած էին զայն, այլեւս իսկական մահուան գատապարտութեան հարկ տեսնուած չէր : Հոն, մեծ աղբանոցին վրայ նետելով եա վերադարձան : Բայց մարդը տակաւին մեռած չէր : Գիշերուան զով պահուն յուշակերով մարթին մէջէն քաշկռտեց ինքզինքը դէպի տուն, եւ հոն իրեններէն մեծ հոգածութեամբ խնամուելով օրին մէկը գարձեալ երեւցաւ իր քաղաքացիներուն :

Պաշտօնէին վերատին երեւումը այնքան սաբռատփ ազդեց ժողովուրդին, որ խորհեցան ոդի մը տեսնել : Ամէնքն ալ կը հաւատային թէ այս դատապարտեալը գերբնական ոյժի մը ազդեցութեան տակ կը գտնուի, այնպէս որ զինքը բոլորովին ազատ թողուցին ու նորահաւատը այլեւս իրեն առջեւ պատեհութիւն ունեցաւ ամենայն ազատութեամբ իր նոր հաւատքին համար վկայելու :

Ահա Քարթըր Սինկհի մարտիրոսութիւնը ու նոյն թիպէթցիին վկայութիւնը Սունտար Սինկհի համար արդէն ճամբան նախապատրաստած էին, այնպէս որ վերջինս յարդալիր ընդունելութիւն գտաւ Զինկհամի մէջ :

Թիպէթի պաշտօնեային եւ Սունտարի մէջ ամենաստեր բարեկամական կապ մը գոյացաւ : Ինքը վերադարձին պաշտօնեային ընդունեց Քարթըր Սինկհի նոր կտակարանը իբր վերջին յիշատակ այդ հաւատոյ ախոյեանէն : Քարթըրի հայրը Հայրամ Սինկհ տակաւին կ'ապրէր, երբ ան Սունտարէն նոր կտակարանը առաւ եւ լսեց իր քաջ որդւոյն հաւատքին ու Փրկչին սիրոյն մեռած ըլլալուն լուրը, արտասուալից աչքերով եւ դողդոջուն ձայնով մը այդ երկար ատենէ ի վեր լռակեաց ու ինքն իր մէջ ամփոփուած ծերունին բացագանչեց. «Ես ալ կը հաւատամ Անոր : Փառք անոր Սուրբ անուան» :

Քարթըր Սինկհ Թիպէթի միակ մարտիրոսը չէր, որքան որ ներքաները կը մտնէր Սունտար, այնքան նոր լուսաւիւռ մարտիրոսներու արեան շաղաւիղներ կը նշմարէր :

Այսպէս օրինակի համար նա լսեց իսլամ Աֆղանի մը Ապտուլ Քէրիմի մասին : Ապտուլ Քերիմ ու ժամ ընթացքով քրիստոնէութեան հանդէպ թշնամական դիրք

բռնող երիտասարդ մըն էր. ժամանակ մը եկաւ երբ սա ո՛չ թէ ականջի լուրով այլ անձնական յարաբերութեամբ քրիստոնէութիւնը ճանչցաւ, ու շատերու անհաւատալի մէկ քայլն առաւ — քրիստոնեայ եղաւ : Իր սրտի հուրն ու մարմաջը, որ նախապէս իր կիրքերուն կը վերաբերէին, այժմ իր նոր Փրկիչին տրամադրութեան յանձնուեցան : Ապտուլ ձախեց իր բոլոր ունեցածը եւ սկսաւ քարոզել :

Մուլվի մը — Հաճի — որ իսլամական կրօնական պաղափարներու համեմատ ամենաբարձր աստիճանին հասած էր, իր դուստրը անոր կին ըլլալու առաջարկեց, եթէ նա քրիստոնէութեան հրաժեշտ տալու խոստանար : Ապտուլ Քէրիմ պատասխանեց թէ ինք Աստուծմէ զատ ուրիշ մէկու մը չի վերաբերիր եւ թէ Անոր տուած խաղաղութիւնը աշխարհ ո՛չ կրնար տալ իրեն, ո՛չ ալ իր մէջ գտնուածը ետ առնել :

Անոր վրայ բռնութեամբ բանտարկուեցաւ :

Հաճիին խնդիրքը դրժելով անոր աղջիկը մերժելու արարքը իր յանցանքը աւելի ծանրացուցած էր : Դատախազները իր քիթը ծակելով կապ մը անցուցին եւ զայն փողոցէ փողոց պտտցուցին : Երբ երկրորդ անգամ եղած հարցման — թէ կուզէ՞ր քրիստոնէութենէն հրաժարիլ — ժխտական պատասխան տուաւ, ձեռքերը կտրեցին : Երրորդ անգամ եղաւ նոյն հարցումը, որուն դարձեալ ո՛չ պատասխանը եկաւ քաջ վկային բերանէն : Անոր վրայ քամնելի ֆալախա մը քաշելով կը ձգկէին զայն ըսելով. «Կանչէ Յիսուսը, ո՞ւր է Ան, թող զայ եւ օգնէ քեզի» : Արիւնաթաթախ Աֆղանը բացագանչեց. «Անիկա ամէն առենուան նման իմ քովս է, բայց վա՛յ ձեզի երբ աչք չ'ունիք ու չէք տեսներ, սրտեր չ'ունիք զայն ընդունելու» :

Ապտուլ Քէրիմ իր դատախազներուն համար Աստուծմէ ներում խնդրեց :

Խուժանը ալ աւելի կատղած այս յայտարարութեանն ու աղօթքին վրայ, վիզէն չուան մը կապելով արդէն մահանալու մօտ մարմինը քաղաքէն դուրսի աղբանոցը քաշեցին :

Նոյն բաղդին արժանացաւ նաեւ ուրիշ Աֆղան մը, Կիւլպար Շահ անունով որ քրիստոնէութիւնը ընդունած էր :

Սունտար Սինկհի միսիոնարական ճամբորդութիւնը կը նմանէր օրերով կիզիչ եւ անջուր անապատներէն անցնող կարաւանի մը, որ վերջապէս ովասիսի մը առջեւ կանգ կ'առնէր, դարձեալ քալելերուելու ընդդէմ հեթանոսական ամայութեան ու անապատական տօթի :

Մենք ընդհանրապէս ենթակայ ենք հին ժամանակի մէջ ապրող մարտիրոսները փնտռելու, ու կը գտնենք զանոնք, ո՛չ թէ իրենց չարչարանաց իրականութեանը մէջ, հապա այլակերպեալ վերի աշխարհի մէջ եւ մարտիրոսական փայլուն թագին տիրացած : Մանկութենէ ի վեր վարժուած Յիսուս Քրիստոսի չարչարանքներուն պատմութեան որքա՛նը միայն կրնանք հասկնալ այն ահարկու ողբերգութիւնը, որու մէջէն Տէրը անցաւ :

Արեամբ վկաներու դարը տակաւին անցած չէ : Ասիկա թերեւս ընթերցողներէն ոմանք իրենց անձովը կրնան հաստատել : Փա՛ռք Քրիստոսի :

Բ.

ՀԱԻԱՏՈՅ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆԵՐ

Յիսուսի Աստուածութեան եւ Անոր փրկագործութեան ոյժին ինչպէ՞ս կրնամ հաւատալ, հարցուց իրեն խորամանկ բաջալկոտ մը, քանի որ Աստուած ամէն տեղ է, ինչպէ՞ս կրնայ մէկ մարդու մը մէջ ըլլալ, ու ինչպէ՞ս կրնայ այդ մարդը գիս նոր կեանքի մը առաջնորդել :

Գիտե՞ս, կը պատասխանէ Սատու, թէ ձեր քաղաքը գալու համար գետի մը վրայէն անցնելու էի, գիտե՞ս թէ ինչպէս անցայ. մակոյկ մը կար որ օդով լեցուած այծի մորթերէ կազմուած էր, այդ այծի մորթը որ մեր շնչած օդէն զատ բան մը չ'պարունակեր, գիս հոս բերաւ : Որովհետեւ այդ այծի մորթերը օդ եւ միայն օդ կը պարունակէին, կրնային գիս գետին անդիի եզերքը բերել : Այսպէս է նաեւ Յիսուսի կեանքը : Որովհետեւ Աստուածային կեանք ունի իր մէջ, ատոր համար կրնայ մեզ նոր կեանքի առաջնորդել :

*

Նոր մա՞րդ մ'ըլլալու եմ ես, օտար էութի՞ւն մը իմ մէջս մտնելու է, եւ նոր կա՞զմ մը տալու է ինձ. միթէ կարելի՞ է աս : Սա ո՛չ երեւակայել ո՛չ ալ ենթադրել կարելի է :

Արդեօք հեղ մը երկաթագործի խանութին առջեւ կեցա՞ր, կը պատասխանէ Սատու :

— Այո՛ :

— Հոն տեսար թէ երկաթագործը երկաթը կրակին վրայ կը բռնէր, զարձնելու համար : Տեսար թէ որքան որ երկաթը աւելի մնաց հնոցին մէջ, այնքան աւելի կարմրեցաւ, մինչեւ որ կրակ զարձաւ. երկաթը կրակին մէջ եւ կրակը երկաթին մէջ, թէեւ երկաթը երկաթ է կրակն ալ կրակ : Այսպէս երբ մենք Քրիստոսի աղեցութեան յանձնենք ինքզինքնիս, մեր անձնականութիւնն ու անձնական յատկութիւնները կը պահենք, բայց երկնաւոր Հայրը Իր միջոցաւ եւ Իր մէջ կը զարբնէ զմեզ Իր որոշած գործին համար :

Այսու հանդերձ տակաւին չես հասկնար թէ Սուրբ Հոգին ինչպէ՞ս կրնայ զմեզ լեցնել :

Բայց գիտես թէ արտաքնապէս ապրելու համար մեզմէ օտար տարր մը մեր մէջ քաշելու ենք — օդը, եւ գիտենք ալ թէ մենք օդ չենք : Այսպէս մենք աղօթքով Ս. Հոգին, Աստուծոյ Հոգին կը ներշնչենք, այսու հանդերձ ոչ հոգի ենք ոչ ալ Աստուած :

Ամէն բանով քրիստոնէութեան ճշմարտութիւնը չեմ կրնար քեզի ապացուցանել, պէտք է մարդ փորձառաբար ապրի : Ինչ որ մարդ տեսած չէ եւ իր փորձառութեան տակ ինկած չէ, չկրնար անոր հաւատալ : Ես ամէն չանք ի զուր դրի Հնդկաստանցիի մը հասկցնելու թէ Թիպէթի մէջ մարդիկ սառած ջրին վրայէն կը քալեն, մարդը չկրցաւ հաւատալ ինձ : Եթէ ինք տեսած ըլլար սառը, այն ատեն դժուար չէր ըլլար հաւատալ :

Այսպէս ալ մարդիկ, որոնք Քրիստոսի սէրն ու խաղաղութիւնը, խնդութիւնը վայելած չեն, չեն կրնար հաւատալ Անոր, վասնզի այդ ոյժերը իրեն բոլորովին անծանօթ են :

Սա որոշ է թէ երբ Յիսուս մեր մէջ ապրի, այն ատեն երանելի ենք, Դրախտի մէջ ենք : Այս բանը ինձ մանաւոր իրողութիւն մը եղաւ, երբ ես բարձր լեռան մը վրայ ելած փոթորիկը կը դիտէի. փոթորիկը իմ դտնուած տեղէս աւելի ցածերը տեղի կ'ունենար : Տարերց իրարանցումը իմ ոտքերուս տակ ահարկու էր, նոյնիսկ սարսափը զիս պատել ուզեց, բայց շուտով հանդարտեցայ, վասն զի ես այն վստահութեան մէջ էի թէ, փոթորիկը իմ ոտքերէս աւելի վարերը տեղի կ'ունենար, մինչդեռ ես վտանգէ դուրս կը դտնուէի : Ու երբոր զարհուրելի տեսարանը կը դիտէի, միտքս ինկաւ Յիսուսի խօսքը. «Սատանան տեսայ որ փայլակի պէս երկինքէն կ'իջնէր» : Այս խօսքը այդ ժամուն մէջ ինձ պատուական եղաւ : Երբ մենք Յիսուս Քրիստոսի խօսքերուն միջոցաւ վեր բարձրանանք առ Աստուած, այն ատեն կը տեսնենք թէ խաւարի ոյժերուն բոլոր լեցունութիւնը վար՝ մեր ոտքերէն շատ վար կը մնան, ու մենք վտանգէ զերծ ենք : Առաքեալին խօսքը այն ատեն աւելի լաւ կը հասկցուի երբ կ'ըսէ. «Ո՞ւր է ո՛վ մահ քու խայթոցդ, ո՞ւր է ո՛վ գերեզման քու յաղթութիւնդ» (Ա. Կորն. ԺԵ. 55) : Նոյնպէս Յիսուսի խօսքը «Իմ ձեռքէս մէկը չպիտի յափշտակէ զանոնք» (Յովհ. Ժ. 28): Այսպիսի վայելք մը կարելի չէ՞, չկրնա՞ր դրախտ կոչուիլ:

*

Ուրիշ մը կուգայ եւ կ'ըսէ իրեն «Սատու չեմ կրնար հասկնալ թէ ինչո՞ւ համար աղօթելու ենք, քանի որ Յիսուսի խօսքերը զմեզ մինչեւ զԱստուած կը բարձրացնեն, մինչդեռ դուն, չես դադրիր մեզ ազդարարելէ թէ, «Անդադար աղօթք ըրէք», «Ստէպ աղօթքի կեցէք» :

Սունտար կը պատասխանէ. «Երբ ես անգամ մը

նաւով կը ճամբորդէի, զարմանքով տեսայ որ ատեն ատեն ձուկերը ջուրէն դէպի դուրս կը ցատկէին։ Անմիջապէս հարցուցի քովս գտնուող նաւապետին որ բարեացակամօրէն ինձ պատճառը ցուցնելով ըսաւ որ իրաւ ձուկերը ջուրին մէջ կրնան շնչել, բայց առատ, մաքուր օդ շնչելու համար երբեմն եւ օրուան մէջ յաճախ ջուրէն դուրս ելլելու կը կարօտին։

Ինդիրը նոյնը չէ մեր աղօթքի կեանքին մէջ, մարդուն այժ եւ կարելիութիւն տրուած է, կեանքի խաժամուժին մէջ ապրելու։ Ինչպէս ձուկը յարատեւ մաքուր օդ առնելու շատ պէտք ունի, նոյնպէս ալ մարդկային հոգին աղօթքի պէտք ունի։

Մարդկային հոգին առօրեայ կեանքի յորձանքներէն դուրս ելած, առանձնացած Աստուծոյ բացարձակ ներկայութեան մաքուր օդը շնչելու է յաճախ։ Քանի որ աղօթքի մասին կը խօսինք, քեզի պատմեմ թէ ինչպէս Աստուած աղօթքները կը լսէ։ Երբ ես անգամ մը նաւով կը ճամբորդէի, տեսայ թէ արեւուն տաքութենէն ջուրերը կը շոգիանային, դէպի վեր, հոն կամաց կամաց ամպեր կը ձեւացնէին, քիչ վերջը կ'անձրեւէր։ Անձրեւի կաթիլները իյնալու ժամանակ անոնց համը առի եւ տեսայ որ աղի չեն. հարցուցի անոր պատճառը եւ ինձ ըսուեցաւ թէ, արեւը ծովու աղի ջուրէն միայն մաքուր ջուր կը թորէ։ Ու ահա մէկէն ինձ յայտնի եղաւ թէ ինչպէ՞ս եւ ինչո՞ւ Աստուած մեր երկրաւոր աղօթքները կը լսէ։

Ինչպէս արեւը ծովուն ջուրը թորելով կը քաշէ, նոյնպէս Տէրը մեր ըրած աղօթքները իրենց վրայ գտնուած երկրային փոշիներէն՝ երկրային բանահիւսութիւնէ կը զտէ եւ այնպէս կ'ընդունի։ Երբ որ աղօթէք այն ատեն

Աստուծոյ թագաւորութեան մաքուր մթնոլորտին մէջ կը մտնէք։ Երբ զանազան երկիրներու բնակիչները դիտենք, ինչպէս Հնդիկները, Զինները, Խափչիկները, Ելրոպացիները, այն ատեն պիտի իմանանք թէ մարդկային մորթը միջավայրէն շատ կ'ազդուի։ Մեր հոգին ալ նոյնպէս իր գտնուած միջավայրէն շատ կ'ազդուի, երբ կ'աղօթենք, երկինքի միջավայրին մէջ կը գտնուի նա, Աստուծոյ արբացուցիչ ազդեցութեան տակ։

Գ.

ԿԵԱՆՔԻ ՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Սունտար Սինկհ չանաց ոչ միայն մարդուն ու երկնաւոր հօրը մէջ եղած յարաբերութիւնը ճշդելու օգնել, այլ նաեւ մարդուն ու այս աշխարհի բաներուն միջեւ։

«Օր մը գեղեցիկ մարգագետնի մը մէջ ընկողմանած, ծաղիկներու ու բնութեան գեղեցկութիւնը դիտելէն չէի կրնար յագենալ։ Ու ահա մարդ մը եկաւ իմ քովս եւ աղաղակեց բարձր ձայնով, ո՛վ մարդ փախիր այդ տեղէն, որովհետեւ շատերը այդ տեղ մեռած մնացած են։ Ինչո՞ւ։ Այն ծաղիկները թունաւո՞ր են։ Ո՛չ թունաւոր չեն, բայց իրենց գեղեցկութեամբը վտանգաւոր են, վասն զի մարդ դիտելով դիտելով անոնց գեղեցկութեան մէջ աւելի կը խորասուզուի ու կը մոռնայ անօթութիւնն ու ծարաւը լեցնելով իր սիրտն ու միտքը այդ ծաղիկներու հմայքով, մինչեւ որ վերջապէս անոյշ քունի եւ կամազուրկ վիճակի մը մէջ, թմրած մահուան դատապարտուի»։

Աշխարհային բարիքներն ալ այսպէս չե՞ն : Անոնք թունաւոր չեն, բայց որքա՜ն մարդիկ անոնց պեղեցկութեան ու փառքին մէջ, իրենց հոգւոյ ծարաւն ու անօթութիւնը կը մոռնան : Բայց երբ մենք աղօթքով արթուն ըլլանք ու բաները զանազանելու մեր կարողութեան ոյժ տանք, այն ատեն իրերը մեզի վնաս մը չեն հասցներ, ու Տուողէն աւելի արժէք չենք տար անոր :

Աշխարհային բաներուն միջուկը փնտռել կը նմանի պզտիկ տղոց կծու սոխի մը ճերմակ տերեւները մէկիկ մէկիկ վերցնելով կորիզը փնտռել, սոխին մէջ ուրիշ բան չկայ եթէ ոչ միայն կծուութիւն :

*

«Երբ մենք ուրիշներու օգնենք, մեր յառաջացմանը չե՞ն վնասեր» :

Այս հարցումը բնականէն անձնասէր շատ մը մարդիկ զբաղեցուցած է, որոնց Սունտար հետեւեալ պատասխանը կուտայ :

«Հիւսիսային Հնդկաստանի սառնային լեռնակողմերը ճամբորդները չ'սառելու համար հետեւեալ պատրաստութիւնը կը տեսնեն : Առնք պզտիկ եւ նպատակայարմար տուփեր կ'առնեն, ածուխի կրակ կը շարեն անոնց մէջ, յետոյ գոցելով զանոնք լաւ մը կը կապեն չուանով եւ կտաւով ալ լաւ մը կը փաթթեն եւ իրենց անութին տակ առած ճամբայ կ'ելլեն :

Օր մը երեք ճամբորդներ նոյն պատրաստութիւնով ճամբայ ելած էին Հնդկաստանի Ամարնաթ Ս. քաղաքը երթալու : Անոնք երկար ճամբորդութենէ մը յետոյ բաւական յոգնած տեղ մը իջան հանգչելու, ուր անոնք ուրիշ

երեք ճամբորդներ գտան, առանց կրակի նախապատրաստութեան, որոնք սառելու վտանգին մէջ կը գտնուէին : Առաջիններէն մին, անմիջապէս բացաւ իր կրակը ու հոն մեծ կրակ մը ընելով բոլորն ալ տաքցուց եւ այսպէս ճամբայ ինկան միասին, որովհետեւ միեւնոյն ուխտապնացութեան նպատակն ունէին բոլորն ալ. ճամբան երկար էր ու դժուարել, մութը կոխեց, այլեւս առջեւնին տեսնել անկարելի էր, ճրագ ալ չունէին : Ու ահա երկրորդը իր կրակն հանելով մայրի կտոր մը վառեց անով, եւ շարունակաբար ամէնն ալ մէյ մէկ կտոր վառելով, իրենց ճամբան լուսաւորած յառաջ կ'երթային : Երրորդը սկսաւ իր ճամբորդ բարեկամներուն այս արարքը ծաղրել ըսելով. «Դուք ի՛նչ լիմար մարդիք էիք, որ ուրիշներուն համար այդ ծառայութիւնը ըրիք, առանց վերջը խորհելու» : «Այժմ ցուցուր մեզի թէ որքա՜ն զօրաւոր է քու կրակդ» ըսաւ անոնցմէ մին, ու երբ տուփը բացուեցաւ կրակը շիջած էր : Ածուխէն ելած ածխածինն զայն դարձեալ մարած էր, միայն վերջին կայծ մը տակաւին կը պլպլար :

Առաջինը իր կրակով մեծ կրակ մը շինեց եւ տաքցուց ուրիշները :

Երկրորդը, լուսաւորեց ուրիշները, երրորդը ուզեց իր կրակը աւելի վտանգաւոր ժամանակներու համար խնայել, մինչդեռ իրեն օգուտ մը չբերաւ :

Մենք բոլորս ալ վերի Ամարնաթ Ս. քաղաքը ճամբորդող ուխտաւորներ ենք : Բոլոր Ս. Հոգւոյն կրակը ընդունողներ պէտք է որ իրենց ուխտապնաց ընկերներուն լոյս ու տաքութիւն բաշխեն, վասն զի ուրիշները հարբուտացնելով մարդիկ չեն աղքատանար» :

Դ.

ԿՐՕՆՆԵՐՈՒ ՏԱՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Բոլոր կրօնները վարդապետութիւնը նոյնը չէ՞, քանի որ ամէնքն ալ բարին կը քարոզեն: Այո՛, բայց եւ այնպէս զարձեալ մեծ տարբերութիւններ կան անոնց մէջ եւ: Ոչ քրիստոնէական կրօնները կ'ըսեն, «Կրցածիդ չափ բարիք ըրէ եւ վերջապէս բարի պիտի ըլլաս»: Քրիստոնէութիւնը սակայն ատոր հակառակը կը սորվեցնէ. «Բարի եղիր, ու բարին պիտի կրնաս գործադրել, վասնզի բարի բանը բարի սրտէն միայն կը բղխի»: Ուստի նախ սիրտը պէտք է բարի ըլլայ:

Ի՞նչ կ'ըսէք Պուտտայի եւ անոր վարդապետութեանը մասին:

Պուտտա Աստուածկցորդ մը չէ, բարոյախօս մ'է: Իր վարդապետութիւնը Աստուծոյ մասին բոլորովին լռութեամբ կ'անցնի: Այս զարմանալի մարդուն քարոզներու կորիզը նիրվանան - փափաքներու մարումը կը կազմէ: Եթէ ծարաւին յաղթելու դեղը պառկիլն ըլլայ, նոյն համեմատութեամբ պիտի ըլլար փափաքներու մարումը իբր դեղ փրկութեան: Նպատակը փափաքներու իրական յագեցումն ըլլալու է, ինչպէս որ ջուրը ծարաւին իսկական յաղթողը: (Յովհ. Դ. 14-15):

Յիսուս Քրիստոս թուաբանական մէկ (1) թիւին կը նմանի: Եթէ այս 1ին աջ կողմը զէրօներ շարենք. այն իւրաքանչիւր զէրոյով թիւը կը տասնապատկուի: Զէրօնե-

րը ոեւէ արժէք մը չեն ունենար, եթէ 1ին ձախ կողմը դրուած ըլլան:

Քրիստոս 1 թիւն է. աշխարհ անոր ձախ կողմը, իսկ երկինք աջ կողմը կը կենայ: Անոնք որ իրենց վստահութիւնը դրամի ու աշխարհի վրայ կը դնեն, անարժէք զէրօներ են մեր Տէրոջը ձախ կողմը: Իր աջ կողմը, ուր որ ինքը ամենէն գլուխը կը կենայ, ահա հոն կայ կեանք եւ ալ աւելի կեանք:

*
* *

Եթէ մենք բոլորովին յանձնուինք եւ իր հոգին մեր մէջ ներգործէ, այն ատեն միայն կրնայ Աստուած զմեզ իբր գործիքներ գործածել: Յուսահատութեան ժամեր բնականաբար անպակաս կ'ըլլան. ես ալ իմ ունկնդիրներուս անտարբերութեան եւ թշնամական զգացմանց պատճառաւ յուսահատութեան մէջ ինկած եմ: Եթէ սրտերը փողոցնեբու մեծ դրանց նման գոցուած ըլլան, դարձեալ մեր պարտականութիւնն է Յիսուսի համար վկայել, վասնզի մեր տկարութեանց մէջէն ալ Աստուծոյ հոգին կը ներգործէ, ու իր լոյսը մեր մարդկային անկատարութենէն ալ կ'արտացոլայ:

Լուսաւորենք իր տուած լուսովը, վասնզի Ինք ճըշմարիտ լոյսն է: Անիկա մեր սխալները պիտի շտկէ եւ զմեզ կատարեալ ընէ: Մեր պարտականութիւնն է լոյս սփռել:

Կայծոռիկը պզտիկ միջատ մը որդ մըն է, բայց եւ այնպէս իր տկար լոյսը տեսնողին սիրտը՝ կ'ուրախանցէ եւ կը հրճուեցնէ:

*
* *

Եւրոպացի մը իր հաւատոյ դժուարութիւնները կը պատմէ իրեն։ Գիտական տարակոյսներու հետ անոնք նաեւ զուտ կեանքի փորձառութիւններէ կը բաղկանային։ Ա՛յս կասկածները գինքը ազատ ձգած չէին։

«Նայէ սիրելի բարեկամ» կը պատասխանէ Սուն-տար, «Մէկը որ իր կասկածներուն վրայ կը դանդաղի, ու կ'ըսէ թէ հաւատքը պակաս է, կը նմանի այն հնդիկին, որու հանդիպեցայ անգամ մը բարեկամիս հետ։ Մարդուն թեւը կոտրած էր. այդ վիշտերէն խարազանուած նա կ'աղաղակէր. «Իմ ցաւերս առէք, իմ ցաւերուս դարման ըրէք»։

Իմ բժիշկ բարեկամս ըսաւ անոր. «Ձեր ցաւերը առնելէ առաջ պէտք է այդ ոսկորները իրենց տեղը դնել ու յետոյ կապել»։ Նոյնպէս է կասկածոտ ու անհաւատ մարդուն վիճակը։ Նա կ'աղաղակէ, կը գոչէ. «Ո՛հ, վերցուցէք ինձմէ իմ կասկածներս, անհաւատութիւնս»։ Նախ պէտք է իր կեանքը Աստուծոյ հետ յարաբերութեան մէջ մտնէ, ապա իր կասկածները պիտի փարատին»։

ԳԼՈՒԽ Դ.

ՍԱՏՈՒԻ ՆԵՐՔԻՆ ՄԱՐԴԸ

Գրեթէ անհաւատալի է մեզի հին քրիստոնեանե-րուս համար, երբ կը քննենք Սատուի ներքին վիճակը եւ կը տեսնենք որ անիկա հաստատուած է անշարժ վեմին վրայ, նման անսասան անառիկ բերդի մը։

Իր ամբողջ հաւատքին, քարոզչութեան, վարքին, գործունէութեան գլխաւորն է Յիսուս Քրիստոսը. այս գե-րագանց գիտութեանը համար ինքզինքը ամէն բանէ զրկեց եւ ապտեղութիւն սեպեց Քրիստոսը շահելու, Անոր մէջ գտնուելու, չէ թէ իր արդարութիւնը ունենալու, որ է օրէնքէն, հապա Քրիստոսի հաւատքովը եղած արդարու-թիւնը, որ Աստուծմէ է հաւատքով։

Սատու հաւատքի մարդն է, աղօթքի մարդն է։ Աղօթքը այն աշխարհն է որուն մէջ նա կ'ապրի ու կը շարժի, այն չինչ ակն է, որմէ կը ըղխի իր բարեպաշտ կեանքը, իր բուռն ներքին սէրը առ Քրիստոս, իր պատ-րաստակամութիւնը ամէն զոհողութեան եւ իր առաքելա-կան նախանձը։

«Ամէն ինչ որ գտայ, աղօթքի միջոցաւ էր։ Ամէն առտու ժամեր կ'անցնէ առանձնական աղօթքներու, խոր-

հրդաժուխեան եւ Ս. Գրքի ընթերցմամբ ։ Հիմալայայի մէջ լեռներու բարձունքները յաճախ օրերով կ'առանձնանայ իր երկնաւոր Փրկչին երկրային օրինակին հետեւելով ։ Աղօթք, աղօթք եւ դարձեալ աղօթք է Սունտար Սինկհի օրական նշանաբանը ։ Աղօթքը մեր ներքին կեանքին ամենահարկաւոր բանն է ։

«Աղօթքը մեր հոգիին շնչառութիւնն է Աստուծոյ հոգիին մէջ, Աստուծոյ հոգին մեր հոգիներուն սրտերուն մէջ կը փչէ իր շունչը, որպէսզի կենդանի ըլլանք ։ Ո՛վ որ շնչելէ կը դադրի, հոգեւոր մահուան մէկ զաւակն է» ։

Առանց աղօթքի կարելի չէ աստուածային գերբնական պարգեւներն ընդունիլ ։ Հոգեւոր բաներ ընդունելու համար բաց սիրտ ունենալ պէտք է եւ սիրտը կը բացուի միայն աղօթքով ։ Աղօթքի միջոցաւ Աստու շատ բաներ սորվեցաւ, շատ ճշմարտութիւններ իրեն համար պարզուեցան ։ «Մենք Քրիստոսը կրնանք ճանչնալ Ս. գրքերու մէջ, բայց աւելի լաւ կը ճանչնանք աղօթքի միջոցաւ» ։ Կ'ուզե՞ս գիտնալ թէ ով է Յիսուս, Ս. Գիրքը կարդա. Կ'ուզե՞ս զԱնիկա անձամբ ճանչնալ, աղօթէ՛ ։

«Գացէ՛ք ձեր առանձին սենեակը, հոն առանձնացէք եւ Քրիստոսը կանչեցէք, հոն պիտի լսէք Անոր ձայնը, հոն պիտի երեւի Ան ձեզի» ։

Այսպէս աղօթողը իր սրտին մէջ կ'ընդունի «զօրութիւն, ուրախութիւն եւ խաղաղութիւն» ։ «Աղօթեցի եւ ամէն մտքէ վեր եղող խաղաղութիւնը իմ սիրտս լեցուց» ։

«Աղօթք չէ այն, որ մենք Տէրոջմէն բան մը կը խնդրենք, հապա որ մեր սրտերը Տէրոջը բանանք, Իրեն հետ խօսինք, եւ Իրեն հետ շարունակական յարաբերութեան մէջ ըլլանք» ։ Աղօթել ըսել չէ օրական կեանքի

կարգ մը կարօտները Տէրոջը ներկայացնել, հապա զԱստուած վայելել, Անոր — բոլոր կեանքերու տուողին հանդիպիլ ։

«Աղօթքը խնդրանք մը չէ. հապա Աստուծոյ հետ միացում» ։

«Աղօթքը չանք մը չէ կեանքի համար պէտք եղած բաներու հասնելու, հապա պահանջ մըն է Աստուծոյ, ամէն բարիքներու եւ ամէն կեանքի ծնունդ տուողին հասնելու ։ «Աղօթել ըսել չէ մուրալ, հապա Աստուծոյ մէջ շնչել ու ապրիլ» ։

Աստուծոյ ճշմարիտ զաւակները չէ թէ Իր պարգեւները կը խնդրեն, հապա Իր թեւերուն հովանաւորութեան տակ գալ կ'ուզեն ։

Պզտիկ մանուկ մը յաճախ իր մօրը կերթայ եւ կը կանչէ. «մայրիկ, մայրիկ» ։ Անիկա չէ թէ միշտ բանի մը կը բաղձայ, հապա կ'ուզէ իր մօրը մօտ ըլլալ, անոր ծունկերուն վրայ նստիլ, անոր հետ սենեակէ սենեակ պտտիլ, անոր ներկայութիւնը վայելել, անոր հետ խօսիլ, անոր քաղձր ձայնը լսել ։ Մանկան երջանկութիւնը մօրը սէրն ու հոգատարութիւնը վայելել եւ անոր սիրոյ մօտակայութիւնը զգալն է ։ «Աստուծոյ զաւակներ պարգեւներ փնտռելու ետեւէ չեն, հապա կը փափաքին Անոր ոտքերուն տակ նստելով, Անոր հետ յարաբերիլ» ։

Ո՞վ ունիմ ես երկինքի մէջ, երկրի վրայ ալ Քեզմէ ուրիշը չեմ ուզեր. Սաղմ. ՀԳ. 25 ։

Կան մարդիկ որ կ'աղօթեն իբր թէ անոնք Աստուծոյ ծրագիրը պիտի կրնային փոխել ։ Այս հարցը դիս երկար ատեն զբաղեցուցած է, ու վերջապէս ես անձամբ ընդունած եմ անոր լուծումը ։

Մենք մեր աղօթքովը Տէրոջը ծրագիրները չենք կրնար փոխել, սակայն կրնանք գանոնք մեզի համար ճանչնալ։ Երբ առանձին տեղ մը կ'աղօթենք, Տէրը մեր սրտերուն կը խօսի սրտի լեզուով. հոն կը պարզէ մեր առջեւ այն ծրագիրը որ մեր փրկութեան հետ գործ ունի։ Եթէ Աստուծոյ ծրագիրները ասանկով մեզի յայտնուին, այնատեն չենք ուզեր որ անոնք փոխուին, հապա մենք կը համակերպինք անոնց։ Երբ որ աղօթքով Տէրոջը ծրագիրները ճանչնանք, այնատեն զօրութիւն կ'ընդունինք Իրմէ, Իր ծրագիրներուն համաձայն ապրելու։ Կրնայ ըլլալ որ այդ ծրագիրները մեզի միայն ցաւ, նեղութիւն, տառապանք, հիւանդութիւն բերեն, բայց ամէն բանի մէջ մխիթարուած եւ քաջալերուած կրնանք ըսել. «Քու կամքդ Տէր ըլլայ». Աստուծոյ ծրագիրները մեր եւ մերիններուն բարեկեցութեան համար են միշտ։ Եթէ գանոնք ճանչնանք, ալ դանդաղելու տեղի չենք ունենար, այնատեն ամէն քրիստոնէել եւ Աստուծոյ հանդէպ ամէն կասկած կը ցնդին»։

Աստուի կեանքը իսկական աղօթքի կեանքն է։

Հոս կուզենք երկու աղօթքներ մէջ բերել, ցուցնելու այն մանկական, բայց որդիական վստահութեան բառերն ու արտայայտութիւնները, որոնք աղօթքի հոգիով արուիող իր սրտէն կը բղխին։

Այս աղօթքներէն առաջինը մնացած է այն վայրկեանէն, երբ որ նա աստանային յաղթեց եւ իր Տէրը տեսաւ. (տես 81րդ. էջ)։

Ո՛վ Տէր, որ Ամէն բան ես ամէն բանի մէջ, կեանքիս կեանքը հոգիիս հոգին, գթա՛ իմ վրայ եւ լեցուր զիս քու Սուրբ Հոգիովդ սէ սիրովդ, որպէսզի սրտիս մէջ ուրիշ

քանի համար տեղ չ'ունենամ։ Ուրիշ պարգեւներ չեմ խնդրեր, հապա միայն զքեզ կը խնդրեմ, վասնզի Դու ես ամէն պարգեւներ բաշխողը, կեանք տուողը։

Ես չեմ խնդրեր աշխարհը իր փառքովն ու շքեղութեամբը իր պատիւներովը, ո՛չ ալ կը խնդրեմ երկինքը։ Քու մէջդ միայն կայ մխիթարութիւն ու առատութիւն ինծի համար։

Դո՛ւ Արարիչ, Դու ստեղծեցիր այս սիրտս քեզի համար, ո՛չ թէ մարդկային նպատակի մը համար. այս պատճառաւ, այս սիրտը եւ ոչ մէկ տեղ կրնայ հանգստութիւն գտնել, եթէ ոչ քու մէջդ, քու մէջդ միայն ո՛վ Հայր, որ իմ սրտիս մէջ խաղաղութեան հանդէպ կարօտ արթնցուցիր։

Աւ ուրեմն ամէն ինչ այս սրտէս որ քեզի հակառակ կը կենայ, եւ քնակէ՛ ու տիրէ՛ իմ սրտիս մէջ։ Ամէն։

Երկրորդ աղօթքը գրուած է իր հեղինակած գրքին «Տէրոջը ոտից ընդառաջ»ին իբր վերջաբան։ Այս աղօթքը իր Տէրոջը հետ ունեցած առանձին խօսակցութեան հիմնական գաղափարը կը կազմէ։

Սիրելի Տէր, սիրտս քու զանազան պարգեւներուդ համար շնորհակալութեամբ լեցուած է, բայց սրտի ու շրթներու գոհութիւնը բաւ չէ, պէտք է որ իմ կեանքս քու ծառայութեանդ ի սպաս դնեմ եւ իմ գոհունակութիւնս գործնականապէս ապացուցանեմ։

Քեզի փառք եւ գովութիւն ըլլայ, որ Դու զիս անարժանս ոչինչէն գոյութեան կանչեցիր, եւ զիս քու սիրոյդ մեծութեանը մէջ ուրախացուցիր։

Ես զինքս դեռ լման չեմ ճանչնար, չեմ գիտեր

նոյնիսկ թէ ի՛նչ բանի պէտք ունիմ: Դո՛ւն, Հայր, գիտես ինչ ստեղծածդ եւ գիտես թէ ինչ բանի պէտք ունի: Ես ինքզինքս այնքան չեմ կրնար սիրել, քան որ դուն ինծի կը սիրես: Այն ատեն միայն պիտի կրնայի ճշմարտապէս սիրել ինքզինքս, եթէ բոլոր սրտով եւ բոլոր հոգիով անսահման սէրդ սիրէի, որ զիս ստեղծած է եւ որ դո՛ւն ես: Այս պատճառաւ իմ մէջս այնպիսի սիրտ մը ստեղծեցիր, որ մէկ ըլլայ մի միայն մէկին, իր Ստեղծիչին հետ:

Ինծի, քու ոտքերուդ առջեւ նստիլ հազար անգամ աւելի փառաւոր է, քան երկրային թագաւորի մը գահուն վրայ նստիլ: Վասնզի քու ոտքերուդ առջեւ նստիլ կը նշանակէ գահի մը տիրանալ յաւիտենական թագաւորութեան մէջ: Ա՛րդ, կը բերեմ ինքզինքս քեզ իբր այրուելիք զոհ մը քու ոտքերուդ տակ, քու զոհի սեղանիդ վրայ:

Ընդունէ՛ սոյն զոհը, ինչպէս որ կը փափաքիս, ուր որ միշտ կ'ուզես, գործածէ զիս քու կամացդ համաձայն, վասնզի ես քուկդ եմ եւ դուն իմս ես:

Դու զիս ափ մը հողով շինեցիր քու պատկերիդ նման եւ ինծի իրաւունք տուիր քու զաւակդ ըլլալու:

Քեզի ըլլայ փառք եւ պատիւ եւ գովեստ յաւիտեանս:

Ամէն:

Այս անպատմելի ազօթքի եւ զօրութեան ժամերու արդիւնքն է իր ներքին խաղաղութիւնը: Խաղաղութի՛ւն, ամէն անգամ որ Սաւուլի բերնէն այս բառը կը հնչէ, ցոյց կուտայ թէ ի՛նչ կարօտ քաշած է նա մինչեւ որ հասած է անոր, չէ՞ որ իր կարօտին նշանաբանն էր ան, որու հասած է եւ որով նա կրցած է եւ կրնայ իր փրկչին ներկայութիւնը վայելել միշտ:

Սաւուլ ամէն ժամանակ Քրիստոսի կենդանի ներկայութիւնը կը վայելէ, այնպիսի խաղաղութեամբ մը որ աշխարհ չկրնար տալ:

Ան կ'ըսէ.

«Ցաճախ Քրիստոսի ներկայութիւնը կ'զգամ, առանց ջինքը տեսնելու - ո՛չ մարմնական աչքերովս, ո՛չ տեսիլքներովս, (վասնզի Սաւուլի կեանքին մէջ տեսիլքը շատ մեծ տեղ գրաւած է) ո՛չ ալ իմ հոգեւոր աչքերովս: Որքան որ մօտ գանք Քրիստոսի, այնքան աւելի կ'զգանք իր ներկայութիւնը: Իր այս ներկայութիւնը ինծ խաղաղութիւն կը պարգեւէ, հոգ չէ թէ ինչ վիճակի մէջ գտնուիմ: Շալաճանքներու մէջ խաղաղութիւն, ուրախութիւն եւ երջանկութիւն եղած է ինծ մաս եւ բաժին: Ո՛չ մէկ բան կրնայ յափշտակել այն խաղաղութիւնը, զոր իմ փրկչէս ընդունած եմ» (Շուովմ. ը: 35-39):

Խաղաղութիւն եւ ուրախութիւն կը լեցնէին իր սիրտը ոչ թէ հանդարտ գործունէութեան ժամանակ, հապա աւելի չարչարանաց, հալածանաց եւ դժուարութեանց մէջ:

«Ես հալածանաց մէջ աւելի ուրախութիւն զգացած եմ, քան երբ չեմ հալածուած». (Սաղմ իԹ. 5):

«Շատ երկար տեւեց առաջին գիշերը, երբ հօրեհնական տունէն վռնտուած, բաց դաշտին մէջ ծառի մը տակ պիշերել ստիպուեցայ, առանց անհրաժեշտ հանդերձներու, անօթի ու ծարաւ, բայց կը լիշեմ թէ հակառակ ասոնց խաղաղութիւն եւ ուրախութիւն պատեց իմ սիրտս: Իմ Փրկչիս ներկայութեան գիտակցութիւնը ցաւերս ուրախութեան փոխեց»:

«Անգամ մը Թիպէթի մէջ իրիկուան դէմ դուրս վռնտուեցայ գիւղէ մը. քարայրի մը մէջ ապաստան փընտ-

ռեցի, սակայն սարսափելի ցուրտ էր, - գիւղը 13.000 ոտք բարձր էր ծովուն մակերեսէն - եւ ես բան մը կերած չէի : Ամբողջ գիշերը ցուրտէն դողդողացի, անօթի ու ծարաւ: Ոչ ոք օգնութեան եկաւ ինձ ... ես սկսայ աղօթել, եւ ահա սիրտս խաղաղութեամբ լեցուեցաւ, այն խաղաղութիւնը որ աշխարհ ո'չ կրնայ տալ, ո'չ ալ առնել : Ապա քարայրէն դուրս ելայ ծառէ մը քանի մը տերեւ փրցուցի եւ կերայ : Տերեւները շատ կարծր ու չոր էին, բայց Քրիստոսի ներկայութիւնը զիս երանութեամբ շրջապատեց, այնպէս որ սոյն տերեւները իսկ ինձ անոյշ եկան : Հօրենական տանս մէջ ոչ մէկ ատեն ո'չ մէկ կերակուր այսքան ախորժելի եղած չէր» :

«Աշխարհս այսպիսի խաղաղութիւն մը ունեցողը ցնորող, բանդագուշող մը կը նկատէ, բայց կատարեալ իրականութիւն է ինչ որ կ'ըսեմ : Կենդանի Քրիստոսը կրնայ մեզի սոյն խաղաղութիւնը պարգեւել հալածանքներու եւ նեղութեանց պակուցիչ ժամերուն մէջ» :

«Իլօմի հրապարակին վրայ երբ որ կապուեցայ ծառի մը եւ տղրուկները արձակուեցան մարմնոյս ամէն մասին վրայ, առջի կէս ժամուան մէջ խորհեցայ թէ, սա ծանր քննութիւն մըն էր ինձ համար ... բայց շատ չ'անցած աքանչելի խաղաղութիւն մը ողողեց զիս, այնպէս որ իմ մարմնական ցաւերս բնաւ չ'զգացի : Երգիչ մը չեմ, սակայն սոյն պարագային չէի կրնար լուռ կենալ : Այդ չարչարանքներու ժամանակ սկսայ փառաբանական երգեր երգել : Մարդիկ ըսին ինձ. «Բու թագաւորդ Թող ազատէ զքեզ ... Ես պատասխանեցի, Իր շնորհքովը ես ազատ եմ, հոգւոյ խաղաղութիւն մը ունիմ, զոր դուք չէք գիտեր : Այն ատեն իմ չարչարողներս տեսան թէ ինչ որ ինձ նեղութիւն եւ տառապանք պատճառելու էր, ուրախութեան պատճառ եղաւ» :

Երկնային խաղաղութիւնը իւրաքանչիւր քրիստոնէի կեանքին կեդրոնական հրաշագործութիւնն ըլլալու է, ինչպէս է Սատուի կեանքին մէջ : Աստուած մարդուս սրտին մէջ խորունկ կարօտ մը դրած է անոր հանդէպ եւ այդ պէտք է ի գործ դրուի :

«Աստուած սիրտը խաղաղութեան համար ստեղծած է, եւ սիրտը այն ատեն հանդարտ է, երբ այդ խաղաղութիւնը կը տիրէ իր մէջ» :

Քրիստոնեաններուն մէջ շատ քիչեր կան որ կրցած են վայելել սոյն ներքին խաղաղութեան հրաշքը, ինչպէս Սատու Սունտար Սինկհ Տէրոջը այս աշակերտը կը վայելէ :

Խաղաղութի՛ւն եւ ուրախութի՛ւն, այս է քրիստոնէութեան հիմնաքարը եւ ով որ չունի զանոնք, դեռ Քրիստոսի գաղտնիքն լման հասկցած չէ ու ատոնք համաձայն իր փորձառութեան՝ ո'չ մէկ ատեն այնքան չինչ, խորունկ եւ զերազանցօրէն կ'երեւին որքան փորձութեանց եւ հալածանաց ժամանակ :

Փորձութիւն եւ հալածանք ըլլալու են, զմեզ յաւիտենական, երկինքի կեանքին յարմարցնելու համար : Այս եւ նեղութիւն միջոցներ են, որոնցմով Աստուած զմարդ խորունկ եւ սուրբ երանութեան կ'առաջնորդէ :

«Նորածին մանուկ մը ճչելու է, վասնզի միայն ատով գործունէութեան կսկսին իր ցարդ անգործ մնացած թոքերը : Բժիշկ մը պատմեց թէ նորածին մը բնաւ չէր կրնար շնչել, ատոր համար անոր պզտիկ հարուածներ տուաւ եւ այսպէս նորածինը ցաւ զգաց, ճչեց ու սկսաւ շնչել : Մայրը թերեւս խորհեցաւ թէ բժիշկը շատ անգութ էր, բայց անիկա մանուկը ազատելու համար ապտակեց

զայն : Տառապանաց միջոցաւ Տէրը իր զաւակներուն սիրոյ ապտակներ կը զարնէ, զանոնք կենդանի պահելու հա-մար» . . . :

«Խաչը երկինքի բանալին է : երկինքի եւ երկրի վրայ խաչէն աւելի բարձր բան չկայ : Անոր միջոցաւ Աստուած իր սէրը յայտնեց մարդկութեան, վասնզի առանց անոր մեր երկնաւոր Հօրը սէրը չպիտի կրնայինք զգալ : Այս պատճառաւ Տէրոջը փափաքն է որ, մենք սոյն ծանր եւ սակայն քաղցր բեռը կրենք, վասնզի միայն անով կրնանք յայտնել ուրիշներուն Աստուծոյ սէրը մեզի հան-դէպ եւ մեր սէրը առ Աստուած» :

«Քրիստոսի հետեւիլ եւ Անոր խաչը կրել այնքան քաղցր ու թանկագին է ինձ, որ եթէ երկինքի մէջ խաչ մը չգտնեմ կրելիք, պիտի խնդրեմ Տէրոջմէս զիս իբր իր հաւատքի առաքեալը դժողք դրկել — եթէ կարելիութիւն ըլլար — որպէսզի գէթ հոն պատեհութիւն ունենամ իր խաչը կրելու. իր ներկայութիւնը կրնայ ինձ դժողքը երկինքի փոխել» :

Խաչի այս հրաշալի զօրութիւնը միայն այն կ'զգայ որ Աստուծ նման խոնարհութեամբ եւ շնորհակալութեամբ զայն իր ուսին կ'առնէ :

Յիսուս Քրիստոսի համար տասնըչորս տարի իբր Աստու ապրեցէն յետոյ, կրնամ լման վստահութեամբ ըսել թէ, Յիսուս Քրիստոսի խաչը զինքը կրողները պիտի կրէ մինչեւ երկինքը զանոնք հասցնելու Տէրոջը ներկայութեան:

«Խաչի կեանքը զմեզ կը տանի այս աշխարհի վրայ սկսող «երկնային կեանք»ին :

«Եթէ մենք Տէրոջը սպասենք աղօթքի հոգիով, այն առեն սպասելու չենք որ Տէրը զմեզ ուրիշ աշխարհ մը

փոխադրէ, այլ յաւէտ երկինքի կեանքին կը հասնինք ար-դէն հոս երկրի վրայ : Քրիստոնեան արդէն հոս—երկրի վրայ, կ'ապրի երկինքի կեանքը — Տէրոջը հետ ունեցած յարատեւ աղօթքի կեանքը : Յաւիտենական կեանքը այս աշխարհի վրայ աղօթքով կ'ապրուի եւ անով երկիրը Աստուծոյ երկինքին կը վերածուի» :

Ով որ այս կեանքն ունի իր մէջ, այլեւս չկրնար իրեն պահել : Աստուծոյ սէրը կստիպէ զմեզ մեր կեանքը այլոց համար տալու, ուրիշները մահուանէ ազատելու : Աստուծոյ կամքը այս է որ Սուրբ Հոգիին լոյսը զոր մենք ընդունած ենք, ուրիշներուն ալ տանքութիւն եւ լոյս տայ եւ զանոնք ալ մահուանէ կեանքի առաջնորդէ :

«Ո՛չ ոք թող խորհի թէ ուրիշին փրկութեան հա-մար ըրած ամենապզտիկ ջանքը անարժէք է եւ ուստի չ'արժեր ջանալ : Ամէն մեծ գետ գետակներէ, ամէն գե-տակ վտակներէ, եւ իւրաքանչիւր վտակ առուներէ կամ առուակներէ կը կազմուի : Տէրը ամէն մարդէ մէկ բան կ'ակնկալէ, կը պահանջէ. — հաւատարիմ քիչին, պզտիկին մէջ : Հաւատարիմ ուրիշներու հանդէպ մեր պզտիկ ծառայութեանց մէջ :

Աստուծ ներքին կեանքը, լոյսը կը մղէ գինքը ամենաջերմ եղբայրսիրութեան :

«Աստուծոյ զաւակները իրենց կեանքը իբր կենդանի զոհեր սեպելու են իրենց եղբայրներուն համար, որոնք դէպի կորուստ կը դիմեն : Պարտական են անոնց Աստուծոյ ձրի փրկութեան աւետիսը բերելու, ինչպէս որ Յիսուս իր կեանքը տուաւ զանոնք փրկելու համար : Ինչպէս որ Յիսուս մեղաւորներուն համար մեռաւ, նոյնպէս Աստուծոյ զաւակ-ները մեռնելու են իրենց եղբայրներուն համար. (եփես. Գ. Գլուխ) :

Սատու ուրիշ քրիստոնեաներու քարոզելով միայն չբաւականանար, հապա իր անձնական օրինակովն է որ կը հաստատէ իր խօսքերը : Ընդհակառակն պիտի ըսէինք թէ անոր գործնական կեանքը, իր արկածախնդիր ճամբորդութիւնները դէպի հեթանոս Թիպէթն ու միւս ասիական երկիրներ՝ արդիւնքն են միայն իր մէջ վառող անշէջ սիրոյն :

Որքան որ կուտայ մարդ, այնքան կ'ընդունի : Սատու ասոր ճշմարիտ ըլլալը իր անձնական փորձառութեամբը տեսած է : Որքան սէր կը ցուցնէ հեթանոս եղբայրներու հանդէպ, այնքան կը վառի իր սէրը հանդէպ Աստուծոյ : Մարդ որքան սէր շռայլէ, նոյնքան աւելի սիրոյ հեղեղներ կ'ընդունի :

Սատու այս մասին հետեւեալ կերպով կ'արտայայտուի.—

Միայն ծովուն խորերը լողացող ձուկերը զգայազուրկ կըլլան, նոյնպէս Թիպէթի ճգնաւորները, որոնք միայն մուԹին մէջ կը բնակին. Թեւերը չգործածող ջայլամը կը կորսնցնէ արագ սուրալու կարողութիւնը, ուստի քեզի յանձնուած տաղանդներն ու կարողութիւնները հողին առակ մի Թաղեր, որպէսզի ցերեկդ ուրախութիւնը կրնաս մտնել :

Պաղեստինի մէջ յորդանան գետին եզերքը երբ կը գտնուէի, ինքնիրենս ըսի. այս առատ եւ Թարմ ջուրը կը հոսի դարերէ իվեր շարունակաբար դէպի մեռեալ ծովը եւ սակայն անիկա միշտ մեռեալ կը մնայ, վասնզի չունի Թափուելիք տեղ մը : Նոյնպէս ալ կան քրիստոնեաներ եւ համայնքներ, որոնք մեռած են, վասնզի Աւետարանի կենաց ջուրը, որ միշտ իրենց վրայ կը հոսի, ուրիշներու չեն

տար : Աստուծոյ խօսքին եւ հոգիին պարգեւները առատօրէն կը յորդին իրենց վրայ, եւ սակայն ասոնք չեն խորհիր իրենցմէ պակաս եղողներն ալ մասնակից ընել այն պարգեւին :

Եղբայրսիրութիւնը մարդկային սրտէն չի բղխիր : (Հռ. Է. 18) : Քրիստոնեային սիրտը տաշտ մը ըլլալու է, ուր կը հոսի աստուածային սէր եւ նոյնութեամբ կ'անցնի դէպի ուրիշ սրտեր : Ահա Հինդու Սատու Սունտար Սինկհի եւ քրիստոնեայ Սատու Սունտար Սինկհի տարբերութիւնը :

Այս տարբերութեան զսպանակը — դաղտնիքը Յիսուս Քրիստոսն է — խաչեալ Քրիստոսը որ յարուցեալ Թագաւոր է :

«Ուրախութիւն մըն է ինծ համար վկայել Քրիստոսի համար : Քրիստոսիս, փրկչիս համար վկայել կը փափաքիմ միշտ, վասնզի անկէ անսահման շնորհքներ վայելած եմ» :

«Ի՛նչ առանձնաշնորհ Քրիստոսի համար վկայել, նոյնիսկ հրեշտակներու ալ վիճակուած չէ սոյն առանձնաշնորհումը, վասնզի անոնք չմեղանչելով փրկութեան մեծ շորհքէն չ'անցան. իր փրկարար շնորհքը վայելողները միայն կրնան ազատօրէն իրեն համար վկայել» :

Այսպէս Սատու Սունտար Սինկհ իր արդարութիւնը ուրանալով Քրիստոսի հաւատքովը եղած արդարութիւնը ընդդրկեց Պօղոսի նման. (Փիլ. Գ. Գլուխ) եւ Քրիստոսի հետ խաչը ելաւ, որպէսզի ալ կենդանի չըլլայ ինքնիրեն, հապա Քրիստոսի, Անոր հաւատքովը ապրելու, եւ Անոր շնորհքը չխափանելու (Գաղ. Բ. 16—21) : Այս պատճառաւ Սատու ալ Պօղոս առաքեալի նման այս աշխարհի վրայ կ'ապրի, սակայն աշխարհէն չէ :

«Աշխարհս ովկիանոսն է։ Մարդս առանց Յուրի չկրնար ապրիլ, սակայն Յուրը երբ խորունկ է եւ մենք լողալ չենք գիտեր, մահուան բաժին կ'ըլլանք»։

Սատուի համար միայն մէկ փրկիչ մը կայ, այն է Յիսուս Քրիստոս որ Իր արիւնը թափեց մարդոց համար եւ Իրեն հաւատացողը ձրի կ'արդարացնէ։ Յիսուս Քրիստոս, կենդանի Աստուծոյ որդին է եւ մեր հաւատքին առարկան։ Երանի՛ անոր որ Մասրի մէջ պառկող եւ փուշէ պսակ կրող, ձաղկուող գերի Յիսուսի վրայով չը գայթակղիր։ (Մատթ· ԺԱ. 6)։

«Քանի մը տարի առաջ տեսայ թէ մարդիկ պարզամիտ գիւղացիի մը կարմիր չիշ մը կը ցուցնէին հեղուկով մը լեցուած, հարցնելով թէ արդեօք կրնա՞ր կոահել անոր պարունակութեան ի՞նչ ըլլալը։

— Գինի, խնձորօղի, կոպի։

Երբ ըսուեցաւ թէ պարզ կաթ է միայն, չէր կրնար հաւատալ, մինչեւ որ չիշը բացուելով իրեն առջեւը թափուեցաւ։ Իր չհաւատալու պատճառը այս էր որ չիշին կարմրութիւնը կաթին ճերմակ գոյնը ծածկած էր։ Յիսուս Քրիստոսի անձին մասին ալ ճշմարտութիւնը նոյնն է։ Անիկա մարդ եղաւ եւ Իր Աստուածութիւնը ծածկեց մարդկութեան մէջ։ Մարդիկ տեսան զինքը յոգնած, անօթի, ծարաւ եւ ըսին. եթէ Անիկա Աստուած է, թող չյոգնի, թող չ'անօթենայ, չ'ծարաւի, թող չ'աղօթէ Աստուծոյ։ Անոնք Քրիստոսի մէջ միայն արտաքին—մարդկային էութիւնը տեսան եւ չտեսան Աստուածայինը, բայց անոնք որ Իրեն հետեւեցան եւ Իրեն հետ ապրեցան, քալեցին, գիտէին թէ Ինք ո՛չ միայն մարդ էր, հապա նաեւ Աստուած»։

«Եթէ մէկը հարցնէ ինձ «պատու ի՞նչ բան զքեզ քրիստոնեայ ըրաւ», պիտի պատասխանեմ· Քրիստոս ինքը անձամբ։

«Երբ Նա ինքզինքը յայտնեց ինձ, տեսայ իր փառքը եւ համոզուեցայ թէ ինքն է կենդանի Քրիստոսը։ Աստուածաշունչին մէջ Քրիստոսի մասին կարդացած ըլլալուս համար չէ որ կը հաւատամ Անոր, հապա որովհետեւ ես տեսայ զԱյն. արդ ճանչցայ եւ կը ճանչնամ զԱյն իմ ամէնօրեայ փորձառութեամբս։

«Չէ թէ Աւետարանին մէջ կարդալովս է որ եմ ինչ որ եմ, հապա Աւետարանին մէջ կարդացուած Անձէն եմ ինչ որ եմ։

«Իմ դարձէս առաջ կը սիրէի իր վարդապետութիւնը, վասնզի գեղեցիկ է ան, բայց անով իմ կասկածներս չփարատեցան, մինչեւ որ գիտակցեցայ թէ Քրիստոս կ'ապրի»։

«Սատու իր անձնական փորձառութեամբը կը շեշտէ միշտ, թէ Քրիստոս չէ լոկ մի պատմական անձնաւորութիւն, որու մասին նոր կտակարանը կը պատմէ մեզ, հապա կենդանի իրականութիւն մը, զոր ճանչնալ պէտք է։ «Ս. Գիրքը, որու մէջ Քրիստոսի մասին կը կարդանք, իր էջերուն մէջ չպահեր Քրիստոսը. Անիկա մեր սրտերուն մէջ, իմ սրտիս մէջ կը բնակի։

«Աստուածաշունչը շատ կը սիրեմ եւ շատ կը կարդամ, վասնզի անիկա էր որ զիս փրկչիս առաջնորդեց, այն փրկչիս որ պատմութենէ անկախ է, վասնզի պատմութիւնը կը պատմէ մեզ ժամանակաւոր բաներէն, մինչդեռ Յիսուս կը խօսի յաւիտենական բաներէն։ Պատմական տեսակէտէն կարեւոր է Սուրբ Գիրքը լաւ գիտնալ. այսու ամենայնիւ

եթէ Ս. Գիրքը աշխարհիս անյայտացուի ալ, ոեւէ մեկը իմ խաղաղութիւնս չպիտի կրնայ յափշտակել, զայն պիտի պահեմ սրտիս մէջ : Աստուածաշունչը ինձ շատ մը բաներ պատմած ու սորվեցուցած է Յիսուսի մասին, սակայն ամենամեծ պատմական իրականութիւնը, Յիսուս Քրիստոս ինքն է անձամբ» :

Այս խօսքերը կարդացող մը թերեւս պիտի ըսէր. քանի որ Սատու այսպիսի ժամեր եւ յաճախակի տեսիլքներ կը վայելէ, ուստի անոր համար Սուրբ Գիրքը շատ մեծ արժէք չ'ունի : Ընդհակառակն, Սատու իր գիրքը շատ լաւ գիտէ : Կը սիրէ իր գիրքը եւ օրուան մէջ ժամերով կը խորասուզուի անոր մէջ, մեղրը մեղրախորիսխը քաղելու իրեն կեանքին համար : Սուրբ Գիրքը կը սիրէ, վասնզի անոր միջոցաւ իր Փրկիչը եւ Անոր կեանքը ճանչցաւ : Յիսուս Քրիստոսը ճանչնալով, զԱնիկա ամէն բանէ աւելի վեր սիրելուն համար Սուրբ Գիրքը աւելի սիրելի է իրեն :

«Եթէ Աստուածաշունչին կարեւորութիւնը հասկնալ կ'ուզենք, պէտք է Սուրբ Հոգիին երթանք : Եթէ մէկը մարդացած Քրիստոսը չճանչնար, չկրնար հասկնալ Անոր վրայ խօսող Գիրքը : Աստուծոյ Գիրքը լման հասկնալու համար Եփրայիմերէնի եւ Յունարէնի պէտքութիւն չ'ունինք, բայց Սուրբ Հոգիին հետ մտերիմ հաղորդակցութեան մտնելու ենք, վասնզի մարգարէներն ու առաքեալներն ալ նոյն հոգիով գրեցին, ուստի ներշնչողը եւ սորվեցնողը, հարկ եղած առեն յանդիմանողը նոյն Ինքն է :»

«Աստուծոյ խօսքին լեզուն հոգեւոր է, միայն հոգիէն ծնանողները կրնան ուղիղ եւ կատարեալ հասկնալ, եթէ նոյնիսկ աշխարհէ եղողներու աչքին տգէտ եւ անուս ճանչցուած ըլլան : Անոնք Հոգիին լեզուն կը հասկնան,

վասնզի իրականութեան մէջ Հոգիին լեզուն իրենց մայրենի լեզուն է : Այս աշխարհի խելացիները այդ լեզուն չեն հասկնար, վասնզի Սուրբ Հոգիին մէջ մաս ու բաժին չ'ունին» :

Քրիստոս նոյնն է երէկ ու այսօր եւ յաւիտեան :

«Որ մատով որ գրեց Անիկա Բաղդասասարի դատավճիռը անոր պալատան պատին վրայ, նոյն մատովը գրեց շնացող կինը ներկայացնող Շրէաներու ծածուկ մեղքերու չարն ու դատավճիռը, այնպէս որ անոնք մէկիկ մէկիկ հեռացան գացին : Միեւնոյն մատով նա իր սիրածներուն մեղքերը եւ վէրքերը կը ցուցնէ իրենց ծածուկ սենեակներուն մէջ, նոյն մատերով կը բժշկէ բոլոր անոնք որ անկեղծօրէն իրեն կը բերեն այդ վէրքերը, նոյն մատերով պիտի առաջնորդէ իրենները այս աշխարհէն դէպի միւսը եւ անոնք իրեն պիտի վստահին, ինչպէս պզտիկ մանուկ մը իր ձեռքովը հօրը մատին փակած անկէ կ'առաջնորդուի :

Յիսուս Քրիստոսէ կ'անցնի նա Երրորդութեան : Հայրը անկարելի է ճանչնալ առանց Որդիին : Նոյնիսկ հրեշտակները կը տեսնեն ու կը վայելեն Հայրը Որդիին միջոցաւ :

Քրիստոս կը խօսի Սատուին.—

«Ես ու Հայրը եւ Հոգին մէկ ենք, ինչպէս տաքութիւնը եւ լոյսը արեւին մէջ. Թէեւ լոյսը տաքութիւն եւ տաքութիւնը լոյս չէ : երկուքը մէկ են, Թէեւ իրենց արտայայտութիւնը արեւէն դուրս տարբեր կերպով կ'ըլլայ : Նոյն կերպով ես եւ Հոգին աշխարհի լոյս եւ տաքութիւն կ'ուտանք «Բրիեալ ի Հօրէ» : Սուրբ Հոգւոյ մկրտութիւնը կրակի նման կ'այրէ հատատացեալին սրտէն ամէն տեսակ մեղք ու չարութիւն եւ զայն երկինքի համար կը պատրաստէ, մաքրելով եւ սրբացնելով զայն : Ես որ ճշմարիտ լոյսն եմ, մեղսաւորները մութեան անդունդէն կը հանեմ, կ'առաջնորդեմ զանոնք ուղիղ ճամբուն մէջ եւ կը տանիմ զանոնք երկնային երանութեան . Այսու ամենայնիւ

Մենք երեք չենք, հապա մէկ ինչպէս արեւը երեք չէ, այլ մէկ հատ միայն» :

Եթէ ես Արեւին մէջ նատիմ, չէ թէ նախապէս անոր տաքութիւնը կ'զգամ յետոյ լոյսը, հապա երկուքն ալ ի հ ա ս ա ա բ ա պ է ս եւ միեւնոյն ատեն կը վայելեմ : Այս պարագային ալ ոեւէ մէկը չկրնար ըսել թէ Արեւին լոյսն ու տաքութիւնը միեւնոյն բանն են : Արեւը բնութիւնն ու մարդիկը կը տաքցնէ, մինչդեռ իր լոյսը ամպերու ետեւ ծածկուած կրնայ ըլլալ : Ձմեռուան ցուրտին Արեւը պայծառօրէն կրնայ փայլիլ, առանց տաքութիւնը զգացնելու : Լոյս եւ ջերմութիւն նոյնը չեն : Բայց ընդհանրապէս պարագան այն է որ, երբ արեւը իր ճառագայթներովը զմեզ ողողէ, անոր ջերմութիւնն ու լոյսը համազօր կը գործեն» :

Բրօֆ. Հայլըը, Սատուի մօտ բարեկամներէն մին, իր վերջերս հրատարակած գրքին մէջ կը գրէ թէ, Սատու Սունտար Սինկհ կը վերաբերի այն սակաւաթիւ անձնաւորութեանց կարգին, որոնք դեռ մարմնի մէջ եղած պահուն — դեռ չմեռած — կրցան անդիի աշխարհը տեսնել եւ վայելել զայն, որու հանդէպ աշխարհի մարդիկ ընդհանրապէս միայն երեւակայութիւն եւ բաղձալի յոյս մը ունին :

Տեսիլքի մը մէջ պարզուեցաւ իրեն աշխարհի մարդոց համար եղած մեծ հանելուկը թէ մահուանէն վերջ, անդիի կողմը՝ յաւիտենականութեան մէջ մեռելներու վիճակը ի՞նչ է : Բայց Սատու սոյն տեսիլքին մասին, նաեւ իր յայտնութիւններու մասին գրեթէ չպատմեր հրապարակաւ : Ինծի մտերիմ շրջանակի մը մէջ կարծես սեղմելով խօսիլ տուած ենք զինքը : Սատու իր բոլոր տեսածներով հանդերձ այնքան խոնարհ է որ մարդ չհամարձակիր աւելի բաներ հարցնել իրեն, միգուցէ վիրաւորուի այն : Անիկա ընդհանրապէս երկինքի մասին չպատմեր, բայց այս աշխարհի վրայ գոյացող երկինքի մասին, որու կրնայ ամէն

մարդ հասնիլ Յիսուս Քրիստոսով եղած խաղաղութեամբը, վասնզի այն որ վարժուած է Յիսուս Քրիստոսի հետ քալել այս աշխարհի վրայ, պիտի կրնայ ամենայն դիւրութեամբ ու համարձակութեամբ քալել Յիսուսի եւ սուրբերու ու հրեշտակներու հետ յաւիտեանս :

Ըստ Սատու Սունտար Սինկհի երկինքներու առաջինը այս աշխարհի վրայ է. — Յիսուս Քրիստոսի ներկայութիւնը իր համակ երջանկութեամբն ու խաղաղութեամբը, զոր հաւատացեալը կզգայ իր աղօթքովը :

Սատուի սիրտը հոս, այս աշխարհի վրայ արդէն երկինքի մէջ կ'ապրի : Մինչդեռ ուրիշ հաւատացեալներ վերի երկինքը, այս աշխարհի խաղաղութեամբը միայն կը վայելեն, Սատուի վիճակուեցաւ դեռ այս երկրային կեանքին մէջ ամենաբարձր երկինքը — Քրիստոսի եւ Իրենների հետ ըլլալ : Որքան որ մեծ է իր փափաքը դեռ Յիսուսի համար գործել եւ տառապիլ, նոյնքան կարօտով կսպասէ այն րոպէին, երբ այլեւս արգելք մը չպիտի ըլլայ միշտ Անոր քովն ըլլալու, սուրբերու եւ հրեշտակաց ընկերակցութիւնը վայելելու :

«Աքանչելի՛ պիտի ըլլայ այն առեն, երբ մահուանէս վերջ դիմաւորուիմ երկինքի սուրբերուն կողմէ : Այն սիրելի բարեկամները, որոնց հետ գտնուեցայ իմ տեսիլքի ժամերուս, զիս երկինք պիտի առաջնորդեն : Այս է այն տեղը, որուն մեծ կարօտ կզգայ իմ սիրտս, վասնզի հոն, յաւիտեանս երջանիկ պիտի ըլլամ : Հոն հոգ չկայ, ցաւ չկայ. միայն սէր, սիրոյ հեղեղներ, կատարեալ երջանկութիւն, յաւիտեա՛նս յաւիտենից, ոչ թէ հազարաւոր տարիներ : Հոն բաւարարութիւն պիտի գտնեմ, վասնզի հոն ամենաբուռն բաղձանքներս յագեցած կրլլան, հոն աքանչելի՛ է, հո՛ն է մեր հայրենիքը» :

Ի՛նչ վստահութիւն, ի՛նչ գիտակցութիւն :

Ոչ թէ երեւակայուած, այլ տեսած բաներուն յոյսն է այս Սատուի համար եւ ի՛նչ անույշ կը հնչէ իւրաքանչիւր հաւատացեալի սրտին այս պարզ եւ սակայն ազդու վկայութիւնը Տէրոջը ընտրեալ զաւկին :

Դեռ խօսք մըն ալ ունի ըսելիք բոլոր կասկածողներուն, վախկոտներուն եւ յուսահատներուն :

«Հաւկիթին մէջ գտնուող թռչունները իրենց մօրը կը հարցնեն թէ ինչո՞ւ աչքեր ունին ու չեն տեսներ, ինչո՞ւ թեւեր ունին ու չեն կրնար շարժիլ, թռչիլ : Նոյնիսկ չեն կրնար հաւատալ իրենց մայրիկին խօսքին, երբ նա կը պատմէ կապոյտ երկինքի, արեւուն ճառագայթներուն, դեղեցիկ մարգերու մասին, եւ կը պատուիրէ դեռ քիչ մըն ալ համբերել, մինչեւ հաւկիթին փուրէն դուրս ելլեն :

«Իրաւամբ երբ հաւկիթին փուրը կոտրի, երբ իրենք ազատ ըլլան, այն ատեն կը հասկնան թէ ինչպէս գործածելու են իրենց աչքերը, թեւերը եւ որքա՜ն շիտակ է եղեր մայրիկին պատմածները :

Մարդկային սրտին մէջ կարօտ մը կը մխայ առ Աստուած : Այժմ զԱնիկա չենք կրնար տեսնել մարմնական աչքերով, եւ ուստի Անոր չենք ուզեր հաւատալ, բայց երբ որ անգամ մը զմեզ կաշկանդող կեղեւը կոտրի, այսինքն մեր մարդկային մարմինը յաղթուի, այն ատեն պիտի կրնանք տեսնել, ի՛նչ որ չէինք կրցած տեսնել ու հաւատալ» :

Այս տողերը երբ կը գրենք, մեր սիրտը ցնծութիւնով կը լեցուի Տէրոջը ըրած անսահման ողորմութեանց համար, խոստովանելով միեւնոյն ատեն թէ որքա՜ն ամօթապարտ եղած ենք սոյն կարկառուն նկարագրին, ջղոտ կամքին եւ անկաշկանդ վստահող անձնաւորութեան առ-

ջեւ : Սատու Սունտար Սինկհ մեր եղբայրը մեր սրտին շատ մօտ եկած է, յաճախ անոր ղոհաբերութիւնը մեզի նոր եռանդ եւ այժ ներշնչած է, սակայն աւելի մեծ երջանկութիւն է հաւատալ թէ դինքը այս բոլոր դէպքերէն Անցնողը կարող է գայն դեռ նոյնքան պարզ եւ խոնարհ պահել : Այդ խոնարհութեան պատիւը Սատուինը չէ, վանդի ի՞նչ ունինք որ չենք առած, հապա Անոր որ առատապէս պարգեւած է, որ դեռ պատրաստ է պարգեւելու, ու աւելին : «Ես եկայ որ կեանք ունենան եւ ալ աւելի ունենան» :

Երանի՛ Սատուին պիտի ըսէր մէկը, անիկա ա՛լ չիյնար, ալ ազատ է քանի որ այս աշխարհի վրայ երկնային կեանքը կ՛ապրի : Բայց դիտենք թէ փորձիչը անոր Առաջնորդին, մեր Փրկչին վրայ աւելի զօրաւոր կերպով յարձակեցաւ Գեթսեմանիի մէջ եւ Golgotha-ի վրայ, քան երբեք, մինչեւ որ Անիկա խաւարին մէջէն աղաղակեց. «Հայր, Քու ձեռքդ կ՛աւանդեմ իմ հոգիս» : Այսպէս Սատու արժանի է ամէն համակրանաց մանաւանդ աղօթքով պատերազմակցութեան, որպէս զի անոր խօսք տրուի, որ բերանը բանայ համարձակութեամբ Աւետարանին խորհուրդը յայտնելու (Եփես. Զ. 19) :

ԳԼՈՒԽ Ե.

ՍԱՏՈՒԻ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ահա կուզանք կէտի մը որու վրայ պիտի կրնայինք դեռ շատ երկար խօսիլ, ինչպէս դեռ խօսելու էինք նախընթաց գլխուն մէջ դիտմամբ զանց առնուած կարգ մը կարեւոր կէտերու մասին։ Սատուի կարեւորութիւնը քրիստոնեայ աշխարհի ընդհանրապէս եւ իր Հնդկաստանի հայրենիքին մասնաւորապէս, առաջին էջէն մինչեւ հոս ուշի ուշով հետեւող մը, պիտի դատէ արդէն։

Սատուի մեծութիւնը իր Աստուծոյ մօտաւորութեան, անոր հետ մտերիմ յարաբերութեան մէջն է, միեւնոյն ատեն ո՛չ պակաս նաեւ անոր խոնարհութեան եւ մանկական բնաւորութեան մէջ, անոր սիրող սրտին ու անձնուրացութեան մէջ։ Սատուի մեծութիւնը հոն է որ հնդկական բարձր կրօնքին մէջ մնանելով հանդերձ, երբ քրիստոնէութիւնը ընդդրկեց, ո՛չ թէ ոեւէ ծիսականութեան նմանողութեան, սկզբունքներու միացման միջոցներ գործածեց իր քրիստոնէութիւնը արտայայտելու, հապա ինքնատիպ մնաց սկիզբէն ի վեր, իր գիտութեան, վարդապետութեան, կեանքին ու գործերուն ակն ու աղբիւրը միայն մէկը ճանչնալով — իր Փրկիչը։ Իր ճամբան այնքան ինքնատիպ, միեւնոյն ատեն դուա Սբ. գրական ու

ճշմարիտ է, որ մարդ կը զարմանայ թէ ինչպէս կրցաւ իր նախկին հաւատքը մերկանալ։ Սատու շատ մը համակիրներ ունի ամէն ազգերու եւ ամէն յարանուանութեանց մէջ, այնպէս որ իւրաքանչիւր քրիստոնեայ յարանուանութիւն պիտի փափաքէր դինքն իր ծոցէն ելած հռչակել, կամ իր մէկ զաւակը։ Այսպէս վերջին տարուան մէջ դեռ ահագին էջեր լեցուեցան կաթոլիկ կրօնաթերթերու մէջ, ցոյց տըրուելով թէ Սատու Սունտար Սինկհ կաթոլիկ մըն է. բայց Սատու որոշ եւ վճռական կերպով հերքած է այդ գաղափարը։ Ինքը Քրիստոսի եկեղեցիին կը վերաբերի, որուն անդամներ կրնան ըլլալ Քրիստոսի հաւատացողները, խնդիր չէ թէ որ յարանուանութեան ալ վերաբերին։ Այս պատճառաւ Սատուի համար ոչ մէկ եկեղեցի դոց կը մնայ, հոն ուր Աւետարանը կրնայ քարոզուիլ, Սատու հոն է։

Սատուի կարեւորութիւնը մնայուն է համաքրիստոնէական տեսակէտով, վասնզի նա բոլոր դացած երկիրներուն մէջ իր տուած վկայութիւնով ահազանգ մը հնչեցուց քրիստոնեայ ազգերուն, հպատակիլ Փրկչին, եւ ներկայ նիւթապաշտ վիճակէն ազատելով, Քրիստոսը դարձեալ իր գահին վրայ թագաւորեցնել, տալով Անոր Իրեն յարմար դիրքը քաղաքական, ընկերական, բարոյական կրօնական կեանքի մէջ։

Սունտար Սինկհ իր երկրին համար նոյնքան եւ թերեւս աւելի կարեւոր դեր մը խաղցած է։ Սունտար իր դարձովը յայտնեց Հնդիկին թէ իր կրօնքովը կարելի չէ խաղաղութեան հասնիլ։ Անիկա անկատար է, որքան ալ բարձր ըլլայ եւ սեպուի։

Սատու թօթափելով իր կրօնքը յայտնեց թէ Նիր-

ուանան եւ Հնդիկ համաստուածութիւնը բացարձակապէս սխալ բաներ են :

Յիսուս Քրիստոսի մէջ ըլլալ Հնդիկները Համաստուածեաններուն ըսածին նման. «Ես Աստուած եմ». Ո՛չ : Մենք Աստուծոյ մէջ ենք եւ Աստուած մեր մէջ, բայց ասիկա Հնդիկները թէ մենք Աստուած ենք եւ Աստուած մենք : Կրակը ածուխին մէջ է եւ ածուխը կրակին մէջ, բայց ածուխը կրակ չէ, ո՛չ ալ կրակը ածուխ : Աստուծոյ հետ միայն այն ատեն մէկ կ՛ըլլանք, երբ մեր սրտերը Անոր յանձնենք եւ զմեզ Սուրբ Հոգիով մկրտել տանք :

«Տեսէք սպունգը, որ թաթխուած եւ մխրճուած է ջուրին մէջ, սպունգը ջուրին մէջ է եւ ջուրը սպունգին մէջ. բայց սպունգը ջուր չէ ո՛չ ալ ջուրը սպունգ, անոնք տարբեր տարբեր բաներ են : Եթէ մենք ժամանակ տանք աղօթքի, այն ատեն Աստուած մեր մէջ կըլլայ, բայց այդ չ'նշանակեր թէ Աստուած մենք է եւ մենք Աստուած ենք : Ինչպէս որ ջուրը սպունգին մէջ է, նոյնպէս Աստուած ամէն բանի մէջ է, բայց ըսել չէ թէ ամէն բան Անոր համանուն եւ համէակ է» :

Աստու ո՛չ միայն հնդկական կրօնքները եւ անոնց փրկութեան վարդապետութիւնները մանակ հոչակեց, հապա մինչեւ այսօր Եւրոպացի ու Ասիացի միսիոնարներու անկարելի եղած բանը ընելու յաջողեցաւ, որ է Սուրբգրական ճշմարտութիւնները իբր Հնդիկ, հնդիկի հոգեբանութեան եւ հասկացողութեան համաձայն բացատրել եւ իսկական հնդիկ միսիոնար ըլլալ :

Շվէտ Արքեպիսկոպոս Նաթան Սէօտերպլօմ այս մասին հետեւեալ կերպով կ'արտայայտուի.— «Ահա, հնդիկ հոգի մը, որ հնդիկ մնացած է, մինչդեռ իր սէրը Քրիստոսի

բացուած է, Աւետարանը իւրացուցած է : Արեւմուտքի մէջ հաղիւ թէ մէկը պիտի գտնուէր, որ Նոր Կտակարանն ու Սաղմոսները այնքան հիմնական կերպով իւրացուցած ըլլար քան Սատու : Ամենակարեւորն եւ զարմանալի բանն այս է որ, նա չէ թէ քրիստոնէութիւնը ու միւս հնդկական կրօնները միացուց կամ գտնուք իրարու հաշտեցուց, ինչպէս փորձուեցան գործադրել Բամ, Մահան Բայ, Տեսէնտրանաթ Թակօր (Բաքինտրանաթ Թակօրի հայրը), հապա շեշտեց ու կը շեշտէ, զուտ Սուրբ գրական քրիստոնէութիւնը, որ մասամբ գմեզ հաւատացեալներս ալ արթնցնելու եւ լուսաւորելու կը ծառայէ» :

Բրօֆ. Հայլբը կ'ըսէ.— «Սատու կրկնակ պատգամ մը ունի. ա) հնդիկներուն, որոնք թէեւ բաղում թանկագին գանձեր ունին եւ սակայն անոնք ամենաթանկ մարգարիտը գտած չեն դեռ : Բայց Եւրոպացին, որ սոյն մարգարիտին տէր ըլլալ կը կարծէ, նեւտած է գայն աստուածաբանութեան, յարանուանութեան եւ ծիսականութեան քաոսին մէջ :

Սատու Քրիստոսի աւետարանին իսկական հոչակողն է, առաջին դարու քրիստոնեաներու նման ապրելով վաննզի անիկա ոչ միայն կը քարոզէ, այլ նաեւ կ'ապրի : Մարդկութիւնը այսպիսի աւետարանիչներու պէտք ունի :

Անգամ մը Անգլիացի միսիոնար մը կը հարցնէր Մահաթմա կանտիին. «Քրիստոնէութիւնը ի՞նչպէս կրնայ կարեւոր դիր մը ըլլալ Հնդկաստանի մէջ» : Սա պատասխանեց թէ առաջին եւ ամենակարեւոր միջոցն այս է.— Դուք բոլոր միսիոնարներդ ու քրիստոնեաներդ, պէտք է սկսիք Քրիստոսի ապրածին պէս ապրիլ : Ասոր նման արտայայտուեցաւ Բաքինդրանաթ Թակոր նամակի մը մէջ,

զոր գրած էր Անգլիացի հոգեւորականի մը, որ իբր միսիոնար կը պատրաստուէր Հնդկաստանի համար :

«Իւրաքանչիւր քրիստոնեի նպատակն ըլլալու է Քրիստոս մը ըլլալ»... Չէք կրնար քրիստոնէութիւնը քարոզել, եթէ նախապէս քրիստոններ եղած չէք : Ապա մի քարոզէք քրիստոնէութիւնը, հապա Աստուծոյ Սէրը որ քրիստոնէութեան միջոցաւ կ'արտայայտուի :

Ինչ որ այդ երկու ամենամեծ հնդիկ մտքեր ըսած են, գրեթէ նոյն ակզբունքը կը շօշափեն, զոր կը գործնականացնէ արդէն Սաւու Սունտար Սինկհ : Ջուիցերիոյ մէջ անդամ մը ըսաւ.—

«Եթէ քրիստոնեաները փրկչին նմանին, արդէն սա ուրիշներուն առջեւ կենդանի վկայութիւն մըն է» : Ուփսալայի Արքեպիսկոպոսին ալ ըսաւ. «Մենք Հնդիկներս, մերկ կրօնք մը չենք ուզեր, ոչ ալ լոկ վարդապետութիւն մը, վասնզի վարդապետութիւններ շատ ունինք եւ արդէն ձանձրացած ենք անոնցմէ, մենք կենդանի Քրիստոսին պէտք ունինք» :

Հնդիկները կը բաղձան տեսնել մարդիկ, որ ոչ միայն քարոզեն ու սորվեցնեն, հապա որ իրենց կեանքովն ու վարքովը Քրիստոսը ներկայացնեն» :

Ինչ որ Սաւու Սունտար Սինկհ Հնդկաստանի ժողովուրդին համար կ'ըսէ, նոյնը ճշմարիտ է նաեւ Արեւմուտքի համար : Յամենայն դէպս ամէն բանէ վեր, ինչ որ ըսել կ'ուզէր այն է, որ ինքը անձամբ է եւ կ'ապրի եւ կ'ուզէ ապրիլ ու Քրիստոսի հետեւող մը ըլլալ :

Այո', իբր այս, կ'աղաղակէ մեզի ազգերու առաքեալին Պօղոսի նման. «Ինծի նմանող եղէք եղբայրներ, ինչպէս ես Յիսուս Քրիստոսի» : (Ա. Կորնթ. ԺԱ. 1) :

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

1924 ին եւ 1925 ին Սաւու ունեցաւ ընդհանուր առաքելական օրհնաբեր ճամբորդութիւններ : Վերջերս դիրք մը դրեց որուն անունն է «Խորհրդածութիւններ հոգեւոր կեանքի զանազան կէտերու մասին :

1925 ի Սեպտեմբերին երբ Սաւու աւետարանչական ճամբորդութենէ մը կը վերադառնար, բռնուեցաւ աչքի հիւանդութենէ մը, որմէ գրեթէ կորսնցուց իր տեսութիւնը եւ գործը ընդհատեց : (Կ'ըսուի թէ թունաւոր միջատ մը աչքը մտած է) :

Հետեւեալը իր կողմէն գրուած նամակ մըն է, որուն մէջ նա մանկական հնազանդութեամբ կը խօսի այդ հիւանդութեան մասին :

«... Աչքիս հիւանդութեան պատճառաւ անձամբ չեմ կրնար գրել ... թերեւս տառապելու եմ այնպէս, ինչպէս Տէրոջը շատ մը ուրիշ ծառաները ... այս տանջանքիս համար չեմ տրտմիր, որովհետեւ այս կերպով չարչարուիլ մեծ առանձնաշնորհ մըն է, բայց ասոր ինձ համար մեծ օրհնութիւն մըն է, որովհետեւ ատով խոնարհութեան մէջ կը մնամ, նոյնպէս ժամանակ կ'ունենամ աղօթքի եւ աղաչանքի համար : — Եթէ աչքիս լոյսը բոլորովին ալ կորսնցնեմ, դարձեալ չպիտի տրտմիմ, վասն զի Տէրը իմ հոգիիս աչքերը բացած է, որոնք բնաւ չպիտի մթագնին, եւ ես փառք կուտամ Անոր այս շնորհքին եւ օրհնութեանց համար ...» :

Սաւու կը բնակի Սապաթուի մէջ բորոտներու հիւանդանոցի տնօրէն Տօքթոր Փէօփըլի տունը : Իր ձախ

աչքը բոլորովին կուրացած է, իսկ ալ աչքը ապատուած կը նկատուի :

Մարպուրկի համալսարանէն Բրօֆէսօր Հայլըր ծըննդեան տոթիւ նամակ մը ընդունեց Սատուէն, որմէ կը հասկնանք թէ իր կուրծքի հիւանդութիւնը շատ աւելի ծանրացած է, եւ թէ իր օրերը համրուած են : Իր նամակին մէջ գրուած կար պատկեր մը, որուն նեռւը հնդիկ քրիստոնեայ բանաստեղծի մը՝ Թիլաքի հետեւեալ ոտանաւորը տպուած էր :

Եղբա՛յր, երբ ձեռքդ գրուեցաւ վրան իմ ուսին,
Անվեհեր է, կը սպասէ այժմ իմ հոգին.
Ձամբայ՝ ուր որ ուղղես, երթամ յուսալի,
Նպատակը իմ առջեւս է, կը փայլի.
Ձլմարտութիւն՝ պիտ բազուկովդ կ'ընդգրկես,
Ու կասկածներս ցնդին համակ հոգիէդ :
Դու՛ կեանք՝ քուկին ճառագայթից օրհնութեան
տակ, կորնչի մահ... Ես ունիմ յաւէրժ կեան,
Ծառագ կ'ըսէ. «Մերձենայ այժմ ձորն վերջին,
Վերջինն է այն, ինչո՞ւ պիտի երկնչիմ» :

Ձենք պիտեր թէ արդեօք Սատուի այս նախագուշակութիւնները պիտի կատարուի՞ն թէ Տէրը նոր ուժերով պիտի պարարէ զայն, որ իր գործը յառաջ տանի : Բայց հակառակ այս ամենուն, այն ուրախութիւնը որ կը ճառագայթէ իր հոգիէն, կենդանի վկայութիւն մըն է իր հայրենակիցներուն եւ բոլոր քրիստոնեաներուն համար :

Տէրոջը ապաւինողներուն ուժը պիտի նորոգուի, եւ անոնք արծիւներու պէս թեւերով վեր պիտի ելլեն, պիտի վազեն ու չվաստնան, պիտի քալեն ու չյոգնին : (Եսայ. խ. 31) :

I
6463

ՀԱՅԿ ԲԱԶՄԱՎԷՊ ՄԱՐԴ
ՄՈՒՏԴԱՄԵՆՏԱԼ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.
FL0042676